

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ

**КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА
СИСТЕМА УКРАЇНИ
ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗБУДОВІ ПРАВОВОЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ**

*Матеріали
VI науково-практичної конференції
(м. Чернігів, 27 листопада 2020 року)*

Чернігів 2020

УДК 340.12+343.3
К82

Рекомендовано до друку вченою радою Академії Державної пенітенціарної служби (протокол № 15 від 01 грудня 2020 року).

Головний редактор:

Тогочинський О. М., доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України.

Редакційна колегія:

Олійник О. І., кандидат юридичних наук, доцент;

Чебоненко С. О., кандидат педагогічних наук, доцент;

Аніщенко В. О., доктор педагогічних наук, доцент;

Ніщима С. О., доктор юридичних наук, професор;

Пузирьов М. С., доктор юридичних наук;

Тягієв С. Р., доктор юридичних наук, заслужений юрист України;

Шумна Л. П., доктор юридичних наук, доцент.

К82 **Кримінально-виконавча** система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави: матеріали VI науково-практичної конференції курсантів, студентів, слухачів та молодих дослідників (м. Чернігів, 27 листопада 2020 р.) / гол. ред.: О. М. Тогочинський; Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Академія ДПтС, 2020. 121 с.

До збірника матеріалів VI науково-практичної конференції увійшли публікації наукових, науково-педагогічних працівників, аспірантів, курсантів, студентів, слухачів Академії Державної пенітенціарної служби та інших закладів вищої освіти України, присвячені проблемам реформування кримінально-виконавчої системи України, актуальним питанням конституційного, цивільного, фінансового, трудового, адміністративного, кримінального, кримінально-виконавчого права, криміналістики, психолого-педагогічним методам підготовки фахівців.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів, курсантів, студентів і слухачів.

УДК 340.12+343.3

За зміст публікацій і достовірність результатів досліджень відповідальність несуть автори.

© Академія Державної
пенітенціарної служби, 2020

ЗМІСТ

Адаменко Є. В. ЗАКРИТІ УСТАНОВИ У ШВЕДСЬКІЙ СЛУЖБІ ТЮРЕМ ТА ПРОБАЦІЇ	5
Аландаренко Ю. Ю. ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ В РЕГУЛЮВАННІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН	9
Баюра Ю. І. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	13
Білогай М. С. ПРАВОВА ОСНОВА МИРНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У СИСТЕМІ ООН.....	15
Білогай О. С. ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ СПРАВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	18
Британ О. В. ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	21
Ветошко І. І. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ	25
Воробей В. С. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ.....	27
Гамзій Р. В. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ.....	31
Денисенко К. В., Тураш Н. А. ПРАВО НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ УВ'ЯЗНЕНИХ ТА ЗАСУДЖЕНИХ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	35
Деркач А. О. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ.....	38
Єрмак О. В., Гордієнко М. В. ЩОДО ПИТАННЯ ПРО СУЧАСНИЙ СТАН ПРОТИДІЇ КІБЕРЗАГРОЗАМ В УКРАЇНІ	42
Єрмак С. М. ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА ЯК СКЛАДОВА МАРКЕТИНГУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ	46
Зінчук Ю. О., Кисельов Д. В. ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ З ДИСТАНЦІЙНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ (НАДОМНОЇ РОБОТИ).....	49
Коваленко А. Р. ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОБЛЕМИ ДОДЕРЖАННЯ ДЕЯКИХ ВИМОГ РЕЖИМУ У ВИПРАВНИХ І ВИХОВНИХ КОЛОНІЯХ	53
Кочкурова О. В. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	57

Кулик Я. І. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ	61
Кульок Д. М. ПІДСТАВИ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	64
Куник В. С. ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРІВ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ	68
Лутченко М. С. ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КРИПТОВАЛЮТ У ПРОВІДНИХ КРАЇНАХ СВІТУ	72
Луцький Б. О. СТАНОВЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	76
Любченко В. І. ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕЯКИХ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧИХ СИСТЕМ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'І	80
Мельниченко І. П. ПОТЕНЦІЙНА МОЖЛИВІСТЬ ВИЙТИ НА СВОБОДУ ЯК ПРАВО ОСОБИ, ЩО ВІДБУВАЄ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	83
Михайленко Н. Ю., Самофалов Л. П. ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА: ПОНЯТТЯ, СТАДІЇ, ФОРМИ	88
Пісний В. І. ДО ПИТАННЯ ПРО ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 330 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	92
Самофалов О. Л., Ганжа Я. К. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НОТАРІУСА	97
Семесько К. В. ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ПРОБАЦІЇ З ВОЛОНТЕРАМИ	101
Шамрук Н. Б., Адаменко Є. В. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ЗАСАД СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ	104
Шевага В. В. ЗАХИСТ ЖИТЛОВИХ ПРАВ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА	109
Штунун Ю. Д. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ	113
Яковлев А. В. ВИТОКИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	117

Адаменко Єлизавета Василівна,
слухачка 361 навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби;

науковий керівник:

Пузирьов Михайло Сергійович,
доктор юридичних наук, начальник відділу
наукової діяльності та міжнародного співробітництва
Академії Державної пенітенціарної служби

ЗАКРИТІ УСТАНОВИ У ШВЕДСЬКІЙ СЛУЖБІ ТЮРЕМ ТА ПРОБАЦІЇ

Шведська служба тюрем та пробації (Kriminalvården) є державним органом, відповідальним за тюрми (закриті установи), відкриті установи та пробацію. Її завдання – співпраця з поліцією, прокуратурою та судами щодо зменшення злочинності та підвищення рівня безпеки суспільства. Шведська служба тюрем та пробації звітує перед урядом і належить до сфери відповідальності Міністерства юстиції. До завдань служби тюрем та пробації також входить транспортування клієнтів між судами, тюрмами і відкритими установами, і, додатково, транспортування клієнтів на замовлення поліції та Шведської міграційної ради.

Як зазначає Генеральний директор Шведської служби тюрем та пробації Мартін Холмгрен, «найважливіше завдання Служби – посилити покарання і знизити рецидиви». Для виконання цього завдання у Службі станом на кінець грудня 2019 р. налічувалося 32 тюрми, 45 установ виконання покарань та 33 відділення пробації. У 2019 р. Шведська служба тюрем та пробації здійснювала свою діяльність щодо майже 16 600 клієнтів щодня. З них 2 000 були засуджені, 4 400 – перебували в ув'язненні і близько 10 200 відбули покарання з випробувальним терміном. Шведська служба тюрем та пробації щорічно перевозить близько 96 000 засуджених, ув'язнених та інших клієнтів. З них понад 20 000 клієнтів були доставлені до інших органів влади, муніципалітетів та регіонів і близько 5 000 клієнтів були доставлені за кордон. Шведська служба тюрем та пробації налічує понад 12 000 співробітників. Вона фінансується за рахунок державних коштів. У 2020 р. Служба отримала грантів на загальну суму понад 9,7 мільярда шведських крон [1].

Тюрма у Швеції є закритою установою. Тюрма, за визначенням служби тюрем та пробації, є громадським засобом покарання

тих осіб, які вчиняють серйозні злочини. Кожен засуджений до позбавлення волі на певний строк втрачає свободу. Тюремне ув'язнення може становити від 14 днів до довічного ув'язнення. Шведська служба тюрем та пробації допомагає клієнтам адаптуватися до суспільства і водночас намагається протидіяти негативним наслідкам, що можуть виникнути в результаті ув'язнення [2].

Основна ідея шведської кримінальної політики – намагатися не ізолювати клієнтів, оскільки ізоляція має шкідливі наслідки для особи. Всі особи, яких засуджують до позбавлення волі замість тюремного ув'язнення, отримують умовні строки покарання. Всі особи, які перебувають у тюрмі, працюють, проходять навчання або проходять лікування. Всі зусилля адміністрації спрямовані на те, щоб допомогти клієнту не вчинити нового злочину.

Довічне ув'язнення – найсуворіше покарання за шведським законодавством. Довічне ув'язнення не фіксується за термінами, тому засуджений не знає, скільки він буде перебувати в тюрмі. Станом на 1 жовтня 2019 р. 154 ув'язнених у Швеції відбували цей вид покарання. Всі, крім одного, були засуджені за вбивство (в тому числі за пособництво та підбурювання). Одна особа була засуджена за геноцид. Шість осіб із тих, хто відбувають довічне ув'язнення, – жінки [1].

За кримінальним законодавством Швеції злочинами, за вчинення яких може бути призначене довічне ув'язнення, є такі: вбивство, тяжке шпигунство, тяжкий підпал, руйнування, що становить громадську небезпеку, викрадення людей, тяжкий саботаж, диверсії на море, авіації і в аеропортах. Після відбуття не менше десяти років покарання засуджений може клопотати про заміну йому довічного ув'язнення на строкове покарання. Якщо окружний суд погодиться з клопотанням, то термін оновленого вироку не може бути меншим за 18 років, що є найтривалішим вироком з обмеженим терміном, який тільки може бути винесений у Швеції [3].

Усі рішення про заміну довічного ув'язнення на вирок з фіксованим терміном вирішуються в окружному суді Еребру. Шведська служба тюрем та пробації й Національна рада судової медицини надають власні висновки про поведінку засудженого під час відбування покарання та можливий ризик рецидиву. Для осіб, яким довічне ув'язнення замінене на покарання у виді позбавлення волі з фіксованим терміном, застосовуються ті ж правила

щодо умовного звільнення, що і стосовно інших засуджених до тюремного ув'язнення.

Щодо особливостей перебування в тюрмах Шведської служби тюрем та пробації, варто звернути увагу на таке. Всі клієнти розміщуються, як правило, наодинці в приміщеннях, обладнаних санвузлом, душовою кабіною, дрібним кухонним знаряддям, телевізором, за бажанням – комп'ютером, під'єднаним до мережі «Інтернет». О восьмій годині ранку персонал відмикає двері до кімнати клієнта. Сніданок відбувається за принципом «шведського столу» в загальній їдальні. У тюрмі для всіх клієнтів є робота. Клієнти працюють шість годин на день п'ять днів на тиждень. Робота полягає у виробничій діяльності в майстернях, можлива зайнятість у пральні та інших місцях господарського обслуговування життєдіяльності тюрми. Робота також може полягати в навчанні. Багато клієнтів власноруч готують обід і вечерю. Бюджет на харчування протягом усього дня становить приблизно 45 шведських крон на одного клієнта. Всі клієнти мають право перебувати на відкритому повітрі не менше однієї години на день. Взимку заходи на свіжому повітрі часто являють собою прогулянку в середині дня заради денного світла. Влітку часто буває і обідня прогулянка, і вечірня прогулянка, під час яких є можливість пограти в футбол або баскетбол та інші ігри [2].

Клієнти можуть брати участь у лікувальних програмах, що, як правило, проводяться в групах під керівництвом одного або двох ведучих. Шведська служба тюрем та пробації пропонує програми лікування за такими напрямками, як зловживання психоактивними речовинами та профілактика рецидивної злочинності. В ході лікування клієнту допомагають опанувати інструменти для змін і планувати майбутнє без рецидивів.

Керівництво Шведської служби тюрем та пробації вважає, що належний рівень безпеки необхідний для того, щоб тюремна служба відповідала вимогам захисту суспільства і могла впливати на клієнтів, щоб вони не вчинили нових злочинів. Безпека у шведській тюрмі – це більше, ніж стіни, паркани, сигналізація та відеокамери. Основою безпеки є правила і підхід до співробітників, засновані на повазі недоторканості особи та правовій безпеці. Якісна безпека також вимагає, щоб співробітники були поруч із клієнтами щодня. Цей спосіб носить назву динамічної діяльності щодо забезпечення

безпеки, і він заснований на цілісному підході, в якому співробітники Шведської служби тюрем та пробації, їх освіта, ставлення і підхід є найбільш важливими компонентами [1].

Правильна оцінка ризиків, заходи контролю в тюрмах, принцип свободи від наркотиків, процедури боротьби з погрозами та насильством між клієнтами, заходи щодо запобігання злочинності всередині установ, заходи безпеки під час транспортування і запобігання самогубствам серед ув'язнених – це лише деякі приклади того, як безпека включається в повсякденну роботу.

Усі тюрми у Швеції поділяються за рівнями безпеки на три класи. Основний принцип – ніхто не повинен перебувати під більшим контролем, ніж це необхідно. Клас безпеки установи визначає здатність протистояти втечам та спробам незаконного звільнення. Кожен клієнт оцінюється індивідуально, щоб він (вона) потрапили до відповідної установи.

Найвищий клас безпеки закритих установ – це клас безпеки I. Установи з класом безпеки I обладнані таким чином, щоб впоратися з найнебезпечнішими засудженими. В установах Холл, Кумла і Салтвік є так звані відділи безпеки. Вони спеціально адаптовані для клієнтів, які, на думку адміністрації, мають особливо високий ризик вчинення втечі або незаконного звільнення.

Закриті установи з класом безпеки II є тюрмами з більш низьким рівнем безпеки. Установи цієї категорії можуть мати різні форми нагляду і контролю. Окремі з них обладнані стінами і парканами, деякі мають лише декоративні загородження.

В установах з класом безпеки III для клієнтів немає прямих перешкод для втечі [2].

Отже, в основу відбування покарання в місцях позбавлення волі Швеції покладені чотири основні аспекти: жодних втеч; жодних наркотиків; жодної злочинної діяльності; жодного насильства, загроз або переслідувань.

Для того, щоб якісно виконати поставлені перед нею завдання, Шведська служба тюрем та пробації працює поруч з клієнтом, професійно, юридично безпечно і надійно, що підвищує довіру клієнтів та широкого загалу громадськості. Зміст роботи служби тюрем та пробації полягає у запобіганні злочинності, підвищенні безпеки людей та сприянні щодо створення більш безпечного суспільства.

Список використаних джерел

1. KOS 2019 – Kriminalvård och statistik. URL: https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/kartlaggningar-och-utvarderingar/kos_2019.pdf (дата звернення: 20.08.2020).
2. Kriminalvårdens uppdrag. URL: <https://www.kriminalvarden.se/om-kriminalvarden/kriminalvardens-uppdrag/> (дата звернення: 25.08.2020).
3. Уголовный кодекс Швеции. Принят в 1962 г. Вступил в силу 1 января 1965 г. По состоянию на 1 мая 1999 г. URL: http://www.sweden4rus.nu/rus/info/juridisk/ugolovnyj_kodeks_shvecii (дата звернення: 15.08.2020).

Аландаренко Юлія Юрївна,

студентка 465 навчальної групи

Академії Державної пенітенціарної служби

ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ В РЕГУЛЮВАННІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Останніми роками цивільно-правова доктрина в Україні поповнилась низкою монографічних досліджень та навчальних видань, присвячених як загальним проблемам договірного права, так і окремим видам цивільно-правових договорів.

Цивільні правовідносини визначаються як суспільні відносини, врегульовані нормами цивільного права. Вони є одним із видів правовідносин, і на них, відповідно, поширюються загальні ознаки правовідносин. Однією із характерних ознак саме цивільного правовідношення є особливий правовий статус його суб'єктів, які є юридично рівними.

Цивільно-правовий договір є основоположною конструкцією цивільних правовідносин. Цивільно-правовий договір (також цивільно-правова угода) – домовленість (правочин) двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ч. 4 ст. 202, ч. 1 ст. 626 Цивільного кодексу України). Цивільно-правовий договір є однією з підстав виникнення зобов'язальних правовідносин (п. 1 ч. 2 ст. 11, ч. 2 ст. 509 Цивільного кодексу України).

Цивільно-правовий договір є юридичною конструкцією, що опосередковує широкий спектр різноманітних дій учасників цивільних правовідносин майнового та організаційного характеру.

Договір є індивідуальним правовим актом, у якому абстрактна модель стосунків осіб, окреслена в загальних рисах у законі, наповнюється конкретним змістом, набирає своєї «плоті та крові». В цьому розумінні договір виступає як юридичний факт, що є однією з підстав виникнення суб'єктивних цивільних прав та обов'язків (правовідносин, зокрема зобов'язань) (ч. 2. ст. 11 та ч. 2 ст. 509 ЦК України [1]).

Досліджуючи особливості договірної регулювання приватно-правових відносин, А. Б. Гриняк вказує, що «Правове регулювання є однією з основоположних категорій правової дійсності, оскільки через регулювання певних явищ виявляється власне сутність та соціальне призначення права. Слід зазначити, що учасники договірних правовідносин не завжди вільні у виборі можливостей застосування права. До того ж під час реалізації суб'єктивного цивільного права сторони договору, виходячи із принципу свободи договору, можуть вести себе на власний розсуд. Однак коли реалізується імперативно виражений юридичний обов'язок чи заборона, вони суттєво обмежуються у виборі варіанта поведінки, оскільки імперативно виражена правова норма містить у собі санкцію, тобто стимулює реалізацію припису, що в ній міститься. Причому, як будь-який стимул, ця санкція може і повинна бути як позитивною, так і негативною. Вона може містити в собі або загрозу покарання, або обіцянку заохочення» [2, с. 121].

Договір є правовим засобом, що володіє регулятивним потенціалом, але для того, щоб договір виявив свій потенціал і почав регулювати зобов'язання, сторони повинні діяти тими способами, які законодавець вказав у нормах про укладення, зміст та дію договору, регулятивний потенціал такого правового засобу, як договір, може виявитися лише в ході договірної регулювання, якщо сторони укладають договір, але в силу будь-якого дефекту форми або змісту він не може діяти як регулятор дій сторін за зобов'язанням, договір не може бути використаний звичайними способами, і тоді засіб договірної регулювання відсутній і договірне регулювання не може виконати свої функції [3, с. 355].

У механізмі правового регулювання договірних відносин договір є основною ланкою, яка тісно пов'язана з іншими елементами цього механізму та забезпечує його ефективність у цілому. У розвитку інституту договору і, відповідно, договірної права в

сучасних умовах помітна дія різних за характером і часто суперечливих тенденцій [4, с. 12].

Зазвичай договір є видом правочину, а саме дво- чи багатостороннім правочином як погодженою дією (а отже, і волею) двох або більше сторін, спрямованою на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (частини 1 і 4 ст. 202 ЦК України). Отже, сам договір (правочин) і є вираженням взаємоузгодженої волі двох або більше сторін договору, яка може бути спрямована на виникнення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків у формі зобов'язального або іншого (наприклад, речового) правовідношення. Тоді зайвою є вказівка у наведеному вище визначенні договору ще на його спрямованість на врегулювання відносин між цими сторонами шляхом закріплення прав та обов'язків у визначеній законом формі.

Збільшення ролі договору в житті суспільства обумовлено й зовнішніми факторами, головним чином процесами правової та економічної інтеграції, що відбуваються в Західній Європі. Зокрема, формування єдиного європейського економічного простору неможливе без розроблення правових форм та інститутів, адекватних характеру і природі відносин, що при цьому виникають, серед яких, враховуючи панування в європейській свідомості ліберальних цінностей, вирішальну роль повинен відіграти саме договір [5, с. 119].

Сутність договору у цивільному праві, на нашу думку, становить саме угода як погоджене волевиявлення двох чи кількох сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Учасники цивільного обороту наділяються можливістю укладення договору, який є основоположною конструкцією цивільних правовідносин. Інтереси осіб реалізуються через укладення і виконання договорів. Договір становить собою універсальний правовий засіб регулювання майнових відносин, яким забезпечується досягнення цілей, визначених його учасниками. Мета договору може бути економічною, соціальною або іншою, не перестаючи бути юридично вираженою, тобто правовою. Цивільно-правовий договір виникає щодо передання речей, виконання робіт або надання послуг.

Отже, з'ясовано поняття і сутність цивільно-правового договору в регулюванні цивільно-правових відносин. Висвітлено

утворюючи роль категорії «договір» для регулювання цивільно-правових відносин.

Встановлено, що цивільно-правовий договір є основоположною конструкцією цивільних правовідносин. Універсальність договору як регулятора цивільно-правових відносин іноді використовується для зняття напруги між сторонами, або за відсутності чіткого законодавчого регулювання певних відносин.

Сутність цивільно-правового договору становить угода (згода, домовленість, порозуміння, консенсус тощо) двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, а зміст договору становлять його компоненти-умови (пункти), щодо яких досягнуто згоди сторін.

Пропонуємо сформулювати таке визначення цивільно-правового договору, в розрізі регулюванні цивільно-правових відносин, цивільно-правовий договір – угода між особами направлена на виникнення, зміну або припинення цивільних правовідносин, що регулює конкретний вид цивільно-правових відносин наявними приписами законодавства та умовами, що були обговорені сторонами договору та не суперечать законодавчим приписам.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Гриняк А. Б. Особливості договірного регулювання приватноправових відносин. *Приватне право і підприємництво*. 2018. № 18. С. 121–125.
3. Авраменко С. М. Поняття цивільно-правового договору як регулятора договірних відносин. *Молодий вчений*. 2018. № 6 (2). С. 354–356.
4. Луць В. В. Системоутворююча роль категорії «договір» у приватному праві України. *Приватне право і підприємництво*. 2018. № 18. С. 10–14.
5. Луць В. До питання про сутність і зміст цивільно-правового договору. *Приватне право*. 2013. № 1. С. 118–128.

Баюра Юлія Ігорівна,
слухачка 891 навчальної групи
Інституту УДО України

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Суспільно-історичний ракурс досліджуваної нами теми полягає в констатації факту, що суспільство майже завжди існувало саме на засадах гендерної дискримінації, яка мала вираження у пригнобленні соціальної ролі жінки, непризнанні її як незалежної особистості. Жінці нав'язували суто побутові обов'язки й не дозволяли досягти такого рівня самовираження, яке мав чоловік [1].

Кількість жінок, які виявляють бажання працювати у військовому середовищі невпинно зростає. Це явище характерне для всіх країн світу. Жінки успішно обіймають посади, що вимагають службової та виконавської дисципліни, наполегливості, активності, ініціативи, творчості, гнучкості в ухваленні рішень, високого рівня спілкування з населенням, громадськістю та ЗМІ.

Як свідчать наукові дослідження, жінки за своїми інтелектуальними, морально-психологічними та деякими іншими якісними характеристиками не лише не поступаються багатьом своїм колегам-чоловікам, але й значно випереджають деяких із них. Отже, в них цілком нормальні стартові можливості для кар'єрного зростання.

Крім того, вирішення службових завдань у більшості випадків пов'язане з людським фактором, тобто з потребами, прагненнями, бажаннями, відчуттями, індивідуальними особливостями громадян, оскільки професія належить до сфери суспільних взаємовідносин «людина – людина» [4].

Більшість вітчизняних напрацювань стосуються вивчення проблем управлінського та соціально-психологічного плану, що дозволило визначити основні напрямки подальшої розбудови гендерних засад у діяльності військовослужбовців .

Пілотажні дослідження визначили досить слабкий рівень вивчення питань професійної самореалізації жінок у колективі, а також поставили проблему мотивації вибору жінками професії військовослужбовця.

Як недолік наявної системи професійної підготовки, вітчизняними джерелами називається відсутність спеціалізованих адаптаційних програм, спрямованих на допомогу жінкам із числа молодих фахівців в усвідомленні свого статусу та формальних обов'язків, засвоєння необхідних рольових позицій під час вирішення конфліктних питань [3].

Згідно з результатами проведеної нами групової дискусії з військовослужбовцями, нами були виокремлені основні причини, через які жінки обирають військову службу.

На думку чоловіків, до таких причин належать бажання жінок:

- продовжити сімейні традиції;
- набути престижну на цей момент спеціальність;
- боротися зі злочинністю;
- вигідно вийти заміж;
- забезпечити собі пристойне матеріальне становище;
- довести всім, що вони не гірші за чоловіків (вплив фемінізму).

На думку жінок, жінки стають військовослужбовцями через чоловічий склад характеру, а також, щоб:

- уникнути безробіття та мати гарантовану заробітну плату;
- отримати можливості для самовираження;
- продовжити сімейні традиції або влаштуватися на службу там, де працює чоловік (за місцем служби чоловіка немає альтернативи для іншої роботи);
- боротися зі злочинністю;
- отримати соціальні пільги та пристойну пенсію.

Таким чином, диференціація причин з погляду чоловіків і жінок обумовлена, на наш погляд, стереотипами сприйняття статей у цілому. Як уже зазначалося, професійне середовище становить собою не тільки специфічний соціальний інститут, що користується захистом держави, воно також може оцінюватися як досвід маскулітності соціалізації.

Процеси становлення гендерного паритету як складової державної політики викликали необхідність не тільки окремого вивчення стану дотримання прав жінок у військовому середовищі, але й розроблення відповідних заходів запобігання порушення їх прав. Такі превентивні заходи, у свою чергу, потребують чіткого уявлення щодо проблем універсального характеру.

Список використаних джерел

1. Женщины в истории: возможность быть увиденными: сб. науч. ст. / под ред. И. Р. Чикаловой. Минск: БГПУ, 2004. Вып. 3. 308 с.
2. Кучмеев О. О. Психологічні особливості міжособистісних стосунків жінок-військовослужбовців: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах» / Національна академія Державної прикордонної служби України. Хмельницький, 2010. 20 с.
3. Дубчак Н. І. Жінки у Збройних силах України: проблеми гендерної політики. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 4 (9). URL: <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/9/25.pdf>.
4. Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка; Інститут історичних досліджень; Науково-дослідний Центр «Жінка і суспільство» / за ред. Гентош Л., Кісь О. Луцьк: ВНТЛ-Класика, 2003. 254 с.

Білогай Микита Сергійович,

слухач 453 навчальної групи

Академії Державної пенітенціарної служби

ПРАВОВА ОСНОВА МИРНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У СИСТЕМІ ООН

Історичний досвід показує, що звернення до мирних засобів вирішення міжнародного спору є єдино можливим і логічним способом урегулювання суперечок.

Механізми мирного врегулювання суперечок розроблені з низки міжнародно-правових документів. Найважливішими серед них є перша Гаазька конвенція про мирне вирішення міжнародних спорів 5 жовтня 1907 р. Загальний акт про мирне вирішення міжнародних спорів 28 вересня 1928 р., із змінами, внесеними Генеральною Асамблеєю ООН 28 квітня 1949 р., Манільська декларація про мирне вирішення міжнародних спорів, прийнята ООН 15 листопада 1982 р., Декларація ООН 5 грудня 1988 р. про запобігання та усунення спорів і ситуацій, які можуть загрожувати міжнародному миру і безпеці, і про роль ООН у цій сфері та деякі інші. Не можна залишити без уваги Довідник ООН з мирного вирішення спорів між державами, рекомендований до опублікування сесією Спеціального комітету зі Статуту ООН та посилення ролі цієї організації, з лютого 1991 р.

Перелік засобів мирного вирішення спорів відповідно до міжнародного права наведено у ст. 33 Статуту ООН. У першій частині цієї статті прямо зазначено, що сторони спору, дії яких може загрожувати підтримці міжнародного миру та безпеки, повинні спочатку спробувати вирішити спір шляхом переговорів, розслідування, посередництва та примирення, арбітражу, судового процесу, звернення до регіональних органів влади чи угод або будь-який інший мирний спосіб на власний вибір [1].

Переговори це основний засіб мирного врегулювання міжнародних спорів. Вперше переговори були згадані у списку мирних засобів у ст. 33 Статуту ООН. Переговори можуть бути невід'ємною частиною (стадією) інших засобів, зокрема посередництво. Це найбільш ефективний і гнучкий спосіб мирного вирішення конфліктів.

Одним із видів переговорів є консультація. Деякі міжнародні угоди містять положення, що передбачають обов'язкові консультації на випадок конфлікту між сторонами цих угод. Положення містять, зокрема, договір 1967 року «про принципи діяльності держав з використання і дослідження космічного простору, зокрема Місяць та інші небесні тіла», Договір про заборону розміщення на дні морів і океанів і в його надрах ядерної зброї і інших видів зброї масового знищення 1971 р., Конвенція про заборону розробки, виготовлення і накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) зброї і токсинів і їх знищення 1972 р., Конвенція ООН з морського права 1982 р.

На практиці держави створили комісії з досліджень та врегулювання для сприяння вирішенню суперечок. Ці механізми розвинулись особливо після прийняття Гаазьких конвенцій 1899 та 1907 років. Метою слідчої комісії є виявлення та встановлення фактів суперечки. Діяльність з пошуку інформації повинна бути комплексною, об'єктивною, неупередженою та своєчасною. Погоджувальні комісії мають на меті знайти шляхи вирішення суперечок.

Стандартні правила погоджувальної комісії, які були затверджені резолюцією 50/60 Генеральної Асамблеї ООН в 1995 р., стверджують, що якщо погоджувальна комісія, яка складається лише з 3-х членів, то жоден з них не може бути громадянином держави, що є стороною в спорі. Членами такої комісії є посеред-

ники. Низка міжнародних угод передбачає створення слідчих комісій або комісій з врегулювання спорів, які передбачені Віденською конвенцією про правонаступництво держав щодо договорів 1978 р., Конвенція ООН з морського права 1982 р. та інші.

Визначення об'єктивних фактів про будь-який конфлікт чи ситуацію є важливою умовою для виконання функцій Організації Об'єднаних Націй щодо підтримання і відновлення миру та безпеки. Генеральна Асамблея, Рада Безпеки та Генеральний секретар ООН можуть направляти відповідні місії збору інформації та часто користуються цією можливістю. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй ухвалила Декларацію про встановлення фактів ООН у сфері дотримання міжнародного миру та безпеки у 1991 році.

Міжнародний арбітраж – один із найдавніших способів вирішення суперечок. Він розглядається як судовий засіб мирного врегулювання міжнародних спорів. Відповідно до Гаазької конвенції 1899 р. Міжнародний арбітраж має на меті вирішення суперечок між державними суддями, обраними державами, на основі поваги до закону. Звернення до міжнародного арбітражу накладає обов'язок добровільно виконати його рішення [2].

Існують певні розбіжності у вирішенні спорів через міжнародні суди та арбітраж. В арбітражному провадженні сторони визначають юрисдикцію арбітражного суду та процедуру вирішення спорів на основі консенсусу. Стосовно правової компетенції і діяльності міжнародного суду – вони знаходять відбиття в правовому акті, який визначає його статус.

Міжнародний суд ухвалює свої рішення на основі Статуту, який є частиною Статуту Організації Об'єднаних Націй. Рішення суду є обов'язковим тільки для держав, що беруть участь, і лише в конкретній справі. На практиці рішення Суду є авторитетним джерелом для тлумачення міжнародного права, Суд постійно посиляється на свої попередні рішення. Рішення суду є остаточним та не підлягає апеляції (крім окремої процедури перегляду справи). Сторони можуть вимагати від Суду тлумачення його рішення. Рішення суду оголошується на відкритому засіданні. Держави повинні виконувати судові рішення. Якщо одна зі сторін справи не виконує рішення Суду, інша сторона може подати заяву до Ради Безпеки ООН. Міжнародний суд може давати консультативні рішення. Генеральна Асамблея та Рада Безпеки ООН мають

право вимагати консультаційних рішень. Крім того, інші органи ООН та спеціалізовані органи, затверджені Генеральною Асамблеєю, можуть вимагати від Суду рекомендацій з будь-яких правових питань, що належать до їх компетенції. Суд неодноразово давав рекомендації щодо важливих, суперечливих та складних питань міжнародного права [3].

Список використаних джерел

1. Коваленко С. О. Види і форми міжнародно-правової відповідальності міжнародних організацій. *Публічне право*. 2014. № 2. С. 113–120.
2. Мамон З. В. Міжнародний арбітраж як засіб мирного вирішення міжнародних спорів. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2010. С. 3–9.
3. Міжнародне право: навч. посібник / за ред. М. В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер. 2006. 336 с.

Білогай Ольга Сергіївна,

слухачка 453 навчальної групи

Академії Державної пенітенціарної служби

ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ СПРАВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Роком створення Європейського суду (далі – Суд) з прав людини є 1959. На той час кількість членів Ради Європи була незначною. Нині ця чисельність зросла в кілька разів, а Європейська конвенція про захист прав і свобод людини (далі – Конвенція) була ратифікована 40 державами-членами Ради Європи.

Організація діяльності Європейського суду, процедура реєстрації заяв, їх оцінка та ухвалення рішень визначається Конвенцією та Регламентом Суду. Європейський суд складається з незалежних суддів. Результатом закінчення розгляду справи в Суді є прийняття відповідного рішення. Це означає, що в Європейському суді, як правило, створюється прецедент, на відміну від внутрішньої законодавчої системи. Суддя від держави, який бере участь у спорі, має право приєднатися до розгляду будь-якої справи в будь-який час.

Суд складається з комітету (три судді), палати, з семи суддів та Великої палати (сімнадцяти суддів). Перша оцінка окремих скарг починається з комітетів, які вирішують питання щодо принагідності скарг в індивідуальному порядку. Якщо скарга вважається прийнятною, таке рішення може бути оскаржене. Якщо

комітет не може ухвалити рішення самостійно, палата ухвалює рішення про прийнятність апеляції, яка оцінює її сутність.

Велика палата розглядає справи, в яких виникли серйозні питання щодо тлумачення Конвенції або протоколів до неї, або коли відповідь на запитання, яке було поставлено перед Палатою, може суперечити попередньому рішенням комітету або палати Суду. Рішення про передачу справ до Великої палати може бути ухвалене на будь-якій стадії провадження за умови, що жодна зі сторін у суперечці не заперечує до цього. Рішення Великої палати є остаточними [1].

Держави-учасниці Конвенції зобов'язались виконувати рішення Суду у всіх суперечках, учасниками яких вони є. До Комітету міністрів Ради Європи передається остаточне рішення суду у справі, який і контролюватиме його виконання.

Розглядає Суд й клопотання після того, як заявник вичерпав усі засоби захисту своїх прав відповідно до національної правової системи. Ці вимоги викладені у ст. 35 Конвенції й означають, що заявник повинен використовувати всі засоби, процедури та механізми, доступні в державі свого проживання, для захисту своїх прав, зокрема адміністративний та судовий захист, перш ніж звертатися до Суду. Важливим моментом у цьому процесі є процедура мирового врегулювання, яка забезпечує досудове врегулювання справи шляхом узгодження ставлення сторін до питань, порушених у заяві суду.

Європейський суд не враховує всіх порушень прав, а лише ті, що передбачені Конвенцією. Це означає, що будь-яка особа вправі скаржитися в Європейський суд, якщо порушено право, яке передбачено Конвенцією. Отже, Суд не може розглядати справи, які відкриті до провадження згідно з внутрішнім законодавством та які не порушують положень Конвенції.

Наступною складовою діяльності Суду є визначення порядку відшкодування заподіяної шкоди. У цьому випадку рекомендується посилатися на ст. 50 Конвенції про справедливе відшкодування шкоди, яка містить чіткий процесуальний порядок. Компенсація відбувається у трьох видах: матеріальна шкода, нематеріальна шкода, компенсація судових витрат. Такий підхід не суперечить Європейській конвенції з прав людини та встановлює принцип «справедливості з вирівнювання грошових коштів», який триває від

двох до чотирьох місяців. Остаточне рішення Суду буде передано Комітету міністрів Ради Європи, який контролюватиме його виконання. Загроза санкцій проти держави є ефективним засобом гарантування виконання судових рішень. Невиконання судових рішень може тимчасово зупинити членство держави в Раді Європи.

Відповідно до Конвенції майже всі країни Європи прийняли всі зобов'язання, що випливають із цього міжнародно-правового акта. Зокрема, щодо визнання обов'язкового мандата Ради Європи в галузі прав людини на їх території з усіх питань щодо тлумачення та імплементації Конвенції (ст. 46 Конвенції) [2]. Крім того, всі європейські держави зобов'язалися виконувати рішення Суду у всіх справах, до яких вони можуть бути залученими. Якщо країни не вживають необхідних заходів для виконання рішення Європейського суду в межах встановленого строку, то особа-позивач може звернутися до Європейського суду. За цих обставин повинна бути встановлена одноразова сума або штраф, який повинна сплатити країна-відповідач. Якщо Європейський суд переконаний, що вона не виконала рішення, він може накласти додаткові санкції.

Отже, процесуальні стандарти Європейського суду є досить демократичними. У цьому контексті використання Конвенції країна Європи є свідченням того, що правосуддя забезпечує в повному обсязі принцип принцип демократичного підходу у розгляді справ. Але Суд захищає лише права, що містяться в Конвенції та протоколах до неї. Слід також зазначити, що чинний процесуальний механізм розгляду справ у Європейському суді з прав людини для країн, які входять до Європейського Союзу, а також для країн, які поки що знаходяться за межами цієї організації має універсальний характер.

Список використаних джерел

1. Опришко В. Ф., Омельченко А. С. Право Європейського Союзу. Київ, 2002. 460 с.
2. Дженіс М., Кей Р., Бредлі Е. Європейське право у галузі прав людини: джерела і практика застосування. Київ: АртЕк, 1997. 624 с.

Британ Олександр Віталійович,
слухач 451 навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

На сучасному етапі розвитку суспільства інститут президентства відіграє змістовно важливу роль у більшості країн світу. Інститут глави держави в Україні має бути не лише гарантом конституційних засад і державного ладу, а й стати інтеграційним інститутом у системі органів державної влади, особливо у зв'язку із закріпленням Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07 лютого 2019 р. № 2680-VIII зовнішньополітичного курсу держави. Тому важливим є вивчення зарубіжного досвіду на прикладі дослідження повноважень Президента Французької Республіки. Загалом інститут президентства як елемент державних органів існує більше ніж у 140 країнах-членах ООН. Відповідна масштабність зумовлює власну специфіку ролі останнього в кожній країні – його роль, правовий статус, повноваження та функції, що визначається кожною державою окремо [1, с. 356].

В юридичній науковій літературі найбільш поширена думка, згідно з якою П'ята республіка у Франції – це класична змішана республіка [2, с. 88; 3, с. 95; 4, с. 107]. У Конституції Франції закладено класичну модель напівпрезидентської республіки. «Президент республіки стежить за дотриманням конституції. Він виступає гарантом і арбітром належного функціонування органів громадської влади та державного управління. Він зобов'язаний бути гарантом національної незалежності, територіальної цілісності та дотримання міжнародних угод», – проголошує ст. 5 Конституції Французької Республіки [5]. Як слушно зазначає український учений Д. М. Белов, що головною особливістю цього положення Конституції Французької Республіки є закріплення за Президентом статусу арбітра. Саме арбітражна функція є осново-

положно у концепції виконання Президентом так званої «нейтральної функції», яка спрямована на досягнення взаємодії і результативного консенсусу між усіма органами влади [6, с. 197].

Відповідно до статті 6 Конституції Французької Республіки Президент обирається терміном на п'ять років прямим загальним голосуванням. Ніхто не може здійснювати цей мандат більш як два строки підряд. Окремі питання щодо обрання та діяльності Президента республіки закріплюються в органічних законах [5]. Іванець О. О. зазначає, що французька правова доктрина розуміє органічний закон як правовий акт комплексного характеру, ухвалений за особливою процедурою, що регулює особливо важливі правові інститути [1, с. 357].

Відповідно до ст. 8 Конституції Французької Республіки Президент республіки призначає Прем'єр-міністра Франції; ухвалює рішення про призначення нового Прем'єр-міністра після ухвалення відставки попереднього уряду. За пропозицією Прем'єр-міністра призначає всіх членів уряду [5]. Також за Президентом Франції закріплено право головувати в Раді Міністрів.

Згідно зі ст. 12 Конституції Французької Республіки Президент республіки може після консультації з Прем'єр-міністром і головами палат об'явити про розпуск Національних зборів. Загальні вибори проводяться не раніше ніж через 20 і не пізніше ніж через 40 днів після розпуску. Національні збори збираються за законом у другий четвер після виборів. Якщо це засідання має місце поза строків чергової сесії, тоді сесія відкривається за правом на термін 15 днів. Новий розпуск не може бути здійснений протягом року, який настає за цими виборами [5]. Отже, право розпуску парламенту жорстко обмежено кількісними й часовими межами: у конфліктній ситуації можна розпустити парламент тільки один раз, бо повторний розпуск не допускається протягом року після його обрання. У випадку ухвалення парламентом резолюції осудження уряду в рік, коли розпуск парламенту неможливий, президентові не залишиться нічого іншого, як відправити уряд у відставку [7, с. 22].

Абзац 1 ст. 13 Конституції Французької Республіки закріплює, що президент підписує ордонанси й декрети, розроблені Радою Міністрів. Як свідчить досвід Французької Республіки, президент закріпив за собою право відмовити уряду в підписанні ордонансів.

Незмінним правом президента є також направлення послань палатам парламенту (насамперед, нижній – Національним зборам), що в науковій літературі прирівнюють до квазізаконодавчої ініціативи, коли парламентська більшість підтримує його, в іншому випадку парламентська більшість не буде прислухатися до думки опозиційного президента. Значущим у цьому контексті є доповнення у 2008 р. до Конституції Французької Республіки, що «президент виступає в парламенті, скликаному як конгрес. Виступ президента може бути зроблено без його присутності і не може бути предметом будь-якого голосування» (абз. 2 ст. 18) [8, с. 50].

Повноваженням президента є його право призначення на військові й цивільні посади. Згідно з абз. 2 ст. 13 Конституції право призначення на такі посади має президент, але ж абз. 1 ст. 21 надає ці права і прем'єр-міністрові, уточнюючи, що «при дотриманні положень ст. 13 він здійснює регламентарні повноваження й призначає на цивільні й військові посади». Проте аналізоване повноваження президента ставиться під вплив парламенту, а тому виявляється ускладненим для реалізації під час періоду співіснування влади: органічний закон встановлює, крім перелічених в абзаці третьому, посади чи функції, стосовно яких через їх важливість для гарантування прав і свобод чи економічного й соціального життя нації повноваження президента Республіки щодо їх призначення реалізується після отримання публічного висновку відповідних постійних комісій кожної палати парламенту. Президент Республіки не може здійснювати будь-яке призначення, якщо негативне голосування становить принаймні 3/5 поданих голосів у кожній з двох комісій. Компетентні постійні комісії, в яких розглядаються питання про відповідні посади чи функції, визначаються законом (абз. 5 ст. 13 Конституції Франції) [8, с. 50].

Президент Французької Республіки володіє повноваженнями щодо призначення референдуму. Як відомо, французька модель референдної демократії є однією з визначальних в європейському конституційному просторі. Змістовне наповнення референдної демократії у Французькій Республіці традиційно визначалося питаннями легітимізації конституцій, довіри (недовіри) президентові або подовження строку його повноважень, а також міжнародно-правовими питаннями. Так, за свідченням Ж.-П. Жакке, народ

Франції, реалізуючи свою установчу владу, затверджував на референдумах тексти конституцій держави у 1793 р., 1795 р. і 1946 р. Натомість значно частіше предметом референдумів у Франції ставали зміни до конституцій. Як уже зазначалося, на референдумі у 1958 р. була затверджена Конституція П'ятої республіки – «голлістська». На референдумах 1962 р., 2000 р. та 2008 р. були схвалені конституційні поправки щодо (відповідно) способу, строку обрання й кількості строків переобрання президента [8, с. 52].

Отже, в Конституції Французької Республіки визначено правовий статус та основні повноваження Президента Франції, зокрема, закріплено за президентом роль арбітра між різними силами в державі та суспільстві.

Список використаних джерел

1. Іванець О. О. Порівняльний аналіз правового статусу президента у Французькій Республіці та Україні. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 355–359.

2. Загальна теорія держави і права: підручник / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 683 с.

3. Теорія держави і права: навч. посіб. / за заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 435 с.

4. Бостан С. К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики: монографія. Запоріжжя, 2005. 540 с.

5. Конституція Французької Республіки (прийнята на референдумі 04 жовтня 1958 р.): станом на 30 серпня 2015 р.: пер. з фр. / укладач П. В. Романюк. Харків: Право, 2015. 68 с.

6. Белов Д. М. Порівняльно-правовий аналіз інституту президентства в Україні та Франції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. КНУТШ. Київ, 2005. 234 с.

7. Процюк І. В. Поділ державної влади в президентсько-парламентській республіці. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2012. Вип. 23. С. 17–31.

8. Конституції зарубіжних країн: навч. посіб. / за заг. ред. В. О. Серьогіна. Харків: ФІНН, 2009. 664 с.

Ветошко Ігор Іванович,
студент 2 курсу магістратури
Академії Державної пенітенціарної служби

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Розвиток економіки зарубіжних країн характеризується наявністю практичного досвіду ефективного витрачання бюджетних коштів, у тому числі це стосується й публічних закупівель. Саме аналіз зарубіжного досвіду може бути застосованим до українського законодавства.

Розвиток тої чи іншої країни характеризується наявністю конкурсних процедур, які лежать в основі здійснення системи публічних закупівель, що передбачає проведення конкурсних торгів як головний метод проведення закупівельних процедур.

Так, значний інтерес викликає організація закупівель товарів, робіт та послуг для забезпечення державних потреб у таких країнах, як США, Велика Британія, Німеччина, Австралія, Канада, Китай та ін. Аналізуючи федеральну контрактну систему США, І. Р. Рзун та В. В. Рзун вважають, що ця система є однією з найбільш ефективних систем державних закупівель у світі, зважаючи на її історичний розвиток [1, с. 8].

На сьогодні розвиток федеральної контрактної системи в США характеризується наявністю всіх основних структурних елементів, які є необхідними для забезпечення ефективного регулювання державних закупівель, серед яких: інформаційні системи, які забезпечують доступ до бази даних по контрактам, поставальникам та іншим параметрам федерального замовлення; розвинута система планування закупівель; велике різноманіття способів закупівель та типів контрактів, які укладаються.

Щодо Великої Британії, то модель схожа з США, тобто функціонує також контрактна система, яка характеризується відпрацьованими механізмами управління державними закупівлями, які містять у собі такі основні етапи, як планування, розміщення та виконання [2, с. 10].

Зауважимо, що кожне міністерство у Великій Британії має департамент контрактної роботи, метою якого є самостійна реалізація закупівель для забезпечення потреб інших департаментів та територіальних підрозділів.

Особливу увагу, на нашу думку, варто звернути на австралійську методика закупівель. Так, базу здійснення державних закупівель в Австралії становить концепція, згідно з якою ефективність закупівельної діяльності визначається шляхом порівняння рекомендованої вартості продукції та кінцевої її вартості.

Щодо вимог, які висуваються до посадових осіб, що здійснюють публічні закупівлі, то це, загалом, прагнути кращих результатів на кожній із стадій закупівельного процесу, враховуючи при цьому цінову політику, вигоди, а також звертати увагу на життєвий цикл товару.

Відповідальність, у свою чергу, несуть керівники державних міністерств, які й реалізують ці закупки [3, с. 41]. Проте слабким місцем можна вважати контроль виконання контрактів під час здійснення державних закупівель.

Також можна ще розглянути таку країну, як Канаду, в якій основу становить концепція оптимальної вартості, яка полягає в поєднанні ціни, технічної вигоди та якості товару. Сам процес здійснення закупівель при цьому передбачає запит пропозицій, протягом якого встановлюються критерії їх оцінки за вказаними критеріями, після чого формується база оцінки та переговорів між покупцем та продавцями.

У ФРН система публічних закупівель має відповідати вимогам європейського законодавства, оскільки ця країна є членом ЄС. Проте відмінність усе ж таки у ФРН є, яка полягає у системі контролю процедури публічних закупівель. Так, вона містить у собі два рівні, такі як апеляційну інстанцію та судову інстанцію.

Можливість судового оскарження підсумків розміщення державного замовлення є головною відмінною рисою системи здійснення закупівель для забезпечення державних потреб. Отже, забезпечується прозорість цієї системи. При цьому встановлення пришвидшеного порядку розгляду скарг на дії замовника полягає в тому, що результатом скасування рішення щодо розміщення державного замовлення не є затримка витрачання бюджетних коштів.

Таким чином, розвиток вітчизняної системи публічних закупівель, вдосконалення її нормативно-правового регулювання потребує використання накопиченого як вітчизняного, так й зарубіжного досвіду. При цьому варто більш детально проводити аналіз наслідків практичного застосування того чи іншого методу, тієї чи іншої

країни, оскільки не буде досягнута головна мета – підвищення ефективності та прозорості розміщення публічної закупівлі.

Список використаних джерел

1. Рзун И. Г., Рзун В. В. Зарубежный опыт проведения государственных закупок услуг строительства. *Научные труды Куб ГТУ*. 2015. № 9. С. 8–10.
2. Смотрицкая И. И. Трансформация системы государственных закупок в российской экономике: автореф. дис. ... д-ра экон. наук. Москва, 2009. 42 с.
3. Дегтев Г. В. Международный опыт государственных закупок. *Современные проблемы науки и образования*. 2013. № 6. С. 41–42.
4. Семенова Ф. З., Борлакова М. Б., Боташева Л. С. Зарубежный опыт осуществления государственных закупок. *Фундаментальные исследования*. 2016. № 6. С. 465–469.

Воробей Вікторія Сергіївна,

студентка 2 курсу магістратури

Академії Державної пенітенціарної служби

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Останнім часом у світі, а в тому числі в Україні, відбуваються істотні зміни, які призводять до напружених політичних, економічних, соціальних відносин. Тому гостро постає проблема формування громадянського суспільства. Адже воно є показником: стабільних суспільних відносин всередині країни; захищеності громадян від порушення прав з боку органів державної влади та їх свавілля; свободи та соціальної справедливості, до якої прагне український народ з часів виходу з-під влади Російської імперії.

Ще з часів античності питання становлення та розвитку громадянського суспільства неабияк хвилювало філософів. Незважаючи на багатомісячну історію поняття, чіткого визначення не існує досі. На сьогодні більшість українських правознавців сходяться на думці, що під громадянським суспільством слід розуміти недержавне суспільство, яке характеризується економічними, політичними, правовими та культурними відносинами між людьми [1, с. 171].

Основою громадянського суспільства є його інститути, які забезпечують зв'язок між державою і суспільством, пропонують

програми розвитку держави, здійснюють контроль за діяльністю органів державної влади [2, с. 50–54]. До інститутів громадянського суспільства в Україні відносять політичні партії, громадські організації, засоби масової інформації, церкву і т. ін. Інститути громадянського суспільства перестали розглядатися як філософська категорія з ухваленням 5 листопада 2008 року Кабінетом Міністрів України постанови № 976 «Порядок сприяння проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади».

Становлення та розвиток громадянського суспільства в Україні завжди відбувалися в складних умовах, як приклад: тривалий час Україна була у складі інших держав, що нанесло свій відбиток під час формування ідеї громадянського суспільства; географічне положення України (мається на увазі вплив двох різних культур: східної і західної). Намагаючись відповідати вимогам Європейського Союзу, українська влада, будуючи політику держави, забуває про національну ідею, етнокультурні цінності, самоідентифікацію. Наслідком такої гонитви за європейськими стандартами є розкол України на схід і захід; слаборозвинена теоретична база вивчення проблеми. Проголосивши Україну незалежною державою, проблема розвитку громадянського суспільства піддалася теоретичному опрацюванню. Проте як і завжди між теорією і практикою є багато нюансів: для того, щоб впливати на органи державної влади і контролювати процес ухвалення політичних рішень необхідна нормативна база, яка б урегульовувала питання доступу громадськості до державної влади.

Форми участі громадян в управлінні державою закріплені в постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики».

Конституція України гарантує право громадян на свободу об'єднання, нікого не можна примусити вступити в таке об'єднання. Органи виконавчої влади зобов'язані не втручатися в їх діяльність, за винятками, зазначеними законодавством [3, с. 13]. Основний Закон є основою для створення та функціонування громадянського суспільства в Україні, однак ухвалений у 1996 році він втратив, у зв'язку зі стрімким розвитком суспільства, свою актуальність, та як наслідок, не містить чіткого підходу щодо співвідношення громадянського суспільства з державою. Тому пропонуємо внести певні корективи до Конституції та інших актів, які б на законодавчому рівні закріпили такі ідеї: громадянське

суспільство потрібно розглядати як партнера для держави. Разом можна стати на шлях відродження української держави та євроінтеграції; громадянське суспільство не ставить перед собою мету обмеження влади держави, його метою є підтримка правопорядку, збереження суверенітету, захист прав громадян.

Ухвалення нового спеціального закону, в якому було б закріплено поняття громадянського суспільства, його функції, взаємодію з органами державної влади, може чітко сформулювати ідею, згідно з якою громадянське суспільство і держава є партнерами та працюють на благо населення України й розквіт держави.

Для успішного розвитку громадянського суспільства у 2012 році було видано указ Президента України «Про стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства України та першочергові заходи щодо її реалізації» (втрата чинності внаслідок ухвалення 26.02.2016 р. «Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки»). Помітний вплив здійснив ухвалений у 2013 році Закон України «Про громадські об'єднання» (далі – Закон), який отримав позитивну оцінку як від українських, так і зарубіжних експертів. Була проведена просвітницька робота, реалізовано проєкт «Зміцнення потенціалу органів державної влади та організацій громадянського суспільства України» в рамках реалізації Закону, проведено 9 міжрегіональних семінарів для громадських організацій та IV Міжнародну науково-практичну конференцію «Розвиток громадянського суспільства: духовність і право». Безперечно, всі ці дії сприяли позитивним змінам у думках та переконаннях громадян про те, що діяльність громадських організацій може бути ефективною за рахунок залучення широкого кола учасників та міжнародних представників. Однак події листопада 2013 року – початку 2014 року ознаменувалися припиненням діалогу влади з народом, що призвело до масових страйків, а порушення правоохоронними органами прав та свобод людей – до повної зневіри громадян у побудову громадянського суспільства [4].

Пропонуємо виділити такі способи забезпечення функціонування громадянського суспільства: побудова дійсно демократичної держави, де діяльність механізму держави відбувається за участі широких народних мас, а діяльність державних органів широко висвітлюється в засобах масової інформації; наявність

середнього класу (якого більшість), який здатний думати, відстоювати інтереси і діяти у різних сферах життєдіяльності; відродження приватної власності, яка задовольняє природне право людини на самостійність, незалежність від людей та факторів; спрощення процедури реєстрації громадських організацій, бо як свідчить статистика, громадяни, які прагнуть зареєструвати таку організацію зіштовхуються з великою кількістю паперової роботи та багатьма інстанціями, які треба пройти, щоб зібрати пакет документів; занесення до Єдиного реєстру громадських формувань більш ширшої інформації, що дало б змогу громадським організаціям із схожою метою налагоджувати горизонтальні зв'язки та об'єднуватися для досягнення масштабних цілей; підвищення рівня правової культури, правового виховання; зменшення рівня правового нігілізму в політиків; перезавантаження судової системи – системи захисту порушених прав і свобод громадян; проведення відкритих конкурсів на обійняття вакантних посад в органи державної влади, що знизило б рівень «кумівства» та сприяло підвищенню рівня довіри до політиків і органів державної влади в цілому; активний діалог з органами місцевого самоврядування, що дасть змогу врахувати потреби населення; запровадження інституту комунікації, що надасть змогу організовувати консультації з громадськими організаціями.

Список використаних джерел

1. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку: монографія / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2013. 536 с.
2. Лотюк О. С. Інститути громадянського суспільства в конституційному законодавстві України та зарубіжних країн. *Наше право*. 2014. № 8. С. 50–54.
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 30.09.2020).
4. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні: загальні тенденції, регіональні особливості: аналіт. доп. / В. М. Яблонський (кер. авт. кол.) та ін. Київ: НІСД, 2014. 78 с.

Гамзій Роман Володимирович,
студент 454 навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

Сьогоднішнє адміністративне законодавство не регулює відповідальність юридичних осіб єдиним актом, а регламентує великою кількістю різних правових норм, що розташовані в різних законах. Відповідно, такі нормативно-правові акти не являють собою єдиної цілісної системи, що у свою чергу, створює певні труднощі при притягненні юридичних осіб до відповідальності.

Разом з тим слід зазначити, що в доктрині адміністративного права відсутнє єдине визначення адміністративної відповідальності юридичних осіб. Сьогодні серед науковців є як прибічники, так і противники тієї думки, що юридична особа є суб'єктом адміністративної відповідальності. Останні часто обґрунтовують свою позицію відсутністю нормативного, законодавчого закріплення такої відповідальності за юридичною особою. Проте нині можна спостерігати превалювання наукової думки щодо існування в Україні такого інституту адміністративної відповідальності, як адміністративна відповідальність юридичної особи.

Досліджували адміністративну відповідальність юридичних осіб українські та зарубіжні правники, зокрема, ці питання досліджували такі провідні вчені, як: В. Б. Авер'янов, І. П. Голосніченко, Ю. П. Битяк, С. Т. Гончарук, Е. Ф. Демський, Є. В. Додін, В. К. Колпаков, Т. О. Коломєць, А. А. Кармолицький, Ю. М. Козлов, Л. В. Коваль, А. Н. Крамник, О. І. Остапенко, А. П. Шергин та інші.

Адміністративна відповідальність є одним із видів юридичної відповідальності, що закріплює Конституція України [1], такий вид відповідальності деталізується в Кодексі України про адміністративні правопорушення [2] та інших законах.

Показовою з огляду проблематики визначення відносин адміністративної відповідальності юридичних осіб є визначення самої адміністративної відповідальності.

Зауважимо, що адміністративна відповідальність – це специфічна реакція держави на адміністративне правопорушення, що

полягає в застосуванні уповноваженими органами або посадовою особою передбаченого законами стягнення до правопорушника.

Разом з тим адміністративна відповідальність – це реакція суспільства на шкоду, заподіяну адміністративним правопорушенням, державна оцінка порушення правової норми, що охороняється адміністративно-правовими санкціями. Адміністративна відповідальність є складовою державного примусу.

На думку В. К. Колпакова, «адміністративна відповідальність» – це примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником [3, с. 71]. Натомість О. І. Остапенко вказує, що адміністративна відповідальність – це специфічне реагування держави на адміністративне правопорушення, що полягає в застосуванні уповноваженим органом або посадовою особою передбаченого законом стягнення до суб'єкта правопорушення [4, с. 9].

Отже, адміністративна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності за вчинення проступку проти встановлених правил поведінки, виражених у приписах законодавчих актів, які регулюють правовідносини у відповідній суспільно-економічній сфері (галузі). Стягнення за вчинення такого протиправного діяння накладається відповідним органом державної влади, наділеним адміністративними повноваженнями.

Треба також зазначити, що соціальна роль адміністративної відповідальності юридичних осіб є надзвичайно важливою насамперед тому, що вона виникає як правовий наслідок неналежної реалізації юридичними особами своїх прав та обов'язків у суспільстві.

Відповідно до КУпАП суб'єктами адміністративної відповідальності є лише фізичні особи, однак, на законодавчому рівні встановлено адміністративну відповідальність і юридичних осіб. Інтенсивний розвиток цього виду відповідальності розпочався після здобуття Україною незалежності й був зумовлений процесами зростання підприємництва та становлення ринкової економіки, які призвели до утворення значної кількості юридичних осіб, заснованих на приватній і колективній формах власності.

Адміністративна відповідальність юридичних осіб – явище, що виникло на стику двох підсистем права – приватного і публічного, будується на різних, іноді важко сумісних принципах. Ця

обставина і є основною причиною виникнення великої кількості питань і суперечностей у разі притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності [5, с. 225].

Добрянська Н. В., дослідивши дискусійні питання щодо адміністративної відповідальності юридичних осіб, стверджує, що адміністративна відповідальність являє собою особливий вид юридичної відповідальності, настання якої має місце за наявності двох підстав (умов): а) фактичні підстави – подія вчинення правопорушення (проступку), ознаки якої закріплені у ст. 9 КУпАП і б) юридичні підстави – система об'єктивних і суб'єктивних ознак складу правопорушення, визначених в Особливій частині КУпАП та інших законах, що встановлюють адміністративну відповідальність [6, с. 137].

Службський І. Й. визначає певні ознаки притаманні тільки адміністративній відповідальності юридичних осіб, зокрема: адміністративна відповідальність юридичної особи не переслідує мети компенсації матеріального збитку, нанесеного державі, а встановлює санкції як запобіжні заходи, адміністративне правопорушення з боку юрособи є єдиною підставою для настання адміністративної відповідальності, тобто юридичною особою порушене зобов'язання перед державою в цілому, невиконано певний державний обов'язок, а шкода, заподіяна державним інтересам, адміністративна відповідальність юридичних осіб реалізується, як правило, у формі – штрафу, адміністративна відповідальність юридичних осіб не обмежується застосуванням адміністративних стягнень з метою покарання, навпаки, вона носить двоїстий характер: одна сторона відповідальності – це застосування адміністративних стягнень з метою покарання, відновлення соціальної справедливості, друга сторона – примус юридичної особи, організації до виконання державних обов'язків, від якої юридична особа неправомірно відмовилася [7, с. 17].

Питання про адміністративну відповідальність юридичних осіб, зазначають В. І. Майоров та О. Е. Новічкова, в науці адміністративного права є одним з найбільш обговорюваних. Основний акцент в обговоренні питання притягнення до відповідальності юридичних осіб робиться на такій юридичній категорії, як вина юридичної особи. Саме визначення цієї ознаки суб'єктивної сторони вщент розбиває всі теоретичні принципи визначення провини [8, с. 213].

Таким чином, адміністративна відповідальність юридичних осіб є одним з видів юридичної відповідальності, що настає внаслідок невиконання чи неналежного виконання юридичними особами норм адміністративного законодавства, що тягне невідворотність реагування держави на адміністративні порушення та встановлюється лише її законами. Адміністративній відповідальності, як різновиду юридичної відповідальності, притаманні специфічні ознаки. До адміністративної відповідальності юридичних осіб притягують уповноважені органи, в окремих випадках тільки суди.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/96> (дата звернення: 21.09.2020).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х. Дата оновлення: 13.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 21.09.2020).

3. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.

4. Остапенко Л. О. Адміністративна відповідальність за правопорушення, вчинені в галузі охорони праці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Національний авіаційний університет. Київ, 2015. 23 с.

5. Татарян В. Г., Хадисов Г. Х., Тузельбаев Е. О. Некоторые проблемы реализации административной ответственности юридических лиц. *Вестник экономической безопасности*. 2020. № 1. С. 224–227.

6. Добрянська Н. В. Дискусійні питання із приводу адміністративної відповідальності юридичних осіб. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. 2019. Т. 30 (69), № 5. С. 133–138.

7. Службський І. Й. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2008. 22 с.

8. Майоров В. И., Новичкова Е. Е. Ответственность юридического лица в свете нового кодекса РФ об административных правонарушениях. *Вестник Восточно-Сибирского института МВД России*. 2020. № 2 (93). С. 209–217.

Денисенко Катерина Вікторівна,
кандидат наук з державного управління, доцент кафедри
теорії та історії держави і права, конституційного права
Академії Державної пенітенціарної служби;

Тураш Наталія Анатоліївна,
слухачка 462 навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби

ПРАВО НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ УВ'ЯЗНЕНИХ ТА ЗАСУДЖЕНИХ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Надважливим завданням держави в сучасних умовах є ефективна охорона та захист прав і свобод людини, створення належних умов для їх реалізації. Незважаючи на демократичні, гуманістичні та людиноцентричні засади розвитку суспільства, закріплення комплексу прав у національному законодавстві, й донині практика порушення прав людини залишається загальнопоширеною. Зокрема, особливої гостроти набуло питання щодо реалізації права на медичну допомогу засуджених та осіб, які тримаються під вартою.

Відповідно до статті 49 Конституції України – кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [1]. У преамбулі Основ законодавства України про охорону здоров'я закріплено, що кожна людина має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я. Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, поліпшення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, вирішення екологічних проблем, вдосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя [2]. Разом з цим, як показують численні результати моніторингових візитів у рамках реалізації національного превентивного механізму до установ виконання покарань та слідчих ізоляторів – має місце порушення вищезазначених конституційних та законодавчих положень.

Так, 3 липня 2020 року під час моніторингового візиту до Державної установи «Хмельницький слідчий ізолятор» було встановлено, що в установі не забезпечено належних умов три-

мання, а також виявлено факти ненадання належної медичної допомоги, зокрема через відсутність забезпечення стоматологічними матеріалами та матеріалами для проведення пломбування, ув'язненим не проводиться лікування зубів, а лише їх видалення, також не проводяться необхідні консультації лікарів-фахівців [3]. Безумовно, наявність вищезазначених порушень національного законодавства на сучасному етапі розвитку державотворення є неприпустимими.

Аналогічну ситуацію було виявлено у вересні 2020 року під час візиту до Старобільського слідчого ізолятора та Старобільської міської медичної частини філії ДУ «ЦОЗ ДКВС України» в Харківській та Луганській областях, де моніторами було встановлено порушення права ув'язнених на охорону здоров'я та медичну допомогу. Зокрема, моніторами було встановлено, що наявні рентгенологічний та флюорографічний апарати не справні з березня 2020 року, в результаті чого відсутня можливість проведення обстеження в'язнів, які перебували в контакті з хворими на туберкульоз протягом тривалого часу, що свідчить про неналежне надання медичної допомоги та недотримання вимог інфекційного контролю за туберкульозом в установі [4]. Загальновідомо, що переважна більшість тих, хто перебуває у слідчих ізоляторах – це особи, які неодноразово порушували кримінальне законодавство і потрапляли до виправних колоній або ізоляторів тимчасового тримання, а тому мають низький рівень імунітету. У зв'язку з цим існує велика ймовірність поширення туберкульозу, а тому флюорографічний апарат як в установах виконання покарань, так і слідчих ізоляторах є нагальною потребою.

Найбільш виражено питання щодо права на медичну допомогу вирішується на рівні Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). У цьому контексті повчальним для національної кримінально-виконавчої системи є справа «Ільченко проти України» (заява № 65400/16) від 9 квітня 2020 року [5]. Згідно з обставинами справи заявник скаржився на ненадання йому медичної допомоги під час тримання під вартою за наявності в нього таких захворювань, як епілепсія, органічний розлад особистості, плеврит та туберкульоз. Чоловік посилався на статтю 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), яка передбачає, що «нікого не може бути піддано катуванню або

нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню» [6]. У рішенні наголошується: «Суд підкреслює, що медична допомога в установах виконання покарань має відповідати рівню допомоги, яку державні органи зобов'язалися надавати для всього населення» [5], а тому органи і установи виконання покарань повинні забезпечити такий рівень та обсяг медичної допомоги засудженим, яку в свою чергу отримують громадяни, які перебувають на свободі.

Примітно, що в Конвенції та Протоколах до неї відсутні норми, які б закріплювали право на медичну допомогу. Водночас у справі «Ільченко проти України» ЄСПЛ, дослідивши всі обставини справи, оголосив заяву прийнятною та постановив порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з неналежною медичною допомогою під час тримання під вартою і зобов'язав Україну відшкодувати чоловіку матеріальну та моральну шкоду у розмірі 7 500 тисяч євро. Тобто, як бачимо, спори щодо порушення права на медичну допомогу ЄСПЛ крізь призму порушення статті 3 Конвенції.

Таким чином, можемо констатувати, що в сучасних умовах право на медичну допомогу в установах виконання покарань реалізується неналежним чином, зокрема має місце нехтування останніми конституційними та законодавчими положеннями в частині забезпечення зазначеного права. Разом з цим цінна практика ЄСПЛ щодо реалізації права на медичну допомогу може стати підґрунтям удосконалення вітчизняного досвіду в окресленій сфері.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.10.2020).

2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. Дата оновлення: 24.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 01.10.2020).

3. Регіональний представник Уповноваженого на Хмельниччині розповіла спостережній комісії міськради про факти ненадання належної медичної допомоги у Хмельницькому СІЗО. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/reg%D1%96onalnij-predstavnik-upovnovazhenogo-na-xmelnichchin%D1%96-rozpov%D1%96la-sposterezhn%D1%96j-kom%D1%96s%D1%96%D1%97-m%D1%96skradi-pro-fakti-nenadannya-nalezhn%D1%97-medichno%D1%97-dopomogi-u-xmelniczkomu-s%D1%96zo/> (дата звернення: 01.10.2020).

4. Результати моніторингового візиту до Старобільського слідчого ізолятора та Старобільської міської медичної частини філії ДУ «ЦОЗ ДКВС України» в Харківській та Луганській областях. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/starob%D1%96lskogo-s%D1%96zo-ta-starob%D1%96lsko%D1%97-m%D1%96sko%D1%97-medichno%D1%97-chastini-f%D1%96%D1%96%D1%97-du-czoz-dkvs/> (дата звернення: 01.10.2020).

5. Рішення Європейського суду з прав людини «Ільченко проти України» (заява № 65400/16) від 09.04.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e99#Text (дата звернення: 01.10.2020).

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n150 (дата звернення: 01.10.2020).

Деркач Артем Олександрович,
студент 453-М навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ

Без юридичної відповідальності неможливе забезпечення формування правомірної поведінки суб'єктів відповідних правовідносин, адже юридична відповідальність – різновид відповідальності, який закріплений у законодавстві і забезпечуваний державою юридичний обов'язок правопорушника пізнати примусового позбавлення певних цінностей, що йому належать, тобто це застосування до винної особи примусових заходів за вчинене порушення певних прав.

Юридична відповідальність Національного антикорупційного бюро України станом на сьогодні не досліджувалась науковцями, а тому вважаємо за необхідне провести таке дослідження.

Національне антикорупційне бюро України – новий орган у правоохоронній системі України, створений після Революції Гідності для очищення влади від корупції заради побудови та розвитку успішного суспільства та ефективної держави.

Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» встановлює, що «Національне антикорупційне бюро України (далі – Національне бюро) є державним правоохоронним органом, на який покладається запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень,

віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових» [1].

Завданням НАБУ відповідно до вищевказаного закону є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції.

Відповідно до ст. 32 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» Національне бюро є юридичною особою і має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням.

Законодавчі положення притягнення до відповідальності дозволяють нам стверджувати, що юридична особа самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями та, що юридична особа відповідає за своїми зобов'язаннями усім належним їй майном.

Щоб якісно визначити юридичну відповідальність Національного антикорупційного бюро України, спочатку слід дослідити загальні питання та визначення юридичної відповідальності, їх розглядало багато авторів, а тому візьмомо до уваги найбільш вдалі, на наш погляд.

Так, В. С. Венедіктов визначає «юридичну відповідальність – особливий правовий стан суб'єктів суспільних відносин, який впливає із змісту правових норм і направлений на забезпечення реалізації їх суб'єктивних прав та обов'язків» [2, с. 46]. Тобто юридична відповідальність полягає в застосуванні до особи, яка вчинила правопорушення, в порядку та на умовах, передбачених чинним законодавством, заходів державного примусу у вигляді обмежень особистого, майнового або організаційного характеру, вид і міра яких передбачені нормами права.

Юридична відповідальність – це той же самий обов'язок, але виконуваний примусово, якщо особа (громадянин чи організація), на якій цей обов'язок лежить, не виконує його добровільно [3, с. 4].

Переходячи до аналізу юридичної відповідальності, зауважимо, що в науковій літературі існує значна кількість підходів щодо визначення сутності цього поняття. Так, авторський колектив підручника «Теорія держави і права» [4] трактує юридичну

відповідальність як «застосування до правопорушника передбачених санкцією юридичної норми заходів державного примусу, які виражаються у формі позбавлень особистого, організаційного або майнового характеру» [4, с. 418].

Деякі науковці акцентують увагу на тому, що юридична відповідальність насамперед виражає негативне ставлення суспільства до протиправної поведінки, яке виражається в застосуванні до особи санкцій за скоєне правопорушення.

Юридична відповідальність – це захід державного примусу, який базується на юридичному та громадському осудженні поведінки правопорушника та виявляється у встановленні для нього певних негативних наслідків у вигляді обмежень особистого чи майнового характеру [5, с. 314–318].

Скакун О. Ф. зазначає, що «юридична відповідальність – це передбачені законом вид і міра державно-владного примусу, коли певна особа за скоєне правопорушення зазнає втрат особистого, організаційного або майнового характеру» [6, с. 466].

За В. В. Лазаревим, «юридична відповідальність – це передбачена санкцією правової норми міра державного примусу, в якій висловлюється державний осуд винного в правопорушенні суб'єкта і яка полягає в понесенні ним негативних наслідків і обмежень особистого, майнового або організаційного характеру» [7, с. 41].

Досліджуючи юридичну відповідальність Національного антикорупційного бюро України, слід провести аналогію з дослідженням юридична відповідальність Національної поліції України [8], в якому вказано, що юридична відповідальність має характерні ознаки, а саме: настає лише за ті діяння, які передбачені нормами чинного законодавства, накладається тільки за скоєні протиправні вчинки або протизаконні дії, що вчиняються, накладається компетентними державними органами в ході визначеної законом процедури, виражається в настанні для правопорушника відповідних негативних наслідків, вид і міра яких визначаються законом, виконання правопорушником обов'язків, які покладаються на нього у зв'язку з притягненням до юридичної відповідальності, забезпечується силою державного впливу аж до примусу [8, с. 83].

Звернемо увагу, що ст. 20 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» визначає відповідальність працівників Національного бюро, а не самого НАБУ, як юридичної

особи, та встановлює, що «працівники Національного бюро самостійно ухвалюють рішення в межах своїх повноважень. Вони зобов'язані відмовитися від виконання будь-яких наказів, розпоряджень або вказівок, які суперечать законодавству, а також вжити інших заходів, передбачених законом. Працівники Національного бюро за свої протиправні дії чи бездіяльність несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність. У разі порушення працівником Національного бюро під час виконання ним своїх службових обов'язків прав чи свобод особи Національне бюро вживає в межах своєї компетенції заходів із поновлення цих прав і свобод, відшкодування завданої матеріальної і моральної шкоди, притягнення винних до юридичної відповідальності» [1].

Разом з тим у ч. 1 ст. 8 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» «Директор Національного бюро несе відповідальність за діяльність Національного бюро, зокрема законність здійснюваних Національним бюро оперативно-розшукових заходів, досудового розслідування, додержання прав і свобод осіб» [1].

Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину не законними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» також не має спеціальних норм стосовно відповідальності НАБУ.

Таким чином, зазначимо, що юридична відповідальність – це зобов'язання особи, яка вчинила правопорушення, зазнати для себе відповідні, встановлені державою на законодавчому рівні правові санкції, негативні наслідки особистого, майнового чи організаційного характеру. Застосування до особи заходів юридичної відповідальності відбувається тільки у встановленому законодавством порядку.

Отже, доцільно закріпити в законодавстві положення про юридичну відповідальність НАБУ, зокрема, логічним було б у ч. 3 ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» встановити, що «Національне бюро є юридичною особою несе відповідальність згідно з чинним законодавством та в установленому порядку самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями, усім належним їй майном».

Юридична відповідальність – це передбачені законом заходи державно-владного примусу, в результаті застосування яких правопорушник зазнає негативних наслідків особистого, майнового та/або організаційного характеру.

Список використаних джерел

1. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051.
2. Венедиктов В. С. Теоретические проблемы юридической ответственности в трудовом праве. Харьков: Консум, 1991. 136 с.
3. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
4. Братусь С. Н. Юридическая ответственность и законность (очерк теории). Москва: Юрид. лит., 1976. 216 с.
5. Бобылев А. И. Некоторые проблемы юридической ответственности. *Правовая политика и правовая жизнь*. 2001. № 2. С. 73–79.
6. Скакун О. Ф. Теория государства и права: учебник. Харьков: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.
7. Лазарев В. В. Общая теория права и государства: учебник. 3-е изд., перераб. и дополн. Москва: Юрист, 2002. 517 с.
8. Падалка О. А. Юридична відповідальність Національної поліції України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2016. № 20. С. 81–84.
9. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994 № 266/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 1. Ст. 1.

Єрмак Олексій Вікторович,

головний науковий співробітник відділу
наукової діяльності та міжнародного співробітництва
Академії Державної пенітенціарної служби;

Гордієнко Марина Валеріївна,

магістрантка Академії Державної пенітенціарної служби

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО СУЧАСНИЙ СТАН ПРОТИДІЇ КІБЕРЗАГРОЗАМ В УКРАЇНІ

Кіберзлочинність на сьогодні досягла безпрецедентного розмаху, чому надзвичайно посприяла загальна діджиталізація і повсюдне під'єднання до інтернету за допомогою ноутбуків, смартфонів і планшетів. Кіберзлочинність вважається однією з

найприбутковіших статей кримінального бізнесу в цілому. Існує нескінченна кількість видів кіберзлочинів, які можна розділити на дві категорії: 1) одноразові, наприклад, установка на комп'ютер вірусу, що викрадає особисті дані; 2) систематичні злочини, наприклад, кібербулінг, вимагання, розповсюдження дитячої порнографії або організація терористичних атак [1].

Кримінальні правопорушення у сфері ІТ технологій, як і будь-який інший злочин, є плодом праці одного або кількох зловмисників, в цьому випадку з великими знаннями в галузі Інтернету та цифрових технологій, що використовуються для досягнення корисливих цілей. Кіберзлочинці використовують цілий арсенал вузькоспеціальних знань і навичок з метою отримання несанкціонованого доступу до банківських рахунків потерпілих, здійснення крадіжок особистості, вимагання грошових коштів, шахрайства, переслідування і залякування або використання зараженого комп'ютера в розгалуженій мережі ботнетів з метою здійснення DDoS-атак на великі організації.

Ознаки кіберзлочинів залежать від роду злочину. Шкідливе програмне забезпечення, приховано встановлене на комп'ютер, може уповільнювати швидкість його роботи і слугувати причиною відображення великої кількості повідомлень про помилки. Фішингові атаки у разі отримання користувачем електронних листів від невідомих відправників, які намагаються виманити в нього паролі або іншу особисту інформацію [2].

Кейлогери теж мають характерні ознаки, до яких відносяться: поява дивних іконок, дублювання введених користувачем повідомлень і т. ін. З іншого боку, користувач майже не має шансів розпізнати належність свого комп'ютера до ботнету.

Розслідування кіберзлочинів входить в обов'язки національної поліції. Рядові користувачі також можуть істотно посприяти припиненню зростання кіберзлочинності, заблокувавши основний метод поширення кіберзлочинів – шкідливе програмне забезпечення. Позбувшись від вірусів, шпигунського програмного забезпечення та програм-вимагателів за допомогою сучасного і ефективного антивірусу, ви не тільки захистите комп'ютер від шкідливого програмного забезпечення, але припините спроби кіберзлочинців отримувати гроші протизаконно, що є їх основною мотивацією.

Забезпечення захисту від кримінальних правопорушень у сфері цифрових технологій може зайняти досить тривалий час, але завжди того варто. Дотримання таких правил безпечної роботи в інтернеті, як утримання від завантажень з невідомих джерел і відвідування сайтів з низькою репутацією – це здоровий глузд у рамках запобігання кіберзлочинів. Уважне і дбайливе ставлення до своїх облікових і персональних даних може також істотно посприяти захисту від зловмисників [3].

Україна є учасником Конвенції про кіберзлочинність (ETS № 185) від 23 листопада 2001 року. У 2005 році Україна ратифікувала Конвенцію про кіберзлочинність, ухваливши відповідний Закон України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність».

Згідно з цим Законом в Україні органом, на який покладаються повноваження щодо створення та функціонування цілодобової контактної мережі для надання невідкладної допомоги під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з комп'ютерними системами і даними, переслідуванні осіб, обвинувачених у вчиненні таких кримінальних правопорушень, а також збору доказів в електронній формі, є Міністерство внутрішніх справ України.

Ця норма дала підстави для створення в Міністерстві внутрішніх справ України окремого структурного підрозділу – Управління по боротьбі з кіберзлочинністю, в жовтні 2015 року Управління було трансформовано в Департамент кіберполіції Національної поліції України [4].

У КК України розділ XVI в оновленому виді називається «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку».

Статті цього розділу містять такі склади кримінальних правопорушень: несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж або мереж електров'язку (ст. 361 КК України); створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут (ст. 361-1 КК України); несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на

носіях такої інформації (ст. 361-2 КК України); несанкціоновані дії з інформацією, яка обробляється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї (ст. 362 КК України); порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку або порядку і правил захисту інформації, в них обробляється (ст. 363 КК України); перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж або мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку (ст. 363-1 КК України).

Кримінальне провадження за статтями Глави XVI Кримінального кодексу України порушується слідчими Національної поліції України або прокурором.

Таким чином можна зробити висновок, що кібербезпека – це: 1) стан захищеності користувачів від кіберзагроз; 2) діяльність, спрямована на захист систем, мереж і програм від кримінальних правопорушень у сфері використання цифрових засобів і приладів. Метою злочинної діяльності хакерів є отримання доступу до конфіденційної, секретної або іншої охоронюваної законом інформації, її спотворення або знищення, використання такої інформації як засобу вчинення вимагання грошових коштів або вчинення потерпілим певних дій або навіть для проведення диверсійно-підривної діяльності на шкоду державним інтересам.

Список використаних джерел

1. Кравцова М. О. Система заходів запобігання кіберзлочинності правоохоронними органами. *Митна справа*. 2017. Спец. випуск. С. 164–169.
2. Бабакін В. М. Особливості міжнародного співробітництва при розслідуванні кіберзлочинів. *Форум права*. 2016. № 4. С. 27–30. URL: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/2011-4/nbvmpmk.pdf> (дата звернення: 01.10.2020).
3. Кіберзлочинність в Україні. URL: <https://www.sciencecommunity.org/ru/node/16132>. (дата звернення: 01.10.2020).
4. Правове регулювання кіберзлочинності. URL: <http://ukrjustice.com.ua/pravove-rehulyuvannya-kiberzlochynnosti/> (дата звернення: 01.10.2020).

Єрмак Сергій Миколайович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
начальник факультету підвищення кваліфікації персоналу
Державної кримінально-виконавчої служби України
Академії Державної пенітенціарної служби

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА ЯК СКЛАДОВА МАРКЕТИНГУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Заклади вищої освіти (далі – ЗВО) функціонують відразу на двох взаємозалежних ринках:

- ринку освітніх послуг, навчаючи студентів та реалізуючи свої освітні програми;
- ринку праці, забезпечуючи регіон та країну своїми випускниками.

З появою недержавних ЗВО освітні послуги набувають усе більш ринкового характеру. Зрозуміло, що в таких умовах загострюється конкуренція між ЗВО, і від вдалого маркетингу залежить: чи обере абітурієнт ЗВО, чи ні.

Питанню маркетингу освітніх послуг присвячені праці В. Александрова, Т. Борисової, А. Косюченко, Л. Малік, М. Матвієва, Т. Оболенської, В. Огаренко, О. Толетова та інших.

У більшості своїй автори сходяться до того, що маркетинг освітніх послуг – це соціально-економічний процес реалізації сервісної, цінової, комунікативної політики ЗВО в конкурентному середовищі ринку освіти [1]. І головним поняттям у цьому процесі є профорієнтаційна робота.

Традиційно профорієнтаційна робота з абітурієнтами та їх батьками спрямована на формування позитивного іміджу ЗВО, розширення корисних зв'язків, налагодження ефективної роботи зі ЗМІ, організацію підготовки та випуск інформаційно-рекламної продукції (для візуальної ідентифікації бренду ЗВО): довідники абітурієнта, календарі, презентаційно-інформаційні буклети, банери, роздаткові флаєри, ручки та блокноти з логотипом тощо). Створюються та виходять в ефір презентаційні фільми та відеоролики, друкуються статті в друкованих засобах масової інформації. Відомі випадки, коли в ЗВО створюються цілі маркетингові відділи. Звичайно ці заходи вимагають немалих фінансових затрат.

Так, для прикладу, під час вступної кампанії в Академії Державної пенітенціарної служби (далі – Академія ДПтС) було:

– створено і випущено в ефір відеоролики щодо Дня відкритих дверей, умов вступу до магістратури, аспірантури та кафедри військової підготовки Академії ДПтС;

– у друкованих засобах масової інформації вийшло друком більше двадцяти статей про діяльність ЗВО (обласна газета «Деняньська правда», міські газети: «Сім днів», «Вєсть» «Спецкор регіон», «Суспільний кореспондент» тощо);

– у радіоефірі вийшли передачі про заходи та події, що відбувались в Академії (обласне радіо «УАЧернігів», Fm-станції: «Люкс радіо», «Шансон», «Мелодія»);

– у телеєфірі вийшло понад 70 репортажів на телеканалх «Дитинець», «УАЧернігів», «Новий Чернігів», «Челайн», «Гармата ТВ»;

– розміщувалась зовнішня реклама. Цікавим виявився проєкт з розміщенням реклами про Академію ДПтС на білборді. Зміст проєкту полягав у наступному: у соцмережах Facebook та Instagram, з метою привернення уваги молоді, організовано конкурс на краще фото на фоні білборду з рекламою Академії ДПтС. За кращі, оригінальні фото було запропоновано цінні подарунки. Цікавість до такої рекламної продукції зростає в декілька разів;

– два рази на рік проводились Дні відкритих дверей;

– було створено та розповсюджено інформаційні пакети з рекламно-іміджевою продукцією, що містила всю необхідну інформацію для комплектуючих органів щодо вступу на навчання до Академії; усім представникам установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, які перебували на курсах підвищення кваліфікації, перед від'їздом, було надано інформаційні пакети з рекламно-іміджевою продукцією, що містила всю необхідну інформацію щодо набору абітурієнтів; розіслано лист до всіх обласних центрів зайнятості з інформацією про умови вступу та діяльність Академії ДПтС;

– з числа співробітників Академії та курсантсько-студентської молоді створено профорієнтаційну групу, яка проводила зустрічі в міжрегіональних управліннях з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України; працювала в закладах довузівської освіти з випускниками; презентувала роботу Академії ДПтС на «Ярмарках професій».

До речі, вже декілька років поспіль під час проведення профорієнтаційних заходів відбувається анонімне анкетування майбутніх абітурієнтів щодо джерел отримання інформації стосовно вступу в Академію ДПіТС. Респонденти зазначили, що інформацію про Академію вони отримали від батьків і друзів – 40 %, у мережі Інтернет – 35 %, під час профорієнтаційної зустрічі – 19 %, а ось реклама в ЗМІ (телебачення, радіо, газети) лише 6 %, хоча не можна відкидати її ефективність для більш старшої вікової групи, тобто їх батьків.

Як свідчать наведені дані опитування, все більше молоді використовують інтернет як джерело інформації (офіційний вебсайт Академії ДПіТС та групи Академії ДПіТС у соціальних мережах Facebook, Instagram, Twitter). Це не дивно, швидкість та зручність отримання інформації на головні запитання про ЗВО, крім того карантинні обмеження щодо пересування, спричинені коронавірусною хворобою COVID-19, зробили цей вид отримання інформації найпопулярнішим. Це спонукало до створення 3D туру по Академії, активізації роботи з висвітлення подій, що відбулися, налагодженні віртуального діалогу з відповідями на головні питання та запити в соцмережах.

Звичайно, молодому ЗВО, такому як Академія ДПіТС, важко конкурувати з потужними університетами зі статусами національного та класичного, з усталеною науковою школою, проте продуманий та систематичний маркетинг освітніх послуг дозволить збільшити її конкурентоспроможність, якісно організувати набори курсантів, студентів, слухачів, розкрити перспективи подальшої модернізації та посісти чільне місце серед ЗВО України.

Список використаних джерел

1. Борисова Т. Маркетинг некомерційних суб'єктів сфери освіти України: концептуальні особливості та вектори розвитку. *Журнал європейської економіки*. 2016. № 4 Т. 13. С. 415–429. URL: <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/778/758> (дата звернення: 28.08.2020).

Зінчук Юлія Олександрівна,
слухачка 6 курсу Академії Державної пенітенціарної служби;
Кисельов Дмитро Валентинович,
слухач 6 курсу Академії Державної пенітенціарної служби

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ З ДИСТАНЦІЙНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ (НАДОМНОЇ РОБОТИ)

Сучасний розвиток науки, техніки, інформаційних технологій не стоїть на місці, а навпаки, розвивається. Розвиток діджиталізації ставить виклики не тільки перед суспільством, а і перед державою в цілому. Сутність законодавства полягає в гонитві за сучасними тенденціями, що активно функціонують у суспільстві.

Працівники, які працюють дистанційно, використовуючи сучасні технічні можливості, мережу Інтернет, отримують замовлення та виконують їх «на дому» чи іншому місці. Це, наприклад: працівники ІТ сфери, перекладачі, копірайтери, рерайтери, а також ті, хто працюють віддалено – диспетчери таксі, оператори Call-центрів, продавці та менеджери інтернетмагазинів. Низка професій є досить популярними на ринку праці, однак питання правового регулювання такої праці є досить актуальним у наш час.

Однак у світі такий вид праці існує вже майже як пів століття. З появою телекомунікаційних технологій дистанційна робота, телеробота, надомна робота почала набирати популярності. На сьогодні термін «фрілансер» не викликає в нас подиву, а навпаки, є досить популярним працівником на ринку праці.

У 1972 році американський дослідник Джек Ніллес запропонував термін «телеробота», після чого почався розвиток віртуальних фірм як нестандартної форми організації бізнесу. Серед тих, хто активно застосовує подібну практику сьогодні: American Express, Adobe, Airbus Industries, Siemens, Microsoft, Google, Corel, IBM, DELL, eBay, Hewlett-Packard і сотні інших відомих і менш відомих компаній [1, с. 39].

За результатами проведеного дослідження ще у 2005 році на території Європейського Союзу встановлено, що в країнах ЄС близько 7 % працівників залучені до дистанційних форм праці одну чверть свого робочого часу і більше, а 1,7 % працівників працюють дистанційно майже весь свій робочий час [2, с. 5].

Так, наприклад, І. І. Моторна розглядає дистанційну зайнятість як взаємодію працівника та роботодавця на ринку праці, що передбачає гнучкі соціально-трудові відносини безпосередньо у віртуальному середовищі з використанням інформаційних та комунікаційних технологій [3, с. 6].

Бобрикова М. зазначає, що дистанційна робота визначається як гнучка можливість працювати в місцевості, яка розташована поза звичайним робочим місцем. Ця місцевість може бути вдома, в допоміжному офісі та рухливому офісі [4, с. 2].

Особливу увагу дистанційній роботі приділяє Міжнародна організація праці (далі МОП), яка надає рекомендації щодо організації та нормативного регулювання такого виду праці. У 1996 році МОП була ухвалена Конвенція «Про надомну працю» № 177, Конвенція «Про гідну працю домашніх працівників (фрілансерів)» № 189 (2011 р.), де у 2020 році Україна зробила важливий крок до законодавчого регулювання праці таких працівників та ратифікації цієї конвенції, відповідні Рекомендації № 201 та Рамкову угоду про телероботу 2002 р. [5, с. 106].

У 2020 році світ сколихнула пандемія хвороби COVID-19, викликана новим вірусом SARS-COV-2, внаслідок чого більшість країн світу оголосили карантин, і наша країна не є винятком.

В умовах карантину більшість роботодавців були вимушені відправляти працівників у відпустку без збереження заробітної плати (інколи без згоди на те працівника), чим порушували їхні права. У цей час більшість підприємств, установ та організацій почали організовувати дистанційно свою роботу, породжуючи актуальність правового регулювання такого виду праці в сучасних реаліях.

Для того, щоб урегулювати дистанційні умови праці, надомну роботу, законодавець змушений був ухвалити відповідні норми. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України», спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) від 17.03.2020 року № 530-IX [6], із змінами, внесеними згідно із Законом № 540-IX від 30.03.2020 року [7], внесено зміни і у Кодекс законів про працю України.

Згідно зі змінами, що були внесені до КПЗП, набула нового формату стаття 60, в якій законодавець визначає поняття дистанційна

(надомна) робота – це така форма організації праці, коли робота виконується працівником за місцем його проживання чи в іншому місці за його вибором, у тому числі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, але поза приміщенням роботодавця [8, ст. 60]. Виникають дві підстави в організації робочого місця працівника – це організація праці безпосередньо за місцем проживання чи в іншому місці працівника, а інша – це поза приміщенням роботодавця. Ці підстави у свою чергу породжують питання організації охорони праці, дисципліни праці. Також стаття 24 КЗпЗ була доповнена п.6-1, де зазначено про укладення трудового договору про дистанційну (надомну) роботу, враховуючи, що працівник працює поза місцем роботодавця, то роботодавець не в змозі перевірити організацію праці, ефективно регулювати дисципліну праці, тому під час укладення трудового договору з дистанційними працівниками необхідним було б прописати в Кодексі норму про контроль місця організації праці, механізм здійснення перевірки налагодження процесу та дисципліни праці.

Важливим досягненням у правовому регулюванні організації дистанційної та надомної праці є ухвала в першому читанні законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо вдосконалення правового регулювання дистанційної роботи» (№ 4051). Основні положення законопроект містять запровадження двох самостійних видів (форм) роботи – дистанційної та надомної. Проект закону передбачає право роботодавця під час укладення трудового договору про дистанційну або надомну роботу отримувати відомості про місце проживання або інше місце за її вибором, де буде виконуватись трудова функція. Також передбачається обмін документацією в електронному форматі [9].

Так, наприклад, у Австрії постійно тривала дистанційна робота, яка регулюється законом «Про надомну працю» 1960 р. [10].

У Трудовому кодексі Російської Федерації визначено правове регулювання дистанційної роботи, де вказано, що договір про дистанційну роботу може укладатися шляхом обміну електронними документами, та передбачається дистанційна робота як вид постійної роботи.

Дистанційна робота широко популярна в європейських країнах, таких як: Німеччина, Австрія, Іспанія, Норвегія, Бельгія. У

таких країнах вона регулюється цивільним та трудовим законодавством. Цікавим є факт, що в цих країнах існує цифрове документоводство, тому більшість дистанційних працівників, укладаючи трудові договори чи контракти, навіть не бачаться зі своїм роботодавцем, для України це теж є досить актуальним, адже сучасна політика держави направлена на цифрову трансплантацію документообігу. Відповідно до законопроєкту № 2260 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих питань державної служби та електронного документообігу». Тому в майбутньому можливо і ми будемо укладати трудовий договір в електронному форматі.

Враховуючи вищевикладене, можна сказати, що Україна стоїть вже на порозі позитивних змін, але питання щодо якісного правового регулювання дистанційної (надомної) праці залишається актуальним. У майбутньому ухвалення зазначеного закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо вдосконалення правового регулювання дистанційної роботи» врегулює вже ті питання, які на сьогодні залишаються відкритими.

Список використаних джерел

1. Сардарян А. Как управлять персоналом в виртуальных компаниях? *Управление персоналом*. 2010. № 3. С. 38–41.
2. Telework in the European Union. *European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions*. URL: <http://www.eurofound.europa.eu/docs/eiro/tn0910050s/tn0910050s.pdf> (Last accessed: 05.11.2020).
3. Моторна І. І. Дистанційна зайнятість в умовах глобалізації економіки та соціально-економічні вигоди від її використання. *Україна: аспекти праці*. 2008. № 3. С. 6–12.
4. Бобринкова М. Правовое регулирование дистанционного труда в зарубежном законодательстве. *Сравнительное трудовое право*. 2011. № 5. С. 2–6.
5. Наньєва М. І. Укладення трудового договору з дистанційними працівниками за законодавством України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 38. С. 106–108.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17.03.2020 р. №530-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#Text> (дата звернення: 05.11.2020).

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 р. № 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text> (дата звернення: 05.11.2020).

8. Кодекс законів про працю: Закон України від 23.07.1996 р. №322-08 (дата оновлення: 25.10.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/conv#Text> (дата звернення: 05.11.2020).

9. Верховна Рада ухвалила в першому читанні законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо вдосконалення правового регулювання дистанційної роботи» (№ 4051). *Укрінформ*: вебсайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3128983-distancijna-robotaza-novimi-pravilami-vr-pidtrimala-zakonoproekt.html> (Last accessed: 05.11.2020).

10. Heimarbeitsgesetz 1960. *JUSLINE*: website. URL: <https://www.jusline.at/gesetz/harbg> (Last accessed: 05.11.2020).

Коваленко Альона Романівна,

магістрантка Академії Державної пенітенціарної служби

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОБЛЕМИ ДОДЕРЖАННЯ ДЕЯКИХ ВИМОГ РЕЖИМУ У ВИПРАВНИХ І ВИХОВНИХ КОЛОНІЯХ

Доктринальне визначення «режиму» поєднує в собі багатоаспектність цього поняття, оскільки режим вживається в різних значеннях, наприклад «режим у місцях позбавлення волі», «режим тримання засуджених» тощо.

Щодо визначення поняття «режиму» необхідно зазначити, що воно завжди характеризувалося різноманітністю та не мало єдиного теоретичного тлумачення.

Зокрема Й. С. Ной, звернув увагу на двозначний зміст режиму позбавлення волі. На його думку, режим позбавлення волі вживався у вузькому та широкому значеннях [1, с. 147].

Вузьке значення трактування «режиму» передбачає сукупність правил ізоляції засуджених, а також їх прав та обов'язків, поведінки, заходи стягнення та заохочення засуджених.

У широкому значенні режим позбавлення волі містив регулювання життя засуджених у виправній установі з усіх боків, у тому числі і суспільно корисну працю та виховну роботу.

Таким чином, ми можемо говорити про те, що режим виконання покарання як правова категорія входить до змісту такого поняття, як правопорядок у виправній установі, і є лише його складовою частиною, але ніяк не дорівнює йому.

У зв'язку з цим ми не можемо погодитися з вищевказаною позицією та поставити знак рівності між такими поняттями, як «режим» і «правопорядок», у тому числі стосовно розгляду поняття «режим виконання (відбування) покарання».

Борсученко С. А. зазначає, що режим є складним багатоаспектним поняттям. З одного боку, режим є обов'язковим елементом процесу виконання (відбування) покарання, процесу виправлення засуджених, сприяє їх ресоціалізації, з іншого – ускладнює соціальну адаптацію засуджених до позбавлення волі [2, с. 75].

Режим є правовим засобом впливу на осіб, які відбувають кримінальне покарання, він також встановлює правила поведінки для всіх суб'єктів кримінально-виконавчих відносин.

На думку Р. З. Усеєва, режим – це середовище, в якому функціонує виправний заклад. Це середовище має спеціальні правила. Вони поширюються на всіх осіб, які постійно і тимчасово перебувають у виправній установі [3, с. 67].

Дотримання цими особами встановлених правил забезпечує безпеку виправної установи. Режим у виправних установах – це порядок реалізації умов відбування засудженими покарання, а також кари.

У цьому сенсі його значення слід розуміти двозначно: як порядок відбування покарання засудженими і як порядок виконання покарання адміністрацією виправного закладу.

Лихвар В. В. і Дьяконов А. С. формулюють такі висновки:

1) поняття режим має історичне походження в результаті появи і вдосконалення нормативно-правових актів у сфері виконання (відбування) покарання;

2) ефективність (стан) режиму оцінюється кількістю порушень встановленого порядку відбування покарання засудженими;

3) режим спрямований на реалізацію основних обов'язків, встановлених законом для всіх учасників правовідносин у сфері виконання кримінального покарання;

4) правове регулювання режиму виконання (відбування) покарання здійснюється за допомогою чинного законодавства [4, с. 36].

Отже, проведений аналіз визначення поняття «режим» дає зрозуміти, що на доктринальному рівні існує понад тридцять різних визначень.

Відповідно до чинного законодавства України режим у в'язницях і виховних колоніях – це встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарання, який забезпечує ізоляцію засуджених, постійний нагляд за ними, виконання покладених на них обов'язків, реалізацію їхніх прав і законних інтересів, безпеку засуджених і персоналу, роздільне тримання різних категорій засуджених, різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії, зміну умов тримання засуджених [1].

Глава 16 КВК України визначає найважливіші положення, що характеризують сутність і зміст режиму виконання і відбування покарання [1].

Серед основних вимог режиму слід виділити найважливішу складову – ізоляцію засуджених.

Виразенням ізоляції є саме позбавлення фізичної свободи через поміщення засуджених у місце позбавлення волі (виправні чи виховні колонії) на строк, встановлений вироком суду.

Тому засуджений до позбавлення волі, оскільки постійно перебуває в умовах ізоляції, повинен вести особливий, встановлений законом, спосіб життя. А це, у свою чергу, повинно стимулювати засуджених до утримування від вчинення правопорушень і спонукати їх до прагнення мати ті блага, якими людина користується на волі.

Крім того, ступінь ізоляції може бути посилена чи зменшена у зв'язку із переведенням засуджених, що передбачено ст. 101 КВК України [1].

Режим виконання і відбування покарання багатофункціональний за своєю спрямованістю. Він виступає як один із засобів виправлення, а також створює умови для застосування інших засобів виправлення.

Режим виконання і відбування покарання охоплює всю сукупність матеріальних і процесуальних норм, що регламентують діяльність адміністрації органів і установ, на які законом покладено виконання покарань, а також сукупність умов і правил відбування покарання засудженим.

Вдосконалення режиму має здійснюватись за рахунок скорочення в ньому обмежень на зв'язок засуджених із зовнішнім світом і поступового впровадження особливих програм поведіння із засудженими.

Засудженим необхідно дозволяти максимально часто спілкуватися зі своїми близькими родичами, іншими особами та представниками громадських організацій; необхідно дозволяти також відвідування засуджених зазначеними особами.

Отже, на сьогодні на законодавчому рівні існує чітке визначення поняття «режим», проте, на нашу думку, враховуючи вищенаведений аналіз, воно потребує доповнення у частині охорони засуджених. Аналізуючи основні вимоги режиму у виправних та виховних колоніях, що визначені Кримінально-виконавчим кодексом України, можна зробити висновок, що вони спрямовані на запобігання вчинення повторних правопорушень засудженими.

Список використаних джерел

1. Стручков Н. А. *Теоретические вопросы лишения свободы*. 1967. № 3. С. 144–147. Рец. на кн.: Ной И. С. Теоретические вопросы лишения свободы. Саратов, 1965. 166 с. URL: <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1132563> (дата звернення: 18.10.2020).

2. Борсученко С. А. Ресоциализация и социальная адаптация осужденных к лишению свободы: понятие, содержание, правовое регулирование. *Юридический вестник Самарского университета*. 2018. Т. 4 № 2. С. 74–79.

3. Усеев Р. З. Обеспечение безопасности исправительных учреждений / Самарский юридический институт Федеральной службы исполнения наказаний. Самара, 2015. 132 с.

4. Лихварев В. В., Дьяконов А. С. Понятие, сущность и функции режима в исправительных учреждениях. *Вестник Прикамского социального института*. 2013. № 2 (7). С. 34–40.

5. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 19.10.2020).

Кочкурова Ольга Володимирівна,
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В умовах соціально-економічних змін, реформування освітньої системи України під впливом наукового, технічного та гуманітарного розвитку, конкуренції на ринку освітніх послуг інноваційні технології стають одним з провідних напрямів діяльності закладів вищої освіти, необхідною передумовою підготовки професійних кадрів, конкурентоспроможних на ринку праці. Дослідження інновацій започатковано у середині ХХ століття та зосереджено в основному на теоретичному обґрунтуванні, аналізі різноманітних аспектів інноваційних процесів у системі навчання та виховання, розробленні практичних рекомендацій щодо освоєння, впровадження та функціонування інноваційних проєктів та програм.

Із розвитком комп'ютерних технологій інновації всебічно поширилися у суспільне життя, науку, освіту, культуру, політику тощо. Одним із шляхів реформування освітньої галузі в Україні є впровадження в навчально-виховний процес закладів вищої освіти інноваційних технологій та методів.

На сучасному етапі розвитку національна система освіти визначається з освітніми інноваціями, які спрямовані на збереження досягнень минулого та на модернізацію системи науки відповідно до сучасних вимог.

Проблемою впровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес закладів вищої освіти в Україні та світі займалися: З. Абасов, А. Алексюк, Т. Грабовська, О. Кіяшко, О. Козлова, В. Кремень, Д. Мазоха, Л. Машкіна, Н. Опанасенко, В. Панок, В. Петрус, Г. Селевко, Я. Сивохоп, М. Талапканич, М. Фіцула, Д. Чернилевський, Н. Шарата, В. Ягупова, Т. Ярова та інші.

Поняття «інновація» означає нововведення, новизну, зміну, оновлення, новий підхід, створення якісно нового, використання відомого в інших цілях [8, с. 158].

Термін «технологія» в науковій літературі означає науку про майстерність. Серед великої кількості сучасних технологій важлива роль відводиться гуманітарним. Науковці визначають гуманітарні технології як такі, що безпосередньо пов'язані з діяльністю людини, групи людей, організацією як соціальною системою. Дуже часто гуманітарні технології називають «людинознавчими технологіями». До основних гуманітарних технологій відносять: управлінські, освітні (педагогічні), психофізіологічні, психологічні та інші [7, с. 54].

Так, Г. Селевко визначає педагогічну (освітню) технологію як систему функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, що побудована на науковій основі, запрограмована за часом та простором, та призводить до намічених результатів [5, с. 4].

Поняття «педагогічна (освітня) технологія» у психолого-педагогічній науці використовується у трьох аспектах:

- загальнопедагогічному або науковому (як синонім до підвищення ефективності педагогічної системи);
- предметному або процесуально-описовому (опис, проєкт, алгоритм, сукупність цілей, оригінальних, новаторських способів, методів, прийомів та засобів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів);
- модульному або процесуально-дійовому (вдосконалення технології окремих елементів педагогічного процесу, видів діяльності).

На думку М. Гадецького, П. Матвієнко та Г. Селевко, у структурі педагогічних технологій є концептуальна, змістова та процесуальна частина.

Концептуальна основа – це короткий опис ідей, гіпотез, принципів, які сприяють її розумінню, трактовці її побудови, вияву керівних ідей.

Змістова частина технології визначає загальні та конкретні цілі її впровадження, зміст, а також розвиток особистісних структур, на які вона спрямована.

Процесуальна частина містить опис технологічного процесу, його організацію, методи та форми діяльності різних суб'єктів навчально-виховного процесу, його етапи, корекція дій, регламент, витрати часу.

Інноваційна педагогічна технологія поєднує в собі технологічний підхід та інновації. Психологічні технології використовують з метою психологічного впливу в різних сферах діяльності. Так, Л. Карамушка називає психологічні технології психосоціальними [6, с. 55].

Панок В. психологічну технологію вважає основним елементом практичної психології та дає їй таке визначення: психологічна технологія – це цілісна методична система, що у своїй структурі має три основні частини: діагностичну, інтерпретаційну (чи пояснювальну), корекційну [4, с. 348].

Козлова А. зазначає, що інноваційні психологічні технології відрізняються від інших соціальних технологій, у тому числі педагогічних, жорсткою цілеспрямованістю, складовими елементами, характером їх зв'язків та відносин [2, с. 94] та визначає їх як науково-обґрунтовану систему дій, операцій, процедур, які забезпечують цілеспрямований та поетапний розвиток в особистості певних психологічних якостей та передачу їй досвіду соціальних взаємин (спілкування, дії та взаємин) за допомогою впровадження інновацій.

Так, загальноприйнятої класифікації інноваційних педагогічних технологій у науці не існує.

До педагогічних технологій дослідники відносять різні типи. Машкіна Л. виділяє методологічні, цільові та методичні педагогічні технології [3, с. 73].

На думку, О. Кіяшко педагогічні технології – це авторська підготовка, відкриті системи інтенсивного навчання, дистанційне навчання, діалогове навчання, етапо-блокова організація навчання, ігрові технології, інтегративно-модульна система, інформаційно-комп'ютерне навчання, контекстне навчання, модульно-рейтингове навчання, особистісно-орієнтоване навчання, проблемно-діяльнісне навчання, проєктивне навчання, рефлексивно-творче навчання, технологія сумісної продуктивної діяльності [1, с. 63–64].

Чернилевським Д. та Борисовою Н. в основу класифікації інноваційних технологій були покладені дві ознаки: наявність моделі (предмета чи процесу діяльності) та наявність ролей (характер спілкування тих, хто навчається). Дослідники виділяють такі типи інноваційних технологій: неімітаційні та імітаційні.

Неімітаційні технології не передбачають побудову моделей досліджуваного явища, процесу або діяльності. Змістова частина

технології має проблемний характер та передбачає використання різних технічних засобів навчання. Основою імітаційних технологій є імітаційне або імітаційно-ігрове моделювання. Відповідно до другої ознаки класифікації – наявність ролей, імітаційні технології поділяють на ігрові та неігрові [7, с. 177–178].

Козлова О. до педагогічних технологій відносить проблемні, концентровані, модульні, розвивальні, диференційовані, активні, ігрові, особистісно-орієнтовані та процесуально-зорієнтовані [2, с. 66].

Серед інноваційних технологій, які набули найбільшого поширення в практиці вищої освіти виділяють такі види: особистісно-орієнтовані технології; нові інформаційні технології; модульно-рейтингові технології; технології розвитку творчості; ігрові технології; діалогові технології; проектні технології; технології цілепокладання та життєтворення; тренінгові технології. Всі ці інноваційні технології поділяють за ознакою масштабності перетворень на системні (особистісно-орієнтовані, нові інформаційні технології, модульно-рейтингові технології), модульні (технології розвитку творчості, ігрові, діалогові), локальні (проектні технології, цілепокладання та життєтворення, тренінгові).

Інноваційні процеси в освітній сфері передбачають технологізацію професійної підготовки здобувачів вищої освіти та вдосконалення навчально-виховного процесу закладів вищої освіти. Специфічними особливостями навчання за допомогою інноваційних технологій є відкритість навчання майбутньому, здатність до передбачення. Все це дозволяє вивчати та реалізовувати інноваційні процеси в системі освіти на різних її рівнях: як на педагогічному, так і психологічному.

Список використаних джерел

1. Кіяшко О. О. Інноваційні педагогічні технології підготовки молодших спеціалістів у вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2001. 262 с.
2. Козлова А. А. Психотехнологии как средство формирования субъектной позиции клиента системы профконсультирования: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.13. Москва, 2002. 216 с.
3. Машкіна Л. А. Підготовка студентів педагогічних училищ та коледжів до використання інноваційних технологій в дошкільних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2000. 175 с.

4. Панок В. Г. До побудови теоретичних засад української практичної психології. *Проблеми розвиваючого навчання*: матер. I та II Міжнар. конф. Київ, 1997. С. 344–351.

5. Селевко Г. К. Альтернативные педагогические технологии. Москва: НИИ школьных технологий, 2005. 224 с.

6. Технології роботи організаційних психологів / за наук. ред. Л. М. Карамушки. Київ: ІНОКС, 2005. 366 с.

7. Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 437 с.

8. Шарата Н. Г. Інноваційність в освіті – ознака сучасності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Серія Педагогічні науки. Чернігів. 2012. Вип. 97. С. 158–160.

Кулик Ярослав Ігорович,

ад'юнкт Академії Державної пенітенціарної служби

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

Ефективність функціонування галузі фізичної культури та спорту в нашій державі багато в чому залежить насамперед від застосування сучасних публічно-управлінських технологій [1, с. 5]. Зокрема, зазначаємо, що фактично вся діяльність, яка здійснюється в досліджуваній сфері за своєю правовою природою, є управлінською діяльністю як за формою, так і за змістом. Проте безпосередньо в умовах розвитку та вдосконалення системи публічного управління в Україні однією із галузей, де відбуваються постійні трансформації в системі органів виконавчої влади, є саме фізична культура і спорт. Тому для вдосконалення системи публічного управління в цій сфері доцільним вбачається дослідження європейського досвіду.

Перш за все, необхідно зазначити, що сфера фізичної культури та спорту як важлива складова суспільного життя і відповідно як напрямок державної політики від початку перебуває в полі уваги фахівців різних країн і різних галузей наукових знань. Зокрема, значна кількість наукових досліджень, присвячених проблемам функціонування та розвитку фізичної культури та спорту, здійснена на матеріалах тих держав, що безпосередньо використовують модель суспільного устрою, який ґрунтується на засадах демокра-

тії та економіки ринкового типу [2, с. 43]. У вищезазначених дослідженнях функціонування та розвиток фізичної культури і спорту дослідниками розглядається як природний процес, зміст якого визначається всією сукупністю публічно-управлінських відносин, що склались у певній державі, при цьому не акцентується увага на аналізі якихось специфічних ознак сфери фізичної культури та спорту, зумовлених впливом на неї ринкових відносин, а також не застосовуються фундаментальні методологічні прийоми пізнання глибинних адміністративних процесів, що відображають дію ринкового механізму [3, с. 180].

Досліджуючи досвід європейських держав, на нашу думку, найбільш доцільно звернути увагу на досвід Франції та Німеччини, оскільки в цих державах сформульовані різні концепції управління у сфері фізичної культури і спорту.

У Франції державне управління фізичною культурою та спортом здійснюється через центральний державний орган виконавчої влади – Міністерство спорту. Що стосується місцевого рівня, то у відповідних регіонах, департаментах та комунах функціонує державний орган виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту, який забезпечує діяльність з розвитку та якісного функціонування галузі в адміністративно-територіальному утворенні [4, с. 63].

Разом з тим зазначаємо, що з 2010 року при Міністерстві спорту Франції створено і функціонує мережа децентралізованих служб, які на регіональному рівні відповідають за контроль та координацію реалізації молодіжної політики, освіти, суспільного життя та спорту. До основних повноважень Міністерства спорту Франції належать розробка загальнодержавної політики у сфері фізичної культури і спорту; забезпечення правового врегулювання діяльності у сфері фізичної культури і спорту; забезпечення рівноправного доступу громадян до занять фізичною культурою та спортом; забезпечення достатніх умов для досягнення високих спортивних результатів та розвиток професійного спорту; організація навчання та проведення сертифікації в галузі фізичної культури і спорту; розвиток масового спорту та фізичної культури; розвиток спортивної медицини; організація протидії вживанню допінгу та встановлення контролю за його розповсюдженням; створення належного матеріально-технічного, фінансового інших видів забезпечення фізичної культури і спорту; організація

превентивних заходів щодо асоціальної поведінки та боротьби з насильством у спорті тощо [5, с. 269].

У свою чергу, на відміну від Франції, в Німеччині на федеральному рівні питання розвитку фізичної культури та спорту належать до компетенції Федерального міністерства внутрішніх справ Німеччини, яке, крім фізичної культури та спорту, несе відповідальність за забезпечення внутрішньої безпеки і захисту конституційного ладу, захист цивільного населення від лих і тероризму, адміністративні питання [6, с. 160–161]. Тобто, на відміну від Франції, в Німеччині немає єдиного міністерства спорту чи фізичної культури.

Крім того, в Німеччині відсутня єдина структура управління фізичною культурою та спортом на земельному рівні. Вона, та й механізм регулювання спортом, значно відрізняються в різних Землях. Наприклад, у низці Земель (Баден-Вюртемберг, Мекленбург – Передня Померанія, Нижня Саксонія, Північний Рейн-Вестфалія, Саксонія, Саксонія – Ангальт) за розвиток спорту відповідають міністерства у справах культури. У свою чергу, в інших Землях (Баварія, Бранденбург, Гессен, Шлезвіг-Гольштейн) – міністерства у справах освіти, науки і мистецтва, з питань освіти і спорту, у справах жінок, праці та соціального порядку та інші; в Тюрінгії – Міністерство з соціальних питань і охорони здоров'я, в Рейнланд-Пфальц – Міністерство внутрішніх справ, а в землях Бремен і Гамбург – сенатори з питань внутрішніх справ та інші. Тобто Землі Німеччини відповідають за фізичну культуру і спорт на місцевому рівні (спорт для всіх, шкільний і університетський спорт), а також за підтримку спортивних установ та інфраструктури. Крім того, одне з основних завдань Земель – це забезпечення рівних умов для занять спортом у різних населених пунктах [7, с. 18–19].

Таким чином, проведені дослідження європейського досвіду публічного управління у сфері фізичної культури та спорту на прикладі Франції та Німеччини дозволяє зробити висновок, що в обох вищезазначених державах існують абсолютно різні системи управління в галузі фізичної культури і спорту. Для України буде більш корисним досвід Франції, як унітарної держави, де очолює систему органів державного управління у сфері фізичної культури і спорту профільне міністерство.

Список використаних джерел

1. Жданова О. М. Управління сферою фізичного виховання і спорту: навч. посіб. Дрогобич. Коло: 2009. 224 с.
2. Дутчак М. В. Підготовка фахівців з менеджменту і управління спортом для всіх у зарубіжних країнах. *Педагогіка, психологія та медико-біол. пробл. фіз. виховання і спорту*: зб. наук. пр. Харків: ХДАДМ (ХХІІІ), 2009. № 3. С. 43–48.
3. Гацуля О. Розвиток галузевого управління у сфері фізичної культури та спорту: концептуальні засади. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 1. С. 176–185.
4. Кулик Я. І. Правові засади державного управління у сфері фізичної культури та спорту: досвід Франції. *Правова політика України: історія та сучасність: матеріали I Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Житомир, 8 жовтня 2020 року)*. Житомир: Житомирська політехніка, 2020. С. 61–64.
5. Гасюк І. Л. Нормативно-правові засади медичного забезпечення діяльності галузі фізичної культури і спорту. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. ХарРІДУ НАДУ*. Харків: Вид-во ХарРІНАДУ «Магістр», 2010. № 2 (38). С. 262–272.
6. Базенко В. А. Європейський досвід управління розвитком фізичної культури та спорту на місцевому рівні. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 1. С. 156–166.
7. Земли ФРГ и финансирование спорта. *Международный и зарубежный спорт: политика, менеджмент, маркетинг*: тематический бюллетень переводов ВНИИФК. 1997. № 1. С. 14–28.

Кульок Дарина Михайлівна,

слухачка магістратури Академії Державної пенітенціарної служби;
науковий керівник:

Шамрук Наталія Борисівна,

кандидат юридичних наук, заступник начальника кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу Академії Державної пенітенціарної служби

ПІДСТАВИ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Однією із найактуальніших проблем сучасної України є захист прав дитини. Правовий механізм захисту прав дитини, що об'єктивно відрізняється від механізму захисту повнолітніх громадян, потребує значного вдосконалення. Захист прав дитини забезпечується комплексом заходів, одним з яких є позбавлення

батьківських прав. Така складна та морально важка процедура, як позбавлення батьківських прав, на жаль, стала розповсюдженим явищем у сучасному суспільстві. Щорічно в Україні близько ста тисяч дітей залишаються сиротами при живих батьках внаслідок позбавлення батьківських прав чи відмови батьків від дитини, які не виконували своїх обов'язків щодо виховання дітей. Слід зазначити, що станом на сьогодні ухилення батьків від свого обов'язку щодо утримання дитини формально не є правовою підставою для позбавлення їх батьківських прав, і з моменту набрання чинності чинним Сімейним кодексом України (далі – СК України) намагання усунути зазначену прогалину не було, а тому існує необхідність у дослідженні підстав позбавлення батьківських прав у законодавстві України.

З метою закріплення обов'язків батьків щодо виховання дітей та їхнього матеріального забезпечення на імперативному рівні було ухвалено Конвенцію ООН про права дитини, яка була ратифікована постановою Верховної Ради України № 789X11 (78912) від 27 лютого 1991 року і набула чинності для України 27 вересня 1991 року та є документом високого міжнародного рівня, який має обов'язкову силу для тих держав, які його ратифікували. Конвенція проголошує, що «дитина має право знати своїх батьків і право на їх піклування» (ч. 1 ст. 7). Окремо в ст. 9 Конвенції визначено і підстави позбавлення батьківських прав: «Держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поводяться з дитиною або не піклуються про неї...».

Стаття 18 Конвенції передбачає обов'язок держав-учасниць забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини: «Батьки, або у відповідних випадках законні опікуни, несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування» [1].

Таким чином, на міжнародному рівні були закріплені підстави позбавлення батьківських прав, які лягли в основу національного

законодавства України. Вищезазначений міжнародно-правовий акт, який став невід'ємною частиною національного законодавства, містить термін «піклування», однак точно не розкриває його змісту. Можна зазначити, що «найвищі інтереси дитини» містять не лише потреби дитини щодо її виховання, а й матеріального забезпечення її існування та розвитку.

Пункт 2 ч. 1 ст. 164 СК України фактично продублював положення статті 70 Кодексу про шлюб та сім'ю України. Норма цієї статті як однієї з підстав позбавлення батьківських прав передбачала «ухилення від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини». В роз'ясненнях Пленуму Верховного Суду України № 16 «Про застосування судами деяких норм Кодексу про шлюб та сім'ю України» від 12.06.1998 зазначалось, що ухилення батьків від обов'язків виявляється в тому, що вони не турбуються про фізичний та духовний стан дитини, її навчання та підготовки до самостійного життя [2].

Разом із нормою не змінилось і бачення правових підстав позбавлення батьківських прав і в юридичній науці. Так, на думку З. В. Ромовської, в новому СК України підстави для позбавлення батьківських прав подані вичерпно, хоча і з використанням понять «жорстко», «ухиляються», які належить оцінити суду. При цьому жодні інші обставини, зокрема такі, як ухилення матері чи батька від утримання дитини, не можуть призвести до позбавлення батьківських прав [3, с. 331].

На думку В. С. Гопанчук, порушення батьками своїх обов'язків є правопорушенням, яке виражається в «поганому вихованні дітей». При цьому автор не вміщує до об'єктивних ознак складу цього правопорушення невиконання батьками обов'язків по утриманню дітей [4, с. 127]. Зі свого боку Р. О. Стефанчук у тлумаченні цієї норми зазначає, що «під час вирішення питання про позбавлення матері чи батька, які ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини, батьківських прав, варто мати на увазі неодноразове систематичне ухилення від виконання батьківських обов'язків, передбачених СК України» [5, с. 276].

Відповідно до чинного сімейного законодавства особи можуть бути позбавлені батьківських прав лише щодо дитини, яка не досягла вісімнадцяти років, і тільки з підстав, передбачених ст. 164 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року № 2947-III.

Згідно з ч. 1 ст. 164 СК України мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він: 1) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування; 2) ухиляються від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини та/або забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти; 3) жорстоко поводяться з дитиною; 4) є хронічними алкоголіками або наркоманами; 5) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва; 6) засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини [6].

Перелік підстав позбавлення батьківських прав, встановлених ст. 164 СК України, є вичерпним, тобто не підлягає розширеному тлумаченню. Проте положення зазначеної статті не передбачають застосування санкції у вигляді позбавлення батьківських прав за низку суттєвих протиправних діянь батьків. Зокрема, як самостійна підстава позбавлення батьківських прав може виступати факт невиконання батьками обов'язків щодо охорони здоров'я дитини.

Стаття 150 СК України зобов'язує батьків піклуватися про здоров'я дитини. Цьому обов'язку батьків передує, закріплене в ст. 6 Закону України «Про охорону дитинства», право дитини на охорону здоров'я. Стаття 59 Основ законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 року № 2801-ХІІ наголошує, що батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я своїх дітей, їх фізичний та духовний розвиток, ведення ними здорового способу життя. У разі порушення цього обов'язку, якщо воно завдає істотної шкоди здоров'ю дитини, винні у встановленому порядку можуть бути позбавлені батьківських прав. Проте вказана норма не знайшла свого відображення в ст. 164 СК України.

Також згідно зі ст. ст. 180, 181 СК України батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття. Невиконання цього обов'язку батьків є одним із виявів протиправної поведінки батьків. Доцільно було б у СК України передбачити самостійну підставу позбавлення батьківських прав – злісне ухилення матері, батька від сплати аліментів на дитину. За це правопорушення згідно зі ст. 164 Кримінального кодексу України від 05 квітня 2001 р. № 2341-ІІІ передбачена кримінальна відповідальність.

Отже, позбавлення батьківських прав можливе лише за наявності підстав, вичерпний перелік яких передбачений ст. 164 СК України, а саме, залишення дитини в пологовому будинку, ухилення від виконання своїх обов'язків із виховання дитини, жорстоке поводження з дитиною, визнання батьків хронічними алкоголіками або наркоманами, використання в корисливих цілях своїх дітей для будь-яких видів експлуатації, засудження батьків за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо власної дитини. Проте положення цієї статті не передбачають застосування санкції у вигляді позбавлення батьківських прав за низку суттєвих протиправних діянь батьків, зокрема, як самостійні підстави позбавлення батьківських прав вважаємо за доцільне закріпити в СК України невиконання батьками обов'язків щодо охорони здоров'я дитини та ухилення батьків від сплати аліментів.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права дитини: ООН. Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989. *Зібрання чинних міжнародних договорів України* від 1990. № 1. С. 205.

2. Про застосування судами деяких норм Кодексу про шлюб та сім'ю України: постанова Верховного Суду України від 12.06.1998 № 16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0016700-98/print> (дата звернення: 01.10.2020).

3. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. Київ: Ін Юре, 2003. 532 с.

4. Співак В. М., Гопанчук В. С. Законодавство України про шлюб і сім'ю. Київ: Наукова думка, 1998. 238 с.

5. Харитонов Є. О. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України. Харків: Одиссей, 2006. 552 с.

6. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України* від 31.05.2002. № 21. Ст. 135.

Куник Владислав Сергійович,

студент 461 навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРІВ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

Відповідальність є важливим інститутом будь-якої правової системи, однією із суттєвих ознак права, необхідним елементом

механізму його дії. Звертає на себе увагу сам факт законодавчого врегулювання дисциплінарної відповідальності прокурорів (підстав, процедури притягнення, стягнень тощо) є виразом негативного державного ставлення до дій (бездіяльності), що визнаються проступками, та особи, яка їх вчиняє. Закріплення негативних наслідків протиправної поведінки слугує для всіх прокурорів стримувальним фактором від порушень (формує стримувальні від порушень мотиви поведінки), а для особи, яка допустила порушення, – обмеженням як наслідком порушення.

Особливості дисциплінарної відповідальності прокурорів висвітлені у наукових роботах: І. О. Артеменка, В. В. Долежана, І. Є. Марочкіна, С. В. Подкопасва, Ю. Є. Полянського, О. С. Проневич, О. М. Толочка, А. В. Шевченко та ін.

Стаття 131¹ Конституції України встановлює, що в Україні діє прокуратура, яка здійснює: підтримання публічного обвинувачення в суді, організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку, представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. Організація та порядок діяльності прокуратури визначаються законом [1].

Стаття 1 Закон України «Про прокуратуру» встановлює, що прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [2].

Аналізуючи дисциплінарну відповідальність прокурорів, варто звернути увагу на те, що на законодавчому рівні немає визначення поняття «дисциплінарна відповідальність прокурорів».

Дисципліна, в перекладі з латині – виховання, розпорядок, являє собою точне, своєчасне і неухильне дотримання встановлених правовими та іншими соціальними нормами правил поведінки в державному та суспільному житті. Вона спрямована на підтримку впорядкованості й узгодженості суспільних відносин і забезпечується засобами юридичної відповідальності та механізмами державного та громадського контролю. Дисципліна встановлює певну координацію і субординацію в поведінці людей, зміцнює

наявні суспільні відносини, сприяє їх удосконаленню. Зміцнення рівня службової дисципліни на державній службі має першочергове значення для створення сприятливих умов функціонування державних органів. Водночас держава повинна чітко визначити права, обов'язки та обмеження державних службовців, установити міру юридичної відповідальності, що забезпечує їх реалізацію [3, с. 8].

В юридичній літературі дисциплінарна відповідальність визначається як врегульовані нормами права відносини між державою, в особі її компетентних органів і посадових осіб, та службовцями, що виникають на підставі вчинення ними службових правопорушень і виражаються в застосуванні до винних осіб заходів державного примусу, а також характеризуються засудженням правопорушника та протиправного діяння з боку держави та суспільства з метою запобігання та недопущення в майбутньому інших правопорушень.

Розділ VI Закону України «Про прокуратуру» має назву «Дисциплінарна відповідальність прокурора». Аналіз змісту цього розділу показує, що в законі відсутнє саме поняття – дисциплінарна відповідальність прокурора.

Стаття 43 Закону України «Про прокуратуру» встановлює, що прокурора може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з таких підстав:

- 1) невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків;
- 2) необґрунтоване зволікання з розглядом звернення;
- 3) розголошення таємниці, що охороняється законом, яка стала відомою прокуророві під час виконання повноважень;
- 4) порушення встановленого законом порядку подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
- 5) вчинення дій, що порочать звання прокурора і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та непідкупності органів прокуратури;
- 6) систематичне (два і більше разів протягом одного року) або одноразове грубе порушення правил прокурорської етики;
- 7) порушення правил внутрішнього службового розпорядку;
- 8) втручання чи будь-який інший вплив прокурора у випадках чи порядку, не передбачених законодавством, у службову діяльність іншого прокурора, службових, посадових осіб чи суддів, у

тому числі шляхом публічних висловлювань стосовно їх рішень, дій чи бездіяльності, за відсутності при цьому ознак адміністративного чи кримінального правопорушення;

9) публічне висловлювання, яке є порушенням презумпції невинуватості [2].

Разом з тим дисциплінарній відповідальності притаманні такі ознаки: підставою є вчинення дисциплінарного проступку, за такий проступок передбачається застосування саме дисциплінарного стягнення, рішення про накладання дисциплінарного стягнення чи закриття дисциплінарного провадження приймає суб'єкт призначення, прокурор, на якого накладене дисциплінарне стягнення, може його оскаржувати, межі повноважень суб'єкта призначення щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності чітко встановлені чинним законодавством, за один дисциплінарний проступок може бути накладено лише одне стягнення.

Шевченко А. В., досліджуючи особливий порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності як гарантію незалежності прокурора, вказує, що дисциплінарна відповідальність прокурорів є індивідуальною і конкретною, забезпечується державним примусом і виражає ступінь негативної оцінки з боку держави не тільки проступку, а й особи прокурора, який допустив порушення [4, с. 122].

Цілковм вдалим, на наш погляд, є думка Б. В. Семененко, який стверджує, що дисциплінарна відповідальність прокурорів – це специфічний вид дисциплінарної відповідальності, який застосовується за специфічною процедурою, полягає у застосуванні до прокурорів санкцій за вчинення ними дисциплінарних проступків на умовах та в порядку, передбаченому законодавством [5, с. 68]. Визначення вказаного автора містить у собі всі ознаки, притаманні дисциплінарній відповідальності прокурорів, та є лаконічним.

Отже, дисциплінарна відповідальність прокурорів – це вид юридичної відповідальності, що застосовуються до прокурорів за невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, що визначені чинним законодавством України, а також за порушення правил етичної поведінки та інше порушення дисципліни.

Пропонуємо ч. 1. ст. 43 Закону України «Про прокуратуру» викласти в такій редакції «Дисциплінарна відповідальність прокурорів – це вид юридичної відповідальності, що застосовуються

до прокурорів за невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, які визначені чинним законодавством України, а також за порушення правил етичної поведінки та інше порушення дисципліни. Підставами для притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності є: закріплення визначення дисциплінарної відповідальності прокурорів у ст. 43 Закону України «Про прокуратуру», що входить до розділу VI під назвою «Дисциплінарна відповідальність прокурора», на наш погляд, є логічним та обґрунтованим.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/96> (дата звернення: 21.09.2020).
2. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 21.09.2020).
3. Дисциплінарна відповідальність державних службовців: практичний посібник для керівників служб управління персоналом / М. Канавець (кер. авт. кол.), Ю. Лихач, С. Іголкін, І. Рошин, Д. Трипольський; за заг. ред. К. Ващенко. Київ: Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2017. 68 с.
4. Шевченко А. В. Особливий порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності як гарантія незалежності прокурора. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 2. С. 118–132.
5. Семененко Б. В. Поняття та ознаки дисциплінарної відповідальності прокурорів в умовах правової держави: науково-теоретичний аспект. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 41. С. 63–71.

Лутченко Микита Сергійович,

студент 465 навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КРИПТОВАЛЮТ У ПРОВІДНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

В умовах тривалої світової фінансово-економічної кризи, зниження довіри юридичних і фізичних осіб до банківської системи і високої мінливості валютних відносин актуальними стають альтернативні електронні грошові системи. Найбільш відома

електронна валюта біткоіни (Bitcoin) захищена системою криптографічного кодування і тому її часто називають криптовалюта. У технологію блокчейн закладена безпека на рівні бази даних. Блокчейн – це розподілена система зберігання даних, записи яких неможливо підробити. Концепцію ланцюжків блоків запропонував у 2008 році Сатоши Накамото. Вперше ця концепція була реалізована в 2009 році як складова цифрової валюти – біткоіна, де блокчейн відіграє роль головного загального реєстру для всіх операцій з біткоінами [1].

Криптоіндустрія стрімко розвивається, залучаючи ініціативних підприємців та чималий інтелектуальний ресурс. Спосіб залучення фінансування в стартапи через розміщення нових криптовалют ICO (Initial Coin Offering), за аналогією з публічним розміщенням акцій IPO (Initial Public Offering), останні три роки стає все більш популярним у світі.

У зв'язку з різноманітністю, наявних у міжнародній практиці, підходів до нових електронних систем необхідно оцінити правовий статус елементів цифрової економіки, таких як криптовалюта, ICO, блокчейн та майнінг на прикладі найбільших світових держав.

Для досягнення поставленої мети було розглянуто чотири основні елементи цифрової економіки з позиції державного інституційного регулювання фінансових і економічних відносин, а також основних фігур влади і бізнесу.

Правовий статус криптовалюти, зокрема системи «Bitcoin», істотно відрізняється в різних країнах. У низці країн офіційно дозволені операції з криптовалютою. Зазвичай вони розглядаються, як товар або інвестиційний актив, або гроші і для цілей оподаткування підпорядковані відповідному законодавству [2].

Позиції різних держав щодо «Bitcoin» розрізняються, але в цілому вони діляться на такі три групи:

1. Країни, що здійснюють регулювання криптовалюти на законодавчому рівні: Японія, США, Велика Британія, Сінгапур, Канада, Гонконг. Перераховані країни вже помістили біткоіні-транзакції в правове поле.

2. Країни, що знаходяться на шляху до визначення правового регулювання криптовалюти. Низка країн розробляють нормати-

вно-правову базу з метою активного впровадження цифрової валюти в економіку (Австралія, Бельгія, Бразилія, Колумбія, Хорватія, Чеська Республіка, Кіпр, Данія, Франція, Німеччина, Ізраїль, Італія та ін.).

3. Країни, що забороняють здійснення будь-яких транзакцій з криптовалютою. Країни, які вважають її нелегальною і намагаються в цей час заборонити або обмежити її використання (Бангладеш, Болівія, Китай, Еквадор, Ісландія, Індонезія, Киргизстан, Ліван, Венесуела, Таїланд, В'єтнам).

Розглянемо особливості визначення правового статусу криптовалют і їх використання в різних країнах [3].

Сполучені Штати Америки. Історія і факти прийняття елементів цифрової економіки в США складається таким чином. У березні 2013 року комісія по фінансовим злочинам FinCEN оголосила про те, що операції з обміну будь-яких криптовалют на традиційні гроші повинні регулюватися так само, як і операції з обміну звичайних грошей між собою (наприклад, долари на євро). Не тільки біткоїн-біржі, а й обмінні пункти повинні бути зареєстровані як постачальники фінансових послуг (Money Service Business) і повідомляти про підозрілі транзакції в органи правопорядку.

В офіційних звітах Світового банку і ФБР біткоїн вважають «віртуальною валютою». За класифікацією комісії FinCEN при міністерстві фінансів США біткоїн відносять до «децентралізованих віртуальних валют». Комісія по цінним паперам і фінансовим біржам США ухвалила рішення прирівняти ICO до цінних паперів. Компанії, які не зареєструють випуск криптовалюти або ICO, будуть нести відповідальність.

Інша провідна держава Східної Азії, а саме Корея, також має намір надати правовий статус криптовалютам, щоб залишатися на передовій інновацій у цьому секторі. Корейський президентський комітет з четвертої промислової революції підкреслив важливість технології blockchain у майбутній 4-й промисловій революції, зазначивши, що уряд Кореї повинен удосконалити регуляторні процедури для кращої підтримки стартапів, що сприяють інноваціям, зокрема ті, що розробляють криптовалюти [4].

У Німеччині активно аналізують можливі підходи до регулювання криптовалют. На це вказує і дослідження, проведене Ф. Бем та П. Пеш. Так, вони вказують на те, що можливими є два

підходи до класифікації біткоїнів згідно з німецьким законодавством: як права інтелектуальної власності – це Закон про захист авторських прав у Німеччині, який захищає роботи, що являють собою особисте інтелектуальне творіння (§ 2 Німецького закону про авторське право) (Urheberrechtsgesetz), або як програмне забезпечення (§ 69 Німецького закону про авторське право). Але біткоїни не є ані особистим інтелектуальним творінням (є результатом дії програмного процесу), ані програмного забезпечення (тільки протокол Bitcoin є програмним забезпеченням) [5].

Дискусія щодо надання правового статусу криптовалютам відбувається у Великій Британії. На сьогодні не було ухвалено жодного закону, орієнтованого на криптовалюти, а її фінансові регулятори мали поблажливий підхід до їх обігу. Хоча в країні немає чіткого законодавства про криптовалюти, вони не вважаються законним платіжним засобом, тоді як біржі потребують реєстрації в FCA (Financial Conduct Authority). Керівництво FCA підкреслює, що суб'єкти, які займаються криптовалотною діяльністю, підпадають під чинний фінансовий регламент щодо деривативів (наприклад, ф'ючерси та опціони) та потребують авторизації. Але в 2019 р. FCA опублікувало вказівку «PS19/22», якою класифікувало різні види криптоактивів [6].

В Об'єднаних Арабських Еміратах (ОАЕ) Комісія з регулюванням фондового та товарного ринків (SCA) розмістила інформацію про те, що розроблено «правила щодо криптографічних активів». Зазначається, що цей проект охоплює всі аспекти індустрії криптовалют в ОАЕ, в тому числі необхідні вимоги до емітенту токенів, політику безпеки та зберігання, а також заходи щодо захисту інвесторів та інформаційну безпеку. Водночас за законодавством Ізраїлю Bitcoin не підпадає під юридичне визначення валюти ні як фінансове забезпечення, ні як оподатковуваний актив. Цікаво, що в Канаді та Новій Зеландії дозволено отримувати цифрову заробітну плату [7].

Таким чином, події, що відбуваються у сфері криптовалюти в зарубіжних країнах, можуть слугувати досвідом для визначення статусу електронних валют і ICO в Україні, оскільки на сьогодні відсутнє правове регулювання діяльності мережі біткоїн і операцій з криптовалютою.

Список використаних джерел

1. Безверхий К. Криптовалюта: гроші чи мильна бульбашка. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2018. № 1. С. 29–38.
2. Шаров О. Криптовалюти: глобальні гроші чи глобальна піраміда. URL: <https://dt.ua/finances/kriptovalyuti-globalni-groschi-chi-globalna-piramida263545.html> (дата звернення: 05.10.2020).
3. Галушка Є. О. Сутність криптовалют та перспективи їх розвитку. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 634–638. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_4_149 (дата звернення: 05.10.2020).
4. Скрипник В. Місце криптовалюти в системі об'єктів цивільних прав. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/8/9.pdf>. (дата звернення: 05.10.2020).
5. Franziska Boehm, Paulina Pesch. Bitcoin: A First Legal Analysis – with reference to German and US-American law. URL: http://www.zar.kit.edu/DATA/veroeffentlichungen/237_BTC_final_camready_437e610.pdf (дата звернення: 05.10.2020).
6. Guidance on Cryptoassets (Policy Statement PS19/22, July 2019). URL: <https://www.fca.org.uk/publication/policy/ps19-22.pdf> (дата звернення: 05.10.2020).
7. Поливка Н. Криптовалюти і «різноманітні біткоіни». *Юридична газета Online*. 2015. № 22–23 (468–469). URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravotelekomunikacijy/kriptovalyuti-i-riznomanitni-bitkoini.html> (дата звернення: 05.10.2020).

Луцький Богдан Олегович,

слухач 452 навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби

СТАНОВЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Сучасний підхід до вдосконалення всіх складників кримінально-виконавчої політики вимагає, передусім, виявлення сутності цього явища в конкретно-історичних умовах сучасної України, що і зумовило актуальність цієї теми. Дослідженням кримінально-виконавчої системи в історичному аспекті займалося багато вчених, такі як: Г. А. Аванесова, В. А. Львовичкіна, М. М. Яцицин та інші. Їх праці заклали теоретичні основи формування й

розвитку кримінально-виконавчої політики України. Однак так і не знайдено єдиного підходу до періодизації розвитку механізмів державного управління.

Протягом усієї історії України відбувалися зміни в державному управлінні, що були пов'язані, перш за все, з пануванням на різних етапах певних політичних систем, станом внутрішньополітичної і кримінологічної ситуації на території України. Вважаємо за необхідне запропонувати періодизацію розвитку механізмів державного управління у сфері забезпечення діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, яка розроблена на основі періодизації М. М. Яцишина [1, с. 88–100] і базується на засадах суспільно-політичних відносин, що панують на певному етапі розвитку держави.

Умовно становлення механізмів державного управління у сфері забезпечення діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України містить шість періодів:

1-й період – 1989–1993 рр. У цей період традиційні механізми управління місцями позбавлення волі, які базувалися на підтриманні жорсткого режиму відбування покарань, втратили свою ефективність. Держава почала робити перші суттєві кроки до гуманізації наявних механізмів управління: у січні 1991 р. Президія Верховної Ради України видала Указ «Про внесення деяких змін у Виправно-трудоий кодекс України», яким були зняті певні обмеження [2, с. 71]. Зазначений документ був першим законодавчим актом, укладеним відповідно до вимог міжнародно-правових документів про права людини та громадянина. Таким чином, основним підсумком першого періоду стало визначення реальних потреб необхідності зміни механізмів державного управління в кримінально-виконавчій системі, їх приведення відповідно до міжнародних стандартів.

2-й період – 1993–1996 рр. Для цього періоду характерна активна участь законодавчих і виконавчих органів влади України у реформуванні механізмів державного управління кримінально-виконавчої системи. Період можна розглядати як підготовчий до становлення механізмів державного управління кримінально-виконавчою системою та подальшим розвитком і приведенням до міжнародних стандартів.

3-й період – 1996–2000 рр. Указом Президента України утворений Державний департамент України з питань виконання покарань [3]. Формування департаменту, який уособлює всі функції управління пенітенціарною системою та підпорядковується безпосередньо Кабінету Міністрів України, дало змогу виконати зобов'язання, взяті Україною під час вступу до Ради Європи, та спростило механізм управління кримінально-виконавчою системою, який став більш гнучким, оперативним, дієвим за рахунок концентрації всіх сил і засобів, у тому числі служб охорони, нагляду та безпеки, в одному відомстві, скасуванні виконання невласливих їй функцій. Таким чином, у цей період відбувалося організаційне становлення департаменту як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, що безпосередньо реалізує єдину державну політику у сфері виконання покарань.

4-й період – 2000–2009 рр. Найважливішою подією на цьому шляху стало ухвалення 05 квітня 2001 р. нового Кримінального кодексу України, який сформував чіткий вектор для подальшого реформування механізмів державного управління, та створення Державної кримінально-виконавчої служби України. Також Кабінетом Міністрів України ухвалено постанову «Про внесення змін до переліку центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через відповідних міністрів» № 683 [4], в якій визначено, що діяльність Державного департаменту України з питань виконання покарань спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра юстиції України. Отже, протягом цього періоду завершилась основна робота зі становлення сучасних механізмів державного управління кримінально-виконавчою системою.

5-й період – 2010–2015 рр. Цей період характеризується тим, що у грудні 2010 р. Указом Президента України створена Державна пенітенціарна служба України, діяльність якої була спрямована на здійснення управлінських функцій у сфері виконання покарань [5]. Одночасно з її створенням виникає проблема співіснування двох органів, які були суб'єктом державного управління сферою виконання покарань – Державна пенітенціарна служба України та Державна кримінально-виконавча служби України. Отже, в цей період не зникла необхідність створення на рівні закону механізму управління, що забезпечить узгоджену й

ефективну роботу всіх учасників національного законодавчого процесу на основі системного і комплексного підходу до вирішення назрілих проблем у цій сфері правовідносин.

6-й період – 2016 р. – по теперішній час. З метою оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції постановою Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. [6] Державну пенітенціарну службу ліквідовано, а завдання і функції з реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробачії покладено на Міністерство юстиції України. Так, у зазначений період усуваються недоліки в державному управлінні сферою виконання покарань, а саме ліквідується Державна пенітенціарна служба України і встановлюються чітке розмежування управлінських функцій у сфері виконання покарань, що відображає сучасний стан функціонування та існування механізмів державного управління і свідчить про подальше прагнення держави встановити чітку регламентацію порядку й умов відбування і виконання кримінальних покарань, удосконалення кримінально-виконавчих відносин.

Таким чином, запропоновано періодизацію розвитку механізмів державного управління у сфері забезпечення діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, яка базується на засадах суспільно-політичних відносин, що панують на певному етапі розвитку держави. Становлення механізмів державного управління не є завершеним, а й досі перебуває в процесі розвитку.

Список використаних джерел

1. Яцишин М. М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: монографія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 440 с.
2. Джужа О. М. Кримінально-виконавче право України: заг. та особл. частини: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 448 с.
3. Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 22.04.1998 р. № 344/98. Дата оновлення: 22.04.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/98> (дата звернення: 05.09.2020).
4. Про внесення змін до переліку центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через відповідних міністрів: постанова Кабінету Міністрів України від 17.05.2006 р. № 683. Дата оновлення: 21.03.2011 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/683-2006-п#Text> (дата звернення: 05.09.2020).

5. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 09.12.2010. № 1085/2010. Дата оновлення: 21.01.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010> (дата звернення: 05.09.2020).

6. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції: постанова Кабінету Міністрів України від 18.05.2016 р. № 343. Дата оновлення: 23.12.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/343-2016> (дата звернення: 05.09.2020).

Любченко Володимир Іванович,

слухач 453 навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби;

науковий керівник:

Пузирьов Михайло Сергійович,

доктор юридичних наук, начальник відділу
наукової діяльності та міжнародного співробітництва
Академії Державної пенітенціарної служби

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕЯКИХ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ СИСТЕМ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї

Аналіз основних принципів виконання позбавлення волі на певний строк у зарубіжних країнах дозволяє порівняти їх з відповідними сферами в українській правовій системі, оцінити переваги та недоліки вітчизняного кримінально-виконавчого законодавства та практики його застосування.

Політика правозастосування Канади базується на основних принципах кримінальної політики та цілях покарання в цій країні. Такий підхід випливає з матеріального характеру норм кримінального права стосовно кримінально-виконавчого права.

Особливістю позбавлення волі в Канаді є те, що воно має всі цілі покарання, закріплені в Кримінальному кодексі Канади (ст. 718). Тільки цей вид покарання має таку мету, як ізоляція злочинців від суспільства. Слід зазначити, що в Україні ізоляція засуджених визначається законодавцем (ч. 1 ст. 102 Кримінально-процесуального кодексу України) як один із елементів режиму у

виправних і виховних колоніях. Водночас вітчизняні вчені-пенітенціаристи визначають ізоляцію засуджених ширше, а саме як один з основних елементів змісту позбавлення волі на певний період. Обидва підходи до розуміння правової природи ізолювання правопорушника є правильними. Зокрема, М. І. Лисенко пояснила цей дуалізм розглядом ізоляції засуджених протягом певного періоду у двох аспектах: кримінально-правовому та кримінально-виконавчому [1, с. 8–9, 12].

Основними законодавчими актами, що становлять правову основу для виконання покарання у виді позбавлення волі в цій країні, є Закон «Про виправну систему та умовне звільнення» від 18 червня 1992 р. станом на 19 червня 2017 р. (з останніми змінами 17 червня 2016 р.) та Закону Канади «Про тюрми та реформаторії» від 1985 р. станом на 19 червня 2017 р. (з останніми змінами 19 липня 2015 р.) [2].

Сполучені Штати Америки (далі – США) зробили вагомий внесок у розвиток світової пенітенціарної ідеї та системи. Американська пенітенціарна система складається з в'язниць, які поділяються на: федеральні, в'язниці штатів та місцеві муніципальні або окружні. Діяльність федеральних в'язниць регулюється спеціальним законодавством: правилами розділу «В'язниці та ув'язнені», глава XVII «Кодифікованого кримінального та кримінально-процесуального законодавства». Федеральні та державні в'язниці поділяються на чотири категорії: в'язниці надзвичайних служб безпеки, в'язниці суворого режиму, в'язниці середнього рівня безпеки та в'язниці мінімального рівня безпеки. Місцеві в'язниці тримають під вартою осіб, а також тих засуджених, яких засудили до коротких термінів ув'язнення. Для неповнолітніх засуджених створюються спеціальні установи виконання покарань (реформаторії), або їх ще називають освітніми школами. Найпоширеніші покарання в США – це штрафи, позбавлення волі та умовне покарання (пробація).

Цікаво, що для зменшення навантаження на бюджет у 1980-х роках у США розпочалася приватизація в'язниць та масове будівництво приватних в'язниць. Компанії, які володіють і експлуатують тюрми, табори, слідчі ізолятори або центри пробації, підписують контракти з федеральним урядом, штатом або округом. Вони зобов'язуються утримувати певну кількість ув'язнених відповідно

до державних стандартів, забезпечуючи належний рівень безпеки. Управляюча компанія отримує гарантовану суму грошей з бюджету за кожного в'язня. Переваги полягають у відсутності страйків, безробіття чи інших проблем із працевлаштуванням.

У США, хоча були проголошені передові стандарти в галузі тримання під вартою у виправних установах, на практиці вони часто навіть не дотримуються наполовину. Дослідники та представники Міністерства юстиції, Американської асоціації в'язниць, Національного консультативного комітету з питань кримінального правосуддя та інших організацій виправдовують цю ситуацію недофінансуванням виправних установ та перенаселеністю в'язниць.

Досвід США також показує, що: надмірна зацікавленість ділових кіл у досліджуваній політиці веде до зростання корупції в ній; надмірно суворі покарання призводять до часто непотрібних витрат; необхідно не просто слухати громадську думку, а сприяти її формуванню. Зокрема, слід пояснити громадськості, що суворі покарання не завжди корисні як для виправлення осіб, так і для фінансового благополуччя законслухняних громадян, чий податки фінансують в'язниці. Недостатнє фінансування установ виконання покарань негативно позначається на рівні якості та ефективності їхнього персоналу.

Сьогодні британська пенітенціарна система містить місцеві (відбування покарання в районі, де вони жили до арешту і засуджені до короткого терміну) та центральні в'язниці. Діяльність пенітенціарних установ у Великій Британії регулюється комплексом прецедентів, нормами кримінального, кримінально-процесуального та пенітенціарного законодавства. На юридичному рівні пенітенціарна система Великої Британії відображена в Законі «Про в'язниці» 1952 р. Цей Закон передбачає, що більш детальна регламентація функціонування пенітенціарної системи передбачена Тюремними правилами 1999 р., які регулюють загальні питання позбавлення волі, такі як робота, освіта, права та обов'язки, релігійні обряди тощо.

Що стосується організаційного та управлінського механізму в британській пенітенціарній системі, то пенітенціарною систе-

мою формально керує міністр юстиції, який відповідає за «загальний контроль» в'язничної системи і має право «діяти та видавати накази» згідно з розділом 4 Закону «Про в'язниці» [3].

Щодо досвіду Великої Британії в реалізації пенітенціарної політики, ми можемо зробити висновок, що для якісного та ефективного впровадження пенітенціарної політики функціонує розгалужена система контролю за цим процесом, яка забезпечує належний рівень прозорості та відкритості; контроль за системою здійснюється не лише внутрішній, а й іншими гілками влади, крім виконавчої; окрема і досить значна роль у моніторингу реалізації цієї політики відводиться громадським організаціям, з якими безпосередньо взаємодіє керівник тюремної служби з цих питань.

Список використаних джерел

1. Лисенко М. І. Ізоляція засуджених до позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 19 с.

2. Пузирьов М. Фундаментальні засади виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у Канаді: порівняльно-правовий аналіз. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 160–164.

3. Муравйов К. Досвід США та Великобританії щодо реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та можливості його використання в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 193–197.

Мельниченко Ігор Петрович,

аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби

ПОТЕНЦІЙНА МОЖЛИВІСТЬ ВИЙТИ НА СВОБОДУ ЯК ПРАВО ОСОБИ, ЩО ВІДБУВАЄ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

У змісті норм національного законодавства встановлено, що до ув'язнених, які відбувають довічне позбавлення волі, можуть застосовуватися такі види звільнення від покарання: ч. 2 ст. 87 КК України – помилування; ч. 1 і ч. 22 ст. 84 КК України – психічна або інша тяжка хвороба. Проте, як показала нещодавня практика, ще однією підставою звільнення довічників може бути

звільнення на підставі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення цієї справи судом – ч. 3 статті 459 КПК України [1]. Не те, щоб раніше формулювання Кодексу не дозволяло застосовувати цю норму до довічно засуджених осіб, однак перший прецедент такого звільнення з'явився зовсім нещодавно.

Звільнення ув'язненого від відбування довічного позбавлення волі у зв'язку із хворобою. Стаття 84 Кримінального кодексу України [2] визначає випадки, за яких засуджена особа звільняється від відбування покарання за хворобою. Таке звільнення має два різновиди:

1) обов'язкове звільнення – застосовується до особи, яка під час відбування покарання захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними – ч. 1 ст. 84 КК України;

2) необов'язкове звільнення – вирішується на розсуд суду із врахуванням тяжкості вчиненого злочину, характеру захворювання, особи засудженого та інших обставин справи; застосовується, якщо особа після вчинення злочину або винесення вироку захворіла на іншу тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню покарання – ч. 2 ст. 84 КК України. Перелік хвороб, які дають право на звільнення від відбування покарання, міститься в Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі, затвердженому наказом Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров'я України від 15 серпня 2014 року № 1348/5/572 [3].

Водночас, відповідно до ч. 4 ст. 84 КК України, у разі одужання засуджених, вони повинні бути направлені для відбування покарання, якщо не закінчилися строки давності, передбачені ст. 49 або 80 КК України, або відсутні інші підстави для звільнення від покарання. При цьому час, протягом якого до осіб застосовувалися примусові заходи медичного характеру, зараховується у строк покарання.

У судовій практиці є перший випадок звільнення від відбування покарання довічно засудженої особи за хворобою. Апеляційним судом Вінницької області у зв'язку із повною сліпотою

двох очей та наслідками черепно-мозкової травми від застосованих тортур з боку правоохоронців (наявність яких констатував у своєму рішенні ЄСПЛ) від відбування покарання звільнено довічника О. В. Каверзіна. Касаційне провадження за скаргою прокуратури Вінницької області на це рішення [4] станом на сьогодні закрито [5].

Таким чином, звільнення від відбування довічного позбавлення волі за хворобою в українських реаліях становить одиничні випадки.

Необхідно зазначити, що ЄСПЛ у рішенні по справі «Петухов проти України» № 2 зазначив, що зміна покарання у виді довічного позбавлення волі у зв'язку зі смертельним захворюванням не може вважатися «перспективою звільнення» у розумінні, яке надає цьому поняттю Суд (пункт 170) [6].

Звільнення ув'язненого від відбування довічного позбавлення волі у зв'язку з помилюванням. Чи не єдиною реальною можливістю звільнення для довічно засуджених в Україні є застосування помилювання. Помилювання – це спеціальний вид повного або часткового звільнення від покарання індивідуально визначеної особи, засудженої за вчинення злочину, що здійснюється на підставі указу про помилювання, ухваленого Президентом України.

Ознаками цього виду звільнення від відбування покарання є:

- регулюється ст. 87 КК України та Положенням про порядок здійснення помилювання, затвердженим Указом Президента України від 21 квітня 2015 року № 223/2015 [7];

- застосовується на підставі персоналізованого акта одноразового застосування права – Указу Президента України щодо конкретної особи або групи осіб;

- здійснюється у вигляді заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на певний строк, повного або часткового звільнення від відбування як основного, так і додаткового покарання, заміни покарання або не відбутої його частини більш м'яким покаранням.

У випадку засудження особи до довічного позбавлення волі помилювання має свої особливості. Так, згідно з п. 4 вказаного Порядку, клопотання про помилювання може бути подано після відбуття довічно засудженим не менше 20 років призначеного покарання.

Відповідно до ч. 2 ст. 87 КК України та п. 2 Порядку актом про помилування може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше 25 років.

Одне з цих помилувань набуло широкого розголосу, адже йшлося про першу за часів незалежності жінку Л. В. Кушинську, яку за жорстоке вбивство двох чоловіків було засуджено до довічного позбавлення волі – символічно, що вона ж стала першою помилуваною довічницею [8]. Цікаво, що на офіційному сайті Президента України ознайомитися з Указом про помилування щодо неї, як і щодо іншого довічника, помилуваного у 2017 році, не можна.

Звільнення на підставі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення цієї справи судом. Частина 3 статті 459 КПК України [1] містить вичерпний перелік виключних обставин, на підставі яких учасники судового провадження можуть подати заяву про перегляд судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили. Згідно з п. 2 ч. 3 цієї статті однією з таких підстав є встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судом.

15 квітня 2019 року двох засуджених до довічного ув'язнення було звільнено в залі засідань Верховного Суду України на підставі перегляду судового рішення згідно з частиною 3 статті 459 КПК [9].

Сутність справи полягає в тому, що ЄСПЛ у 2016 році дійшов висновку, що в ході слідства докази вини заявників було отримано незаконним шляхом, тобто порушено право на справедливий суд (стаття 6 Європейської конвенції). За звинуваченням в особливо тяжких злочинах, скоєних у 2001 році, засуджені отримали довічне покарання. Під час судових засідань вони неодноразово наголошували, що їх примусили відмовитися від адвокатського захисту та визнати свою провину. Проте національні суди не взяли це до уваги. Засуджені були змушені звернутися до Європейського суду з прав людини, який ухвалив рішення на користь заявників [11; 12].

Велика Палата Верховного Суду України вирішила змінити усталену практику з перегляду кримінальних справ на підставі рі-

шень ЄСПЛ і дійшла висновку, що вирокі заявників слід скасувати лише частково, в епізодах, в яких ЄСПЛ прямо вказав на порушення, а розглядати всі інші порушення поза її компетенцією, навіть якщо вони є очевидними. Більше того, Велика палата вирішила, що за епізодами, в яких не буде перегляду, вона може встановлювати нові покарання, не оцінюючи докази у справі.

ЄСПЛ визнав порушення права на справедливий суд саме за епізодами, які стали підставою для довічного ув'язнення. Також слід зауважити, що з моменту злочину минуло більше ніж 15 років. А з урахуванням «закону Савченко» вони відбули вже понад 20 років покарання. Через це заявникам вже не могло бути призначене довічне покарання, максимум – 15 років. Тож навіть у випадку визнання їх винними вони вже відбули максимально можливий термін. Судді радилися більше шести годин. Результатом рішення суду було часткове скасування вироків та новий розгляд справ у суді першої інстанції і звільнення заявників у залі суду.

Отже, правовий аналіз видів звільнення від покарання та його відбування, застосовані до довічного позбавлення волі, свідчать про те, що лише один з них – помилування – залежить від волі і поведінки самого засудженого. І навіть він не дає відповіді на запитання, що конкретно потрібно зробити довічно засудженому, аби мати реальну перспективу звільнення і яким чином він відбуватиме своє покарання після цього.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10; 11–12; 13. Ст. 88.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
3. Про затвердження Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі: наказ Міністерства юстиції України, Міністерство охорони здоров'я України від 15.08.2014 № 1348/5/572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-14#Text> (дата звернення: 02.11.2020).
4. Прокуратура не погоджується з вироким суду «довічнику». URL: https://vin.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=21890 (дата звернення: 02.11.2020).
5. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74440106> (дата звернення: 03.11.2020).

6. Справа «Петухов проти України (№ 2)» (Заява № 41216/13). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d98#Text (дата звернення: 03.11.2020).

7. Про Положення про порядок здійснення помилування: Указ Президента України від 21 квітня 2015 року № 223/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015#Text> (дата звернення: 04.11.2020).

8. Порошенко помилував засуджену до довічного ув'язнення жінку. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2413819-porosenko-pomiluvav-zasudzenu-do-dovichnogo-uvaznenna-zinku.html> (дата звернення: 04.11.2020).

9. Довічників звільнили в залі суду. URL: <http://khp.org.ua/index.php?id=1555653618> (дата звернення: 04.11.2020).

10. Справа «Закшевський проти України» (Заява № 7193/04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b60?fbclid=IwAR2ZTDTZqCfifMAoGPDy-GF1PIXjCf9JPSBAaM922Ka1prQ6P1GVdqp8VE#Text (дата звернення: 04.11.2020).

11. Справа «Закшевський проти України» (Заява № 7193/04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b60?fbclid=IwAR2ZTDTZqCfifMAoGPDy-GF1PIXjCf9JPSBAaM922Ka1prQ6P1GVdqp8VE#Text (дата звернення: 04.11.2020).

12. Справа «Сітневський та Чайковський проти України» (Заява № 48016/06 та № 7817/07). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b91?fbclid=IwAR2a2aRPP0iIPL0JBJEwDnIQuGpZqBuuXimIDBWXfyBHVSCOx1fzoGgaew#Text (дата звернення: 04.11.2020).

Михайленко Наталія Юрївна,

студентка 465 навчальної групи

Академії Державної пенітенціарної служби;

Самофалов Леонід Прохорович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Академії Державної пенітенціарної служби

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА: ПОНЯТТЯ, СТАДІЇ, ФОРМИ

Актуальність теми правозастосування як особливої форми реалізації норм права завжди знаходилась у центрі уваги правничої науки, яка активно поглиблюється в процесі всебічного дослідження особливостей його сутності. У нашу складну епоху криз і реформ питання застосування норм права має особливо важливе

значення, тому що тільки держава в особі своїх органів та уповноважених суб'єктів зможе допомогти здійснити та забезпечити оптимальне й ефективне регулювання суспільних відносин.

Однією із найважливіших форм реалізації права є застосування права.

Застосування права – це владна діяльність компетентних органів держави та посадових осіб з підготовки та ухвалення індивідуальних рішень у юридичній справі на основі юридичних фактів та конкретних правових норм.

Застосування норм права має певні особливості:

- це діяльність, яка здійснюється відповідними державними органами чи за їх делегуванням громадськими структурами (наприклад: органами законодавчої влади, прокуратури, суду, виконавчої влади, громадськими організаціями);

- її притаманний державно-владний характер (акти, що видаються у процесі правозастосування є юридичними, невиконання їх тягне застосування державного примусу);

- вона завжди має активний характер, спрямована на виникнення, зміну, припинення правовідносин;

- здійснюється в особливих процесуальних формах;

- завершується ухваленням правозастосовчих актів, де фіксуються індивідуально конкретні приписи.

За допомогою правозастосовної діяльності здійснюється два завдання: організація виконання приписів правових норм; забезпечення реакції з боку державних органів за порушення приписів норм права [2, с. 476].

Застосування норм права на сучасному етапі має місце там, де адресати правових норм не можуть реалізувати свої передбачені законом права і обов'язки без посередництва компетентних органів. Можна сказати, що на певному етапі правозастосування приєднується до способів безпосередньої реалізації – додержання, виконання, використання.

Під час визначення форм правозастосовної діяльності осіб, які наділені правом ухвалювати правозастосовні рішення необхідно враховувати всю сукупність форм, які можуть використовувати суб'єкти правозастосування в процесі своєї діяльності, разом з тим необхідно виділити основні з них, які є типовими та найбільш повно розкривають специфічні особливості цього процесу.

Такими формами є:

- а) правосуддя (судова форма);
- б) установчо-розпорядча;
- в) контрольно-наглядова;
- г) правоохоронна форма.

Правосуддя як форма правозастосовної діяльності характеризується низкою специфічних особливостей, які дозволяють виділити його з якості самостійної особливо значущої форми правозастосування.

По-перше, правосуддя в Україні здійснюється винятково судами і ніякими іншими органами чи посадовими особами ця форма правозастосовної діяльності здійснюватись не може.

По-друге, здійснюючи правосуддя, суди виносять правозастосовні рішення у формі вироків чи судових рішень іменем України. Правозастосовні акти інших держаних органів та організацій і установ з різними формами власності ухвалюються не від імені держави.

По-третє, зміст правосуддя становить розгляд у судових засіданнях адміністративних, господарських, цивільних справ стосовно спорів про права та інтереси громадян, громадських об'єднань, підприємств і установ з різною формою власності, а також кримінальних справ із засудженням осіб, винних у вчиненні злочину або виправдання невинуватих.

По-четверте, розгляд справ у суді та ухвалення правозастосовних рішень здійснюється в процесуальних формах, які чітко установлені законодавством для розгляду цивільних, господарських, кримінальних та окремих видів адміністративних справ.

Установчо-розпорядча форма правозастосовної діяльності поширена в діяльності виконавчо-розпорядчих органів держави і спрямована на вдосконалення структури державного апарату, координує діяльність різних ланцюгів апарату управління та сприяє вирішенню конкретних питань господарського та соціально-культурного розвитку.

Контрольно-наглядова форма правозастосовної діяльності впливає із особливостей компетенції форм діяльності органів уповноважених на здійснення функцій контролю і нагляду. Основне призначення цієї форми правозастосовної діяльності поля-

гає в тому, щоб запобігти можливим правопорушенням, визначити заходи щодо усунення умов, які сприяють правопорушенням у майбутньому, а у випадках виявлення неправомірної поведінки, привести в дію відповідні правоохоронні засоби.

Правоохоронна діяльність спрямована на локалізацію соціально-небажаних суспільних відносин, зменшення насиченості конфліктних виявів тощо. Загальновідомо, що однією із провідних функцій держави є забезпечення охорони прав та свобод громадян, фізичних та юридичних осіб від протиправних посягань, забезпечення принципу законності, а також охорони встановленого в державі правопорядку. Кожне з цих завдань саме і виконується за допомогою правоохоронної діяльності, яка реалізується відповідними державними органами [4, с. 26].

Правозастосування є правомірною, організаційною діяльністю, що підпорядковується певним вимогам і здійснюється за певним планом. Тобто суб'єкт правозастосовної діяльності має пройти всі наявні стадії реалізації норм права з метою ухвалення законного, обґрунтованого, доцільного, справедливого, ефективного рішення по справі. Діяльність із застосування норм права має юридично значущий характер, оскільки відносини, що виникають, змінюються або припиняються, мають форму взаємних юридичних прав та обов'язків суб'єктів, що є учасниками цих правовідносин [1, с. 68].

Складний порядок застосування норм права, як правило, складається з трьох *стадій правозастосовної діяльності*:

- 1) встановлення фактичних обставин справи;
- 2) встановлення юридичної основи справи – вибір і аналіз юридичних норм (інакше: юридична кваліфікація фактичних обставин);
- 3) вирішення справи і документальне оформлення ухваленого рішення.

Але такий поділ є досить формальним, і в практичній діяльності стадії правозастосовного процесу можуть реалізовуватись одночасно і в дуже короткі проміжки часу.

Можна дійти висновку, що діяльність із застосування норм права є динамічним правовим явищем, структурними елементами якого є порівняно незалежні дії, спрямовані на реалізацію завдань, що є метою такої діяльності. Дотримання вимог правиль-

ного застосування права має істотне значення для зміцнення правопорядку, надійності права і стабільності правової системи суспільства. Правильне застосування права сприяє ефективному захисту прав і свобод людини, зміцненню законності та стабілізації правопорядку, підвищує авторитет державних органів та їхніх посадовців [3, с. 296].

Отже, правозастосовна діяльність на сучасному етапі розвитку демократичної держави має визначальне значення для розбудови демократії, верховенства права та захисту прав людини.

Список використаних джерел

1. Горшенев В. М. Теория юридического процесса. Харьков, 1985. 192 с.
2. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
3. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. Харків: Одиссей, 2008. 432 с.
4. Семерак О. С. Судові, правоохоронні та правозахисні органи України: навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Знання, 2008. 392 с.

Пісний Віталій Іванович,

магістрант Академії Державної пенітенціарної служби

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 330 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Предмет кримінального правопорушення – це факультативна ознака його об'єкта, що становить матеріальні цінності (які людина може сприймати органами чуття та фіксувати спеціальними технічними засобами), щодо яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється кримінальне протиправне діяння [1, с. 5].

Предмет кримінального правопорушення «Передача або збирання відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контрозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни» є обов'язковою ознакою його складу, а саме об'єкта цього злочину.

У зв'язку з ухваленням і набранням чинності Законом України «Про доступ до публічної інформації» у 2011 році законодавець змінив редакцію ст. 330 «Передача або збирання відомостей,

що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави» Кримінального кодексу України (далі – КК України), прибравши архаїчну вказівку з диспозиції цього правопорушення, а саме словосполучення «..., що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави» про право власності держави на інформацію, яке є абсолютним і містить правомочності власника (володіння, користування, розпорядження) [2].

27.03.2014 р. у зв'язку з ухваленням Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ухваленням Закону України «Про інформацію та Закону України «Про доступ до публічної інформації» в черговий раз змінилася редакція ст. 330 КК України. Законодавцем словосполучення «конфіденційну інформацію, яка знаходиться у володінні держави», було замінено на «службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контрозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни» [3]. Предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 330 КК України змінився теж.

Відповідно до ст. 34 Конституції України кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Разом з тим здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [4].

Відповідно до рішення Конституційного Суду України від 20.01.2012 № 1-9/2012 інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка обіймає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною; збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого

самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [5].

Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 330 КК України, є службова інформація, зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни.

Згідно з вимогами ст. 9 Закону України «Про доступ до публічної інформації» до службової може належати така інформація: 1) що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрівідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напрямку діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом ухвалення рішень і передують публічному обговоренню та/або ухваленню рішень; 2) зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці. Документам, що містять інформацію, яка становить службову інформацію, присвоюється гриф «для службового користування». Доступ до таких документів надається відповідно до частини другої статті 6 цього Закону. Перелік відомостей, що становлять службову інформацію, який складається органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами владних повноважень, у тому числі на виконання делегованих повноважень, не може бути обмеженим у доступі [6].

До інформації, зібраної у процесі оперативно-розшукової діяльності, доцільно віднести такі відомості, що зібрані в процесі пошуку і фіксації фактичних даних про кримінальну протиправну діяльність окремих осіб та груп, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення кримінальних правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. Інформацією, зібраною в процесі здійснення контррозвідувальної діяльності, є інформація, що зібрана в процесі добування, аналітичної обробки та використання інформації, що містить ознаки або факти розвідувальної, терористичної та іншої діяльності спеціальних служб

іноземних держав, а також іноземних організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України; у процесі протидії розвідувальній, терористичній та іншій діяльності іноземних спеціальних служб, організацій, груп або окремих осіб на шкоду державній безпеці України; у процесі розроблення і реалізації заходів щодо запобігання, усунення та нейтралізації загроз інтересам держави, суспільства та правам громадян [7, с. 69].

Інформація, що є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 330 КК України, не повинна становити державну таємницю.

Вищевказану позицію аргументуємо, навівши як приклад, вирок Печерського районного суду міста Києва від 12 жовтня 2015 р. У лютому 2015 р. заступник начальника Управління контррозвідки К. отримав від заступника директора із зовнішньоекономічних зв'язків ТОВ «Рейлтрансхолдінг» (Україна, м. Київ) громадянина України Ю., з яким раніше проходив службу в органах безпеки та перебуває у товариських відносинах, пропозицію зібрати інформацію щодо фінансово-господарської діяльності компаній з групи корпорації «Азовмашінвест Холдінг Лімітед», а саме ПАТ «Азовмаш» (м. Маріуполь, Україна) та його генерального директора. Перед тим, як К. дав згоду на вказану пропозицію Ю., останній йому повідомив, що замовниками збору зазначеної інформації є невстановлені представники ВАТ «Рейлтрансхолдінг» (РФ), яке фактично контролює ТОВ «Рейлтрансхолдінг» (Україна). Таким чином К., надаючи згоду на збір такої інформації, мав намір у подальшому отримати певну винагороду від представників ВАТ «Рейлтрансхолдінг» (Російська Федерація). Заступник начальника Управління контррозвідки, використовуючи службове становище, дав доручення своєму підлеглому співробітнику СБУ Е. зібрати відомості щодо фінансово-господарських відносин підприємств групи «Азовмашінвест Холдінг Лімітед», зокрема ПАТ «Азовмаш», за 2011 рік. Продовжуючи свої злочинні дії з метою передачі представникам іноземного підприємства зібраної ним службової інформації, К. 2 червня 2015 р., діючи з корисливих мотивів, із власної електронної поштової скриньки надіслав на електронну поштову скриньку Ю. схему щодо фінансово-господарської діяльності з переліком підприємств, який мав

передати вказану схему замовникам – невстановленим представникам ВАТ «Рейлтрансхолдінг» (Російська Федерація). Відповідно до висновку Державного експерта з питань таємниць заступника Голови СБ України, передані представнику іноземного підприємства відомості отримано у ході контррозвідувального захисту економічного потенціалу та об'єктів стратегічно важливих галузей економіки. Загалом вказані відомості підпадають під вимоги п. 1.1 та 2.7 Переліку відомостей, що становлять службову інформацію в СБУ, затвердженого наказом Центрального управління СБУ від 21 серпня 2012 р. № 400, і мають мати гриф обмеження доступу «Для службового користування». Оприлюднення та передача зазначеної інформації представнику іноземної організації може завдати шкоди інтересам держави. Таким чином, К. своїми умисними діями за викладених обставин, діючи з корисливих мотивів, зібрав та передав невстановленим представникам РФ відомості, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, які йому стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, тобто вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 330 КК України. Таке рішення суду є справедливим, оскільки, попри те, що засуджений зібрав інформацію для представників РФ на шкоду інтересам СБУ, така інформація не відноситься до державної таємниці, оскільки не належить її ознакам (відомості, які становлять державну таємницю, чітко визначені у сферах, у яких вона може існувати), які передбачені у Законі України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р. № 3855-ХІІ.

Аналогічну позицію викладено у вирокі Солом'янського районного суду м. Києва від 6 червня 2012 року (Рішення № 24806408 в Єдиному Державному реєстрі судових рішень).

Список використаних джерел

1. Лащук Є. В. Предмет злочину в кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 20 с.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 20.01.2001 №2341-III. Дата оновлення: 25.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення: 04.10.2020).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ухваленням Закону України «Про інформацію та Закону України «Про доступ до публічної інформації»: Закон України від 27.03.2014

№ 1170-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1170-18#Text> (дата звернення: 04.10.2020).

4. Конституція України: Закон України від 28 серпня 1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 04.10.2020).

5. Рішення Конституційного Суду України за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20.01.2020, судова справа № 1-9/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#n51> (дата звернення: 04.10.2020).

6. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.12.2010 № 2939-VI. Дата оновлення: 01.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 04.10.2020).

7. Володавська О. С. Кримінально-правова характеристика предмета злочину, передбаченого ст. 330 Кримінального кодексу України, за чинним кримінальним законодавством. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2 (10). С. 65–74.

Самофалов Олександр Леонідович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу Академії Державної пенітенціарної служби;

Ганжа Яна Костянтинівна,

студентка 465 навчальної групи магістратури Академії Державної пенітенціарної служби

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НОТАРІУСА

У сучасний період в Україні проводиться велика кількість реформ, які також змінюють нотаріальну діяльність. Реформування нотаріату України є необхідним кроком на фоні активної фази європейської інтеграції. Сучасний етап державотворення в Україні характеризується комплексним реформуванням та модернізацією всієї національної правової системи, не становить винятку й інститут нотаріату, розвиток та вдосконалення якого має здійснюватися відповідно до міжнародних норм і стандартів.

В умовах сьогодення нотаріат посідає особливе місце й вже давно звик до постійних реформ (часто поспішних та недолугих), але нині потребує якісних та глибинних трансформацій. Можна

смівливо стверджувати, що зміни в нотаріальній діяльності потрібні не стільки нотаріусам, скільки всьому суспільству, фізичним та юридичним особам, права та інтереси яких захищає нотаріат.

Останнім часом у наукових колах та серед нотаріусів-практиків обговорюється питання зміни системи нотаріату України, оскільки законодавство, яке регулює нотаріальну діяльність, є застарілим. Проблеми у сфері нотаріату потребують вирішення на загальнодержавному рівні.

Стаття 3 Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-ХІІ визначає, що нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [1].

Відповідальність державного нотаріуса визначена в ст. 21 Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-ХІІ, яка встановлює, що шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних або недбалих дій державного нотаріуса, відшкодовується в порядку, передбаченому законодавством України [1].

Відповідальність приватного нотаріуса визначена в ст. 27 Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-ХІІ, яка встановлює, що шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується в повному розмірі.

Нотаріус не несе відповідальності у разі, якщо особа, яка звернулася до нотаріуса за вчиненням нотаріальної дії:

- 1) подала неправдиву інформацію щодо будь-якого питання, пов'язаного із вчиненням нотаріальної дії;
- 2) подала недійсні та/або підроблені документи;
- 3) не заявила про відсутність чи наявність осіб, прав чи інтересів яких може стосуватися нотаріальна дія, за вчиненням якої звернулася особа.

Крім того, звернемо увагу, що відповідно до вищевказаного закону в Україні функціонує страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса. Для забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок вчиненої нотаріальної дії та/або іншої дії, покладеної на нотаріуса відповідно до закону, приватний нотаріус зобов'язаний до початку зайняття приватною нотаріальною

діяльністю укласти договір страхування цивільно-правової відповідальності. Держава не несе відповідальності за шкоду, заподіяну неправомірними діями приватного нотаріуса у разі здійснення ним нотаріальної діяльності функцій державного реєстратора прав на нерухоме майно. Приватний нотаріус не несе відповідальності по зобов'язаннях держави. Мінімальний розмір страхової суми становить тисячу мінімальних розмірів заробітної плати.

Розмір відшкодування заподіяної шкоди визначається за згодою сторін або в судовому порядку. Нелін О. І. вказує, що закон України «Про нотаріат» та інші нормативно-правові акти, що регулюють діяльність нотаріусів, не містять норм чи принаймні випадків, коли нотаріус має відшкодувати заподіяну шкоду особі та коли така шкода вважається спричиненою нотаріусом, а не стороною договору. Це питання є особливо важливим, оскільки дає змогу з'ясувати, коли за правочином, що визначається недійсним чи таким, що спричинив шкоду особі, нотаріус притягується як відповідач [2, с. 95].

Натомість О. О. Висеканцев стверджує, що нотаріус «несе особисту відповідальність за здійснення нотаріальних дій... Отже, нотаріус здійснює нотаріальні дії від імені держави, проте його відповідальність за здійснені ним нотаріальні дії має особистий характер». При цьому державний нотаріус, як наймана особа, несе відповідальність за трудовим законодавством, а цивільна відповідальність за його дії виникає в державного органу – відповідного управління юстиції, в штаті якого він перебуває [3, с. 192].

Дослідивши таємницю здійснення нотаріальних дій та відповідальність за її порушення, Н. М. Денисяк зазначає, що нотаріус має право розголосити таємницю вчиненої нотаріальної дії з підстав і в порядку, передбаченому законом. Інакше його дії можуть бути підставою для відповідальності, насамперед дисциплінарної [4, с. 65].

Дмитренко С. В. також досліджував нотаріальну таємницю та відповідальність за її порушення. Він вказує, що особи, винні в порушенні нотаріальної таємниці, несуть відповідальність у порядку, встановленому ст. 8 Закону України «Про нотаріат». У разі порушення нотаріусом вимог щодо збереження нотаріальної таємниці свідоцтво про зайняття нотаріальною діяльністю може анулювати Міністерство юстиції України [5, с. 31].

Контроль за організацією нотаріату, перевірка організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства здійснюються Міністерством юстиції України та його територіальними органами.

Малюська Д. Л. зазначає, що Мін'юст працює над удосконаленням системи нотаріату, зокрема, готується перехід України до електронного нотаріату: «Поступово ми переходимо до системи електронного нотаріату. Крім того, в найближчому майбутньому нотаріуси зможуть завіряти електронні документи» [6, с. 10].

Слід звернути увагу, що нотаріус несе матеріальну відповідальність за свої дії. Навіть у прогресивній Європі досить обережно впроваджують Е-нотаріат. Хоча вже зроблено дуже багато, є країни, на рівень прогресу яких ми можемо рівнятися.

Для впровадження Е-нотаріату в Україні необхідно внести зміни до законодавства, зокрема, до закону України «Про нотаріат», в якому необхідно чітко прописати, які саме дії можуть вчинятися через електронні сервіси, а які – ні. Для переходу на Е-нотаріат має бути також створено електронний реєстр нотаріальних дій або електронну нотаріальну інформаційну систему «E-Notar». У цю систему мають входити нотаріальні реєстри та реєстри, які використовуються та можуть наповнюватися іншими користувачами, крім нотаріусів. Відповідно слід внести й зміни, що стосуються відповідальності нотаріуса в електронній системі нотаріату «E-Notar».

Отже, відповідальність нотаріуса, за своєю сутністю – це форма впливу держави на допущені порушення правових норм, на посягання на соціальні інтереси суспільства, права особи. Нотаріус відповідає за правомірність своїх дій не тільки перед особами, що звернулись за нотаріальною допомогою, але й перед суспільством у цілому.

Список використаних джерел

1. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-ХІІ. Дата оновлення: 08.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>. (дата звернення: 25.03.2020).
2. Нелін О. І. Юридична відповідальність нотаріуса: теоретичний аспект і практичні виміри. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 89–96.

3. Висеканцев О. О. Адміністративна відповідальність державного нотаріусу. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2012. № 25. С. 190–197.

4. Денисяк Н. М. Таємниця здійснення нотаріальних дій та відповідальність за її порушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. № 40 (1). С. 62–65.

5. Дмитренко С. В. Нотаріальна таємниця та відповідальність за її порушення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2016. № 9. С. 30–31.

6. Малюська Д. Л. Електронна система нотаріату може бути запущена до кінця 2020 року. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2020. № 2. С. 10.

Семесько Ксенія Володимирівна,

інспектор Південного районного відділу філії

Державної установи «Центр пробації» у Дніпропетровській області

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ПРОБАЦІЇ З ВОЛОНТЕРАМИ

За останні кілька років зроблено значні кроки в напрямі впровадження пробації в Україні. Одним з важливих напрямків розвитку в роботі органів пробації було і залишається налагодження плідної взаємодії служби пробації з волонтерами. Це питання є актуальним через те, що волонтерство сприяє суспільному розвитку, привертає увагу до соціальних проблем, розвиває в людей альтруїзм, співпереживання, турботу про інших, допомагає звернути увагу на потреби соціально незахищеної частини населення.

Волонтерська діяльність одна з важливих складових громадянського суспільства, що допомагає у вирішенні нагальних проблем соціального розвитку. Значущість ВД у світовому вимірі підтверджується визнанням її ООН як суспільно корисної діяльності на добровільній основі, яка повинна бути важливою складовою будь-якої стратегії, спрямованої на вирішення проблем, особливо в таких сферах, як боротьба з бідністю, сталий розвиток, охорона здоров'я, запобігання негативним подіям та вчасне реагування на потреби уразливих категорій населення, соціальна інтеграція, подолання соціальної нерівності та дискримінації [1].

Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236-VI визначає ВД як добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності. Волонтерська діяльність ґрунтується

на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості [2].

З метою сприяння уповноваженому органу з питань пробації у здійсненні нагляду за суб'єктами пробації та проведенні з ними соціально-виховної роботи 17 січня 2017 року був підписаний наказ Міністерства юстиції України № 98/5 «Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації». Документ регулює порядок здійснення діяльності волонтерами пробації. Його розроблено відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність» з урахуванням особливостей, визначених Кримінально-виконавчим кодексом України, Законом України «Про пробацію» та нормативно-правовими актами, що регулюють організацію пробації.

Взаємодіючи з органами пробації, волонтери зорієнтовані на допомогу особам (суб'єктам пробації), які в силу обставин, важких умов життя, умисно або із необережності вчинили правопорушення невеликої суспільної небезпечності, за які їх засуджено до покарань, альтернативних позбавленню волі, або ситуація, коли на етапі підготовки досудової доповіді вирішується питання щодо міри їх відповідальності. Тобто поміж відбуттям певного виду покарання, – ця особа з метою запобігання скоєнню нею нового правопорушення отримуватиме комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих виявів, формування соціально сприятливих змін особистості.

Відповідно до Положення про організацію діяльності волонтерів пробації, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 17.01.2017 № 98/5, передбачається, що діяльність волонтерів здійснюється за такими напрямками:

- здійснення наглядових заходів за місцем роботи та навчання засуджених;
- проведення соціально-виховної роботи із засудженими;
- складання та реалізація індивідуальних планів роботи із засудженими;
- проведення індивідуально-профілактичної роботи із засудженими;
- надання консультативної, психологічної та інших видів допомоги засудженим;

- надання допомоги у працевлаштуванні засуджених, залученні їх до навчання, виховних заходів та соціально корисної діяльності;
- реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням;
- здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення;
- реалізація інших заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень [3].

Пріоритетним для діяльності волонтерів в органі пробації залишається напрямок профілактики негативних явищ серед суб'єктів пробації.

Як показує практика, незважаючи на достатньо непогані показники співпраці органів пробації з волонтерами (72 % підрозділів пробації співпрацює із волонтерами станом на 1 вересня 2020 року), спостерігаються низькі показники зацікавленості у співпраці з боку волонтерів. На нашу думку, це через недостатню підтримку на державному рівні волонтерської діяльності шляхом створення сприятливих умов для розвитку волонтерства в цілому, таких як інформування громадськості про важливість волонтерства, мотивація, заохочення, підготовка, визнання внеску волонтерів та інших факторів, що сприяють активності громадян у сфері волонтерства. Також через певні ризики та велику соціальну відповідальність складним є пошук волонтерів, які б дійсно мали бажання та змогу робити внесок у складну роботу органів пробації. Тому важливо підтримувати та заохочувати волонтерський рух на загальнонаціональному рівні, наприклад, це може бути надання пільг волонтерам під час прийому на роботу або у вступі до ВНЗ.

Як переваги для осіб, які мають бажання бути волонтером, можна зазначити такі положення: 1) оволодіння знаннями та практичними навичками соціальної роботи з дітьми та молоддю; 2) досвід індивідуальної та групової роботи з ровесниками та дорослими; 3) розвиток лідерських якостей, творчих здібностей, самовираження та становлення молодої людини як особистості, як активного члена суспільства; 4) можливість брати участь у процесах ухвалення рішень, які стосуються молоді.

Розглянувши вищевикладене, стає зрозумілим, що питання залучення волонтерів до співпраці з органами пробації залишається актуальним і на сьогодні. Нині існує необхідність якісного добору волонтерів до органів пробації, які б результативно взаємодіяли між собою та допомагали якісно виконувати функції та обов'язки, покладені на органи пробації.

Список використаних джерел

1. Івженко І. Б. Взаємодія органів місцевого самоврядування із суб'єктами волонтерської діяльності у соціальній роботі: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.04 / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. Київ, 2019. 249 с. URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/138/files/b7593b94-1869-48b6-b060-50318d55d80f.pdf> (дата звернення: 04.10.2020).
2. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#top> (дата звернення: 04.10.2020).
3. Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації: наказ Міністерства юстиції України № 98/5 від 17.01.2017 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0065-17> (дата звернення: 04.10.2020).

Шамрук Наталія Борисівна,

кандидат юридичних наук, заступник начальника кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу Академії Державної пенітенціарної служби;

Адаменко Єлизавета Василівна,

слухачка магістратури Академії Державної пенітенціарної служби

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ЗАСАД СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Сучасне законодавче забезпечення сурогатного материнства в Україні не відповідає реаліям життєвої обстановки, адже Україна перетворюється на один зі світових центрів репродуктивного туризму. Таке положення справ обумовлене тим, що сурогатне материнство є одним із законодавчо не врегульованих і найскладніших питань у сімейному законодавстві України.

Кількість сурогатних вагітностей сягає вже сотень на рік, про що свідчать тільки приблизні дані мас-медіа, оскільки точної (офіційної) статистики в Україні немає. Причиною зростання попиту

сурогатного материнства в Україні є заборона деяких країн, наприклад Індії і Таїланду, сурогатного материнства для іноземців.

Актуальність обраної теми обумовлена відсутністю достатнього нормативного регулювання здійснення процедури сурогатного материнства в Україні та необхідністю вирішення проблем сурогатного материнства.

Потреба у стабільних і передбачуваних правовідносинах стосовно сурогатного материнства в умовах євроінтеграції та глобалізації зумовлює потребу у формуванні законодавчих засад та правозастосовної практики з питань сурогатного материнства. Для формування законодавчих засад та юридичної практики стосовно сурогатного материнства слід дослідити досвід інших країн.

В Україні законодавство не визначає саме поняття «сурогатного материнства», що, на наш погляд, є недопустимим, з медичного погляду сурогатне материнство – перенесення ембріона в порожнину матки іншої жінки, яка є «чужа» в біологічному розумінні.

Нормами чинного законодавства України не визначено поняття сурогатного материнства, воно існує лише в суспільних відносинах, пов'язаних із сучасними репродуктивними технологіями.

Фактично нормативною базою сурогатного материнства є: Конституція України, Сімейний кодекс України, Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», наказ МОН України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні».

Стаття 51 Конституції України встановлює, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою [1]. Сімейний кодекс України (далі – СК України) фактично легалізує сурогатне материнство у ст. 123 СК України, так у ч. 2 ст. 123 СК України встановлено, що у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя [2], разом з тим так у ч. 3 ст. 123 СК України встановлено, що подружжя визнається батьками дитини, народженої дружиною після перенесення в її організм ембріона людини, зачатого її чоловіком та іншою жінкою в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій [2].

Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [3] заохочує материнство в цілому та дає певні гарантії

охорони здоров'я матері та дитини, а наказ МОЗ України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» [4] деталізує умови для проведення сурогатного (замінного) материнства та показання, але в цих документах відсутнє законодавче забезпечення сурогатного материнства вцілому.

Для врегулювання відносин сурогатного материнства учасники укладають договір. Питання, які вирішуються в межах цих правовідносин, можуть бути вирішені належним чином тільки завдяки укладенню угоди, що базується на основі чинного законодавства.

Оскільки українське законодавство не містить жодних вказівок щодо безпосереднього договірного регулювання відносин щодо сурогатного материнства, такий договір має відповідати вимогам, які висуваються до усіх цивільно-правових договорів. Відповідно до пункту 1 статті 626 ЦК України [5] договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну та припинення цивільних прав та обов'язків. У науковій літературі відсутня чітка теорія розуміння сутності договору сурогатного материнства.

Отже, договір про сурогатне материнство – це домовленість між особами, що бажають стати батьками, та сурогатною матір'ю, що дала згоду на перенесення в її організм ембріона людини в умовах закладу охорони здоров'я, виносити, народити дитину з подальшою її передачею генетичним батькам, за винагороду або без такої. Договори, що укладаються між сторонами, більшою мірою спрямовані на захист інтересів батьків – замовників та сурогатної матері, а от інтереси дитини в ньому розглядаються лише в контексті захисту інтересів перших.

Отже, зазначаємо, що у чинному українському законодавстві відсутнє чітке визначення поняття «сурогатного материнства» та вимоги до договору між сурогатною матір'ю та батьками-замовниками, який укладається для забезпечення прав його суб'єктів, а не дитини, народженої внаслідок реалізації програми сурогатного материнства. Для формування законодавчих засад та юридичної практики стосовно сурогатного материнства в Україні слід дослідити досвід інших країн, а тому перейдемо до аналізу правових засад сурогатного материнства в закордонних країнах.

Що стосується зарубіжного досвіду правового регулювання відносин щодо сурогатного материнства, то воно заборонене в Австрії, Італії, Іспанії, Швеції, Франції, окремих штатах США (Арізона, Мічіган). В інших державах заборонені лише комерційні угоди стосовно сурогатного материнства: певних штатах США (Нью-Хемпшир, Вірджинія), Данії, Ізраїлі, Канаді, у Великій Британії дозволяється оплата поточних витрат сурогатної матері, а в Нідерландах забороняється реклама сурогатного материнства, пропозиції послуг сурогатних матерів і їх підбір. У Фінляндії взагалі відсутнє законодавче регулювання вказаного інституту. Легалізовано ж сурогатне материнство в більшості штатів США, Австралії, ПАР, Казахстані, Білорусі та Росії.

Майданик Р. А. зазначає, що «у світі є навіть країни, де законом повністю заборонено лише комерційне сурогатне материнство і не допускаються судові позови за такими угодами. До таких країн належать: Греція, Нідерланди, Норвегія, Швейцарія, Іспанія. Європейська практика свідчить, що основні питання вирішуються передусім за допомогою закону» [6, с. 125].

Законодавство США на федеральному рівні сурогатне материнство не регулює. Це питання віддане на розсуд штатів, так 18 штатів мають законодавче регулювання статусу сурогатної матері, 5 фактично встановили за сурогатне материнство – кримінальну відповідальність. У законодавстві США поміж штатів у питанні сурогатного материнства є великі розбіжності. Так можемо навести два штати – Каліфорнія та Вірджинія, які дотримуються протилежних поглядів, у Каліфорнії закон найбільше підтримує генетичних батьків, а протилежної позиція дотримується закон штату Вірджинії, де всі юридичні права надаються сурогатній матері. Традиційне англійське законодавство схоже до позиції штату Вірджинія, за яким мати – це жінка, яка виносила дитину в результаті розміщення в ній ембріона. Але це положення в останні роки критикувалось судами. Суд радив зайняти позицію штату Каліфорнія. Як безпосередній результат рекомендацій суду – Палатою обшин було внесено зміни у 1990 році. Метою зміни було право дитини під час народження бути визнаною як законна дитина її генетичної матері та батька без потреби проходження процедури усиновлення.

Україні варто було б запозичити досвід Ізраїля, де договір про сурогатне материнство затверджує комісія, яка складається з лікарів, психологів, представників громадськості та релігійних організацій.

Отже, інститут правового забезпечення сурогатного материнства в Україні сьогодні не має законодавчого підґрунтя у формі кодексу або єдиного законодавчого нормативно-правового акта. Основним засобом правового регулювання відносин сурогатного материнства виступає договір між сурогатною матір'ю та замовниками, основні вимоги до якого в законодавстві також відсутні.

Аналіз зарубіжних країн показує, що в єврейському законі сурогатне материнство порушує багато проблем щодо ідентичності дитини, народження дитини поза шлюбом, перелюбство та положення про первістка. Як контраст, у Великій Британії та Сполучених Штатах Америки законодавець менше зацікавлений цими проблемами і більше зосереджений на нормах моралі та психологічному аспекті цього питання.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/96> (дата звернення: 17.09.2020).

2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 17.09.2020).

3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. Дата оновлення: 24.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 17.09.2020).

4. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 № 787. Дата оновлення: 11.04.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text> (дата звернення: 17.09.2020).

5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Дата оновлення: 16.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 17.09.2020).

6. Майданік Р. А. Правове регулювання відносин сурогатного материнства з іноземним елементом. Імплементація кращого досвіду в Україні. *Право України*. 2020. № 3. С. 121–138.

Шевага Володимир Володимирович,
студент 455 навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби

ЗАХИСТ ЖИТЛОВИХ ПРАВ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА

Охорона та захист житлових прав людини перебували і знаходяться сьогодні серед основних наукових проблем, які ґрунтовно вивчаються у вітчизняній та зарубіжній правовій науці. З удосконаленням законодавчого закріплення систем житлових прав суспільство пов'язує вирішення низки питань, адже житло для людини є важливою складовою життя.

В умовах реформування житлового законодавства України питання захисту житлових прав осіб більшою мірою не конкретизовані за умов чинності застарілого Житлового кодексу та набуває дедалі більшої актуальності, що зумовлено специфікою таких прав та недостатності їх нормативно-правового забезпечення. Сьогодні потребує вдосконалення термінологічний апарат у житловій сфері, зокрема, необхідно розрізнити поняття охорони й захисту житлових прав, слід закріпити визначення цих понять.

Стаття 47 Конституції України встановлює, що «кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду» [1].

Проголошуючи це право, Конституція України встановлює обов'язок держави створити умови, за яких кожний громадянин матиме можливість не лише мати житло, придбати його у власність або взяти в оренду, а й забезпечити належний правовий захист житлових прав.

Стаття 55 Конституції України встановлює, що «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [1].

Житловий Кодекс Української РСР [2] не дає визначення «захист житлових прав», а в його тексті відсутній чіткий перелік способів та методів захисту житлових прав, натомість у контексті статті 15 Цивільного кодексу України [3] захист житлових прав громадян здійснюється тоді, коли такі права порушені, невизнані

чи оспорювані іншими особами. Тобто захист житлових прав відбувається у разі виникнення та існування спору про право.

Захист права – це використання передбачених законом можливостей (інструментів) для поновлення свого порушеного, визнання невизнаного, чи присудження оспорюваного права.

Законодавство визначає три окремі підстави для захисту права особи: порушення, невизнання, оспорювання цивільного права. Порушення права – це наслідок протиправної поведінки протилежної сторони, чийми діями завдано шкоду правам та інтересам особи. Невизнання цивільного права полягає в пасивному запереченні наявності в особи суб'єктивного цивільного права, яке безпосередньо не завдає шкоди суб'єктивному праву, але створює невпевненість у правовому статусі носія суб'єктивного права. Оспорювання – це наявність спору між учасниками цивільно-правових відносин про належність чи відсутність права в однієї із сторін.

Слід констатувати, вказує М. К. Галянтич, «що між загальними нормами, які містяться в ЦК України і спеціальним житловим законодавством є певні неузгодженості, що виявляються в різному змісті житлових прав та інтересів фізичних осіб, які визначаються різними нормативними актами приватно і публічно-правового спрямування» [4, с. 175].

Натомість, В. В. Калюжний стверджує, що «захист житлових інтересів громадян базується на існуванні в особи суб'єктивного права (на житло), особи можуть здійснювати самостійний захист у тому випадку, коли саме суб'єктивне право ще не є порушене, але існує загроза такого порушення (ст. 1163 ЦК України – створення загрози майну фізичної особи тощо) чи вже має місце порушення житлового інтересу, яке базується на суб'єктивному житловому праві особи (як майновому, так і особистому немайновому)» [5, с. 67].

Кармаза О. О. визначає, що «захист прав суб'єктів житлових відносин є не тільки захистом житлових прав, які порушуються, не визнаються чи оспорюються, а й юридичною допомогою, яка надається юрисдикційними і неюрисдикційними органами на всіх стадіях реалізації громадянами житлових прав. Його мета – забезпечення правового захисту громадянина в цілому, та відновлення порушеного, невизнаного або оспорюваного житлового права, зокрема» [6, с. 157].

Важливим засобом реалізації та захисту прав та свобод людини є гарантії. Вони є засобом, що забезпечує перехід від передбачених Конституцією можливостей до реальної дійсності. Конституція передбачає можливість людини захищати свої права і свободи всіма способами, не забороненими законом.

Корольова Є. О. зазначає, що «за юридичною природою право на захист житла є невід'ємним елементом прав людини й громадянина. Необхідно зазначити, що існує проблема співвідношення права на захист і суб'єктивного цивільного права. У правовій науці можна виділити декілька підходів до їх співвідношення:

- право на захист як одна з правомочностей суб'єктивного права;
- право на захист як самостійне суб'єктивне право;
- право на захист як елемент правового статусу громадянина» [7, с. 114].

Кармаза О. О. у своїй роботі «Концепції охорони та захисту житлових прав в Україні: матеріальний та процесуальний аспекти» [8] критикує положення чинного житлового законодавства України, дискутує щодо наукових думок, однак така критика та дискусія носить конструктивний характер, дозволяє углядіти тенденції розвитку законодавства та юридичної науки, глибше проникнути в сутність досліджуваних категорій.

Розглядаючи поняття захисту житлових прав осіб, необхідно звернути увагу на зміст права на захист. На основі аналізу позицій В. П. Грібанова та І. Я. Дюрягіна можна зробити висновок, що зміст права на захист визначається вимогою уповноваженої особи до правопорушника або особи, яка заперечує її інтерес, що є рівнозначним її вимозі до юрисдикційного органу.

Зміст права на захист містить у собі два види можливостей: матеріально-правові та процесуальні.

Матеріально-правовий зміст права на захист містить у собі такі складові: – можливість уповноваженої особи використовувати дозволені законом засоби примусу до правопорушника, захищати належні йому права власними діями фактичного порядку (самозахист);

– можливість застосування уповноваженою особою щодо зобов'язаної особи «мір оперативного впливу» або «мір, близьких до самозахисту» (відмова кредитора від простроченого виконання);

– можливість уповноваженої особи звернутись до органів державної влади та органів місцевого самоврядування чи громадських об'єднань із вимогою примусити зобов'язану особу до правомірної обов'язкової поведінки;

– можливість звернутися в міжнародні організації із захисту прав і свобод людини, якщо вичерпані всі внутрішньодержавні засоби захисту.

Процесуальний зміст права на захист складають такі елементи:

– можливість уповноваженої особи самостійно врегулювати спірні правовідносини або звернутися за захистом порушеного права в будь-який компетентний орган у встановленій законом формі;

– можливість використання уповноваженою особою будь-яких передбачених законом процесуальних прав і процедур, встановлених для цієї конкретної форми захисту прав;

– можливість оскарження у встановленому законом порядку рішення компетентного органу в конкретній справі.

Таким чином, за юридичною природою право на захист житла є невід'ємним елементом прав людини й громадянина. Право на захист необхідно розглядати в сукупності можливостей як матеріально-правового, так і процесуального характеру. Реалізація права на захист житлових прав завжди пов'язується із застосуванням примусу щодо зобов'язаної особи.

Правова природа захисту житлових прав полягає в реалізації уповноваженими законом публічними органами юридичної взаємодії, яка ґрунтується на розмежуванні повноважень та функцій між такими органами, а також дотриманні матеріальних та процесуальних норм під час досягнення спільної правової мети – забезпеченні суб'єктивних житлових прав.

Отже, вважаємо, що варто закріпити на законодавчому рівні поняття «захист житлових прав», доповнивши ст. 9 Житлового кодексу України ч. 6 такого змісту «Захист житлових прав – це дії із запобігання, припинення порушення, або відновлення порушених житлових прав особи. Особа має право на захист житлових прав, що не суперечить принципам законодавства, вимогам справедливості, сумлінності, розумності, добросусідства».

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Житловий Кодекс Української РСР. Закон України від 30.06.1983 № 5464-Х. *Відомості Верховної Ради України*. 1983. Додаток до № 28. Ст. 573.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
4. Галянтич М. К. Теоретичні засади захисту житлових законних інтересів. *Часопис цивілістики*. 2017. № 27. С. 173–177.
5. Калюжний В. В. Право на житло та цивільно-правовий захист житлових прав: цивільно-правовий аналіз. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки. 2016. № 1. С. 60–69.
6. Кармаза О. О. Засоби та способи захисту прав суб'єктів житлових відносин. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 154–157.
7. Корольова Є. О. Юридична природа права на захист житлових прав. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Юридичні науки. 2015. № 3 (1). С. 113–117.
8. Кармаза О. О. Концепції охорони та захисту житлових прав в Україні: матеріальний та процесуальний аспекти: монографія. Миронівка: Миронівська друкарня, 2013. 400 с.

Штупун Юлія Денисівна,

студентка 361 навчальної групи

Академії Державної пенітенціарної служби;

науковий керівник:

Пузирьов Михайло Сергійович,

доктор юридичних наук, начальник відділу

наукової діяльності та міжнародного співробітництва

Академії Державної пенітенціарної служби

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Довічне позбавлення волі – один із видів покарань, передбачених чинним законодавством України, і, одночасно, – вид покарання, що викликає найбільшу кількість запитань. Дискусійність цього покарання зрозуміла, оскільки можливість карати людину, позбавляючи її волі на все життя, потребує серйозного обґрунтування. На доктринальному рівні таке підтвердження існує. Довічне

позбавлення волі застосовується з урахуванням підвищеної суспільної небезпеки, перспектив виправлення та ресоціалізації. Проте це твердження потребує переосмислення і перегляду.

Найкращим способом аналізу покарання у виді довічного позбавлення волі з історичного погляду є цикл правового розвитку від найдавніших часів до сьогодення в Україні.

Проведений аналіз засвідчив, що жодні правові документи минулих епох не згадували довічного позбавлення волі в класичному розумінні. Але це не означає, що на той час покарання такого не існувало. Навпаки, Україна має давню історію довічного позбавлення волі. Але раніше воно існувало в інших формах, або ж як вдало називає їх Л. О. Мостепанюк – прообразах [1, с. 104–109]. Були такі прообрази.

По-перше, вигнання з громади (період XI–XII ст.). У найдавнішій пам'ятці української правової думки – Руській Правді, були перші згадки про вигнання з громади як вид покарання. Цей набір законів, укладених на основі звичаєвого права, серед іншого містить норми про злочини та покарання, подібні до сучасного кримінального права [2, с. 137–134].

По-друге, безстрокове тюремне ув'язнення (період XVII ст. – середини XVIII ст.). За своїм змістом цей вид покарання найбільш наближений до довічного позбавлення волі. Вперше він згадується в 1649 року у Соборному уложенні царя Олексія Михайловича. Так, безстрокове тюремне ув'язнення позначалося терміном «послати в тюрму, насколько государь укажет» [3].

По-третє, було заслання, безстрокові каторжні роботи (період XVII ст. – до початку XX ст.). На відміну від вигнання, яке надає «Руська Правда», заслання передбачає не лише вигнання когось із громади, але й переведення його в певне місце на невизначений час.

Заслання часто супроводжувалось примусовою працею, яка згодом була перетворена в окремий вид покарання – каторжні роботи. У випадку невизначеного строку це покарання еквівалентно довічному позбавлення волі. [1, с. 105].

З утворенням Союзу Радянських Соціалістичних Республік Україна ввійшла до його складу як формально автономне утворення. Відповідно, нормативно-правові акти, що регламентували життя її громадян, ухвалювалися як на всесоюзному, так і на республіканському рівнях.

За час існування СРСР Верховною Радою УРСР було ухвалено три кримінальних кодекси:

1) Кримінальний кодекс УРСР 1922 року найвищою мірою покарання визнавав розстріл. Він застосовувався лише як виняток (за контрреволюційну діяльність) та лише стосовно справ, що знаходилися у віданні революційних трибуналів. У системі покарань наступним передбачалося строкове або безстрокове вигнання за межі УРСР та позбавлення свободи зі строгою ізоляцією [4];

2) Кримінальний кодекс УРСР 1927 року визначав смертну кару (розстріл) не як покарання, а як винятковий судово-виправний захід соціального захисту, що застосовувався, до прикладу, за зраду Батьківщини. Найсуворішими заходами, які використовувались лише як самостійні, були вигнання, позбавлення волі та виправно-трудова робота [5];

3) Кримінальний кодекс УРСР 1960 року, за аналогією з попередніми, передбачав смертну кару у виді розстрілу. При цьому вона не була віднесена до системи покарань, а застосовувалася як виняткова міра за вчинення диверсії чи вбивства при обтяжливих обставинах [6].

Тому жоден з кодифікованих кримінально-правових актів у радянському законодавстві не передбачав довічного позбавлення волі. Вважаємо, що це було зроблено для того, щоб показати «гуманність» радянського кримінального права всій міжнародній спільноті.

Після проголошення незалежності України в державі продовжував застосовуватися Кримінальний кодекс 1960 р., і смертна кара теж. Водночас, як молода країна, що має рушійну силу для розвитку європейської інтеграції, Україна прагне приєднатися до Ради Європи, а членство є необхідною умовою, в якій є «приведення політичних інститутів та правової системи у відповідність до принципів демократії, верховенства права і поваги до прав людини, найголовнішим з яких є право на життя» [7, с. 172–175]. Тому з 1995 року, незважаючи на неофіційне існування смертної кари, Україна оголосила мораторій на виконання смертної кари, фактично він набрав чинності лише в 1997 р., коли Україна приєдналася до Європейської конвенції з прав людини [8]. Конституційний Суд України взяв на себе ініціативу у скасуванні смертної кари

у своєму рішенні 1999 року, за яким передбачали смертну кару як вид покарання, були визнані неконституційними [9, с. 114].

Після цього кроку проблемою, з якою стикаються українські законодавці, є накладання нового і найсуворішого покарання, яке, з одного боку, відповідає найтяжчому злочину, а з іншого боку, визнається цивілізованим європейським суспільством. Довічне позбавлення волі – один із таких заходів. У процесі становлення найсуворішої форми покарання за українським законодавством довічне позбавлення волі пройшло кілька етапів розвитку.

Перший етап – це внесення змін до Кримінального кодексу 1960 року. 22 лютого 2000 року Верховною Радою України ухвалено Закон «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України», яким передбачалося доповнення чинного на той час КК 1960 року статтею 25-2 такого змісту: «Стаття 25-2. Довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжкого злочину і застосовується у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосувати позбавлення волі на певний строк» [10, с. 22].

Другий етап – це ухвалення першого Кримінального кодексу 2001 року незалежної України, який передбачає покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Його регламентації присвячена ст. 64 КК України.

Тому на початку 2000-х років довічне позбавлення волі стало окремим покаранням. Крім того, його права регламентація у КК 1960 та 2001 років свідчить на користь поступової гуманізації кримінального права у відповідній сфері. Таким чином, згідно з КК України, з одного боку, довічне позбавлення волі призначається за менше коло діянь, а з іншого – передбачає більше винятків із застосування цього покарання.

Список використаних джерел

1. Мостепанюк Л. О. Смертна кара та довічне позбавлення волі: історичний аспект. *Наше право*. 2013. № 1. С. 104–109.
2. Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Склавав та підготував С. Юшков. Київ: ВУАН, 1935. Редакція IV. С. 137–144. URL: <http://litopys.org.ua/yushkov/yu.htm> (дата звернення: 27.10.2020).
3. Тихомиров М. Н., Епифанов П. П. Соборное уложение 1649 года. Москва: Изд-во Моск. ун-та. 1961. С. 444. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/1649.htm> (дата звернення: 27.10.2020).

4. Кримінальний кодекс УСРР 1922. *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / В. Я. Тацій (відп. ред.) та ін. С. 477.

5. Кримінальний кодекс УСРР 1927. *Юридична енциклопедія*: у 6 т. / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 3: Київ. С. 792.

6. Кримінальний кодекс Української РСР 1960 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0006.html (дата звернення: 27.10.2020).

7. Гривняк Л. Вплив міжнародного чинника на скасування смертної кари в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 782. С. 172–175.

8. Мартиненко П. Ф. Україна і смертна кара: європейський вибір. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2003. Вип. 9. С. 204–219.

9. Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99 по справі № 1-33/99 (справа про смертну кару). *Відомості Верховної Ради України*. 2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text> (дата звернення: 27.10.2020).

10. Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1483-14#Text> (дата звернення: 27.10.2020).

Яковлев Артем Валерійович,

слухач 453 навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби;

науковий керівник:

Пузирьов Михайло Сергійович,

доктор юридичних наук, начальник відділу наукової діяльності та міжнародного співробітництва Академії Державної пенітенціарної служби

ВИТОКИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У період розбудови незалежної демократичної держави важливу роль відіграють її правові основи та формування громадянського суспільства, історичне минуле та правова спадщина українського народу. Вирішення актуальних проблем, пов'язаних з реформуванням та вдосконаленням правової системи сучасної України, значною мірою залежить від вивчення та засвоєння історичного досвіду, знання законотворчих процесів, що мали місце в

Україні раніше. Адже лише після здобуття незалежності стало можливим об'єктивно вивчити історію державності українського народу в контексті європейських та світових цивілізаційних процесів у формуванні пенітенціарної політики. У розвитку пенітенціарної системи України та її законодавства дослідники виділяють три основні періоди: каральний, благодійний (філантропічний, близький до потреб людей, у тому числі злочинців), політичний.

Перший період вважається найдовшим – умовно з перших договорів Русі з греками в 911 і 945 роках, підписаних за правління Олега та Ігоря, «Руська Правда» – перший письмовий звід вітчизняного світського права, укладений у першій половині XI ст. за часів правління Ярослава Мудрого (згодом доповненого та переробленого його синами – «Правда Ярославича») [1, с. 333–334] і до кінця XVIII ст., коли під впливом прогресивних змін характер і система каральних заходів почали поступово змінюватися.

На думку О. О. Малиновського, першим пенітенціарним законом, що діяв у слов'янських народах, можна вважати статті 31 і 32 глави IV Статуту Великого князівства Литовського 1588 р. (далі – Литовський статут) [2, с. 25]. Так, у статті 31 воєводам та старійшинам (місцевим органам влади) було наказано будувати в судах два типи в'язниць – підземні (або нижчі) для затриманих та засуджених, які вчинили найтяжчі злочини, та надземні (або верхні) для всіх інших ув'язнених. Крім того, у цій самій статті передбачалася відповідальність тюремного охоронця за втечу ув'язненого, а також відповідальність інших осіб, незалежно від їхнього рангу, за посягання на звільнення в'язня або сприяння його втечі (у будь-якій формі). Стаття 32 Литовського статуту встановлювала умови утримання в місцях позбавлення волі різних категорій (сучасний еквівалент у КВК України – Розділ III. Виконання позбавлення волі; Розділ IV. Виконання довічного позбавлення волі [3, с. 38–74]).

У деяких регіонах України такі джерела, як Магдебурзьке право та «судові обряди» Запорізької Січі відігравали значну роль у формуванні кримінально-виконавчого законодавства та системи. Як відомо, Магдебурзьке право поширилося в Україні в XIV–XV ст. через Польщу та Угорщину. До кінця XVIII ст. майже всі міста Лівобережної України отримали Магдебурзьке право [4, с. 543].

Пізніше, коли Україна стала частиною Російської імперії, Литовський статут і права втратили своє значення для сфери виконання покарань, поступившись місцем відповідним нормам актів Російської імперії. Характерні риси кримінально-виконавчої практики Запорізької Січі здебільшого визначені, але потребують більш детального дослідження. Нині в історико-правовій літературі є переважно загальна інформація про організаційні принципи судової влади та виконання вироків на цих українських територіях. Юридично вони залежали від російської та польської нормотворчості в цій галузі, оскільки Запорізька Січ була підпорядкована адміністраціям обох країн (воля гетьмана не враховувалася) [5, с. 114–115]. Під час виконання покарань також часто застосовувалося і звичаєве право, наприклад, широко застосовується в Запорізькій Січі покарання – ув'язнення. До речі, на відміну від російської держави, на Запорізькій Січі катів не було. Тут злочинець карав злочинця. Коли злочинця не було, роль ката вирішувала рада чи товариство і таку роль виконував в'язень іншої релігії, як правило, «татарин» або «бусурман».

Можна зробити висновок про існування в період українського державотворення 1917–1922 рр. власного кримінально-виконавчого законодавства, про що свідчить велика кількість різноманітних нормативних актів, спрямованих на зміну, доповнення та вдосконалення чинного кримінального законодавства, видання нових законів про утримання пенітенціарних установ, що регулювали цю непросту сферу суспільних відносин та сприяли генезису основних концепцій та інститутів українського кримінально-виконавчого права. Завдяки цьому відбулася поступова ліквідація кримінально-виконавчого законодавства Російської імперії, яка проходила у двох основних формах: шляхом прямого скасування або шляхом поступового обмеження сфери застосування певних кримінальних законів, зокрема кримінально-виконавчого.

Загалом організаційні, правові та адміністративні принципи тюремної політики під час Української революції дозволяють зробити висновок, що головним завданням тюремної системи вважалася боротьба за існування самої системи. В'язниці в основному використовувались як один із важливих елементів каральної політики правлячих режимів для підтримання порядку серед військових та цивільних осіб на контрольованих територіях під

час війни. Однак пізніше, з приходом до влади більшовиків, в Україні, як і в Росії, розпочався новий етап розвитку так званої виправно-трудової системи та створення нового радянського виправно-трудового законодавства.

Отже, комплексний аналіз формування та розвитку пенітенціарної політики з найдавніших часів до початку ХХ ст. дозволив встановити умови, в яких вона формувалася, та виявити характер внеску українського народу в еволюцію кримінально-виконавчого права як важливого структурного елементу правової системи України. Крім того, наукове дослідження формування пенітенціарної політики протягом тривалого періоду українського державотворення, виявлення конкретних норм, концепцій, інститутів та правових структур, визначення засобів історико-порівняльного методу їх загальних та відмітних рис дозволяє відібрати з обсягу та різноманітної національної спадщини найкращі приклади та види кримінально-виконавчої (пенітенціарної) діяльності для використання за сучасних умов.

Список використаних джерел

1. Владимирский-Буданов М. Ф. Обзор истории русского права. Киев, 1905. 399 с.
2. Малиновський О. О. Радянські поправчо-трудові установи порівнюючи з буржуазними тюрмами. Київ: Друкарня Всеукр. Акад. наук, 1928. 112 с.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України: станом на 15 лют. 2008 р.: відповідає офіц. текстів. Київ: Видавець ПАЛІВОДА А.В., 2008. 85 с.
4. Музиченко П. П. Магдебурзьке право в Україні. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. Т. 3. К–М. Київ: Укр. енцикл., 2001. С. 543–544.
5. Історія України / за ред. В. А. Смолія. Київ: Альтернативи, 1997. 424 с.

Наукове видання

**КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ
ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗБУДОВІ ПРАВОВОЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ**

*Матеріали
VI науково-практичної конференції
(м. Чернігів, 27 листопада 2020 року)*

Відповідальні за випуск

А. С. Квітка, Р. І. Шмельова

Коректор

Л. М. Сила

Комп'ютерна верстка і макетування

В. М. Олефіренко

Підписано до друку 01.12.2020 р. Формат 60×84/16.
Друк різнографія. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 7,03.
Тираж 50 пр. Зам. № 50/20.

Редакційно-видавнича група Академії Державної пенітенціарної служби
14000, м. Чернігів, вул. Гонча, 34.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 5378 від 06.07.2017 р.